

СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: ВІД СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ДО БАЖАНОГО МАЙБУТНЬОГО

СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: ВІД СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ДО БАЖАНОГО МАЙБУТНЬОГО

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

**Стратегічний вибір Дніпропетровщини:
від сучасних реалій до бажаного
майбутнього**

Монографія

*За загальною та науковою редакцією
І. А. Чикаренко, Т. В. Маматової*

**Дніпро
ДРІДУ НАДУ
2021**

УДК 352:005.21 (477.63)

С83

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (протокол № 01/241 від 04.02.2021 р.).

Рецензенти:

Дрешпак В.М., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів;

Бобровська О. Ю., доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри економіки та регіональної економічної політики Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Авторський колектив: Є.І. Бородін, Н.Т. Гончарук, О.Б. Кіреєва, Н.А. Липовська, Т.В. Маматова, В.М. Молоканова, Е.О. Сергієнко, С.М. Серьогін, В.М. Тарасевич, Є.Г. Удод, А.С. Ушакова, І.А. Чикаренко, О.О. Чикаренко

Стратегічний вибір Дніпропетровщини: від сучасних реалій до бажаного майбутнього : монографія / за заг. та наук. ред. І.А. Чикаренко, Т.В. Маматової. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. – 162 с.

ISBN 978-617-7139-45-3

Досліджено основні тренди та тенденції розвитку України за період її незалежності, зокрема в аспекті етнонаціонального, цивілізаційного і глобального контекстів. Зроблено акцент на їх життєво важливих імперативах, недооцінювання яких загрожує безповоротною периферизацією національної економіки і суспільства. Охарактеризовано загальну методологію й особливості сучасного процесу розробки стратегії регіонального розвитку та підхід до обґрунтування ключових проблем області на основі результатів децентралізації та експертного опитування. За результатами досліджень, проведених у 2019 р., зокрема, щодо аналізу соціально-економічної ситуації в Дніпропетровській області, запропоновано сценарії її розвитку, визначено основні характеристики моделі переходу до інноваційного (інвестиційного та інфраструктурного) розвитку територій та громад, на підставі чого реалізовано стратегічний вибір Дніпропетровщини – сформульовано місію, стратегічне бачення, стратегічні цілі та smart-спеціалізацію області. З використанням результатів SWOT-аналізу запропоновано цільовий блок стратегії. Представлено результатний блок стратегії та охарактеризовано систему управління (моніторингу та оцінювання) її реалізацією.

Розраховано на науковців, державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів обласної та місцевих рад, а також всіх тих, хто займається питаннями стратегічного планування розвитку українських сіл, селищ, міст, районів, регіонів. Матеріал також буде корисним для вивчення слухачами системи підготовки та підвищення кваліфікації у ДРІДУ НАДУ.

УДК 352:005.21 (477.63)

ISBN 978-617-7139-45-3

© ДРІДУ НАДУ, 2021
© Колектив авторів, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1. УКРАЇНА В УМОВАХ ЗМІН: ОСНОВНІ ТРЕНДИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇНИ ЗА ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ	8
1.1. Тренди «незалежної» України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ	8
1.2. Сучасні виклики та тенденції забезпечення регіонального та місцевого розвитку в Україні	26
2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	46
3. ОБГРУНТУВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ	52
3.1. Підхід до обґрунтування ключових проблем області на основі результатів децентралізації та експертного опитування	52
3.1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості регіону.....	52
3.1.2. Імплементация стратегічних пріоритетів розвитку об'єднаних територіальних громад в стратегію розвитку регіону.....	54
3.1.3. Результати експертного опитування населення регіону.....	62
3.1.4. Визначення ключових проблем розвитку області.....	68
3.2. Обґрунтування сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, порівняльних переваг, викликів та ризиків	69
3.3. Формулювання сценаріїв розвитку області та обґрунтування вибору базового сценарію	93
4. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ВИБОРУ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ	97
4.1. Формулювання місії та стратегічного бачення розвитку області	97
4.2. Побудова цільового блоку стратегії: від стратегічних пріоритетів до конкретних завдань розвитку області	98
4.2.1. Формування переліку стратегічних та оперативних цілей та завдань	98
4.2.2. Обґрунтування цілей та завдань стратегії.....	101
4.3. Обґрунтування вибору smart-спеціалізації регіону	121
4.3.1. Методологічні основи визначення smart-спеціалізації області та обґрунтування переходу на кластерну модель розвитку регіональної економіки.....	121
4.3.2. Створення хімічного кластеру	126
4.3.3. Створення машинобудівного кластеру	129

5. УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ СТРАТЕГІЇ	134
5.1. Інституційно-організаційне, науково-комунікаційне та маркетингове забезпечення розробки та реалізації стратегії	134
5.2. Фінансове забезпечення реалізації стратегії	138
5.3. Моніторинг та оцінювання ходу реалізації стратегії	138
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	145
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	147
ДОДАТОК	
Відображення економічного та інноваційного потенціалу Дніпропетровської області в контексті smart-спеціалізації	153

ВСТУП

Сьогодні в Україні, як і в будь-яких цивілізованих країнах з ринковою економікою та розвиненим самоврядуванням, основна відповідальність за рівень задоволення ключових життєвих потреб та якість життя мешканців кожної території покладається як на органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що розташовані на ній, так і на саме населення (територіальні громади, що там мешкають). Системним інструментом реалізації такої відповідальності є стратегічне планування розвитку території, що обумовлює необхідність розробки відповідної стратегії та ефективного управління ходом її реалізації.

У сучасних умовах реформ та динамічних змін, що відбуваються сьогодні майже в усіх сферах соціально-економічного та політичного життя в Україні, роль стратегічного планування регіонального розвитку зростає і зумовлюється такими факторами, як:

- зміни зовнішнього оточення регіону, тобто зміни, що «насуваються» ззовні і впливають на середовище, в якому безпосередньо відбувається життєдіяльність та розвиток його населення. У сучасних умовах однією з передумов успішного управління на регіональному рівні є постійний моніторинг таких змін та забезпечення балансу внутрішніх сильних та слабких сторін із зовнішнім оточенням;

- вимоги щодо підвищення результативності та ефективності публічного управління, що висувуються виборцями на регіональному та місцевому рівні, спричиняють переорієнтацію на нові моделі управління, що зумовлює необхідність чіткого цілепокладання та розробки комплексного портфеля проєктів для досягнення стратегічних цілей;

- можливість самостійного ухвалення рішень щодо стратегічного вибору шляхів розвитку місцевих суб'єктів суспільного управління в умовах децентралізації, яка виникла з наданням самостійності об'єднаним територіальним громадам, викликала необхідність чіткого кореспондування з переліком стратегічних пріоритетів (або стратегічних цілей) вищого рівня, насамперед, регіонального, що забезпечує паритетність (максимальне врахування всіх інтересів) під час розроблення та реалізації відповідної стратегії розвитку;

- потреба в активізації інноваційної діяльності та запровадженні ефективних і водночас «м'яких» управлінських технологій за умов відкритості, прозорості, підзвітності та підконтрольності влади громадськості.

Ключовим поняттям у процесі стратегічного планування регіонального розвитку є план – певний задум, деяка свідомо побудована модель бажаного й можливого майбутнього, реалізація якої вимагає виконання попередньо обдуманих дій, завдань, проєктів, об'єднаних спільною метою.

У сучасних умовах реформ як ніколи потрібне планування, що ґрунтується на якісно новій методологічній базі, зокрема впровадженні smart-спеціалізації, яка передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону та трансформацію секторів економіки у більш ефективні, підвищення рівня конкурентоспроможності регіону, тісний контакт з громадськістю, використовує нові інструменти досягнення цілей і вимагає високопрофесійної підготовки управлінців та залучення до розробки та реалізації стратегії експертів-професіоналів.

Для Дніпропетровщини питання стратегічного планування регіонального розвитку є особливо актуальними, тому що бути успішним у цій боротьбі за ресурси, за якість життя кожного мешканця, неможливо без конкретного, простого та зрозумілого дороговказу – стратегії розвитку Дніпропетровської області, яка дозволить визначити подальші шляхи розвитку, врахувавши при цьому інтереси та очікування всіх її територій та громад.

У своїй основі стратегія регіонального розвитку Дніпропетровщини повинна мати регулюючий індикативний характер, визначати соціально-економічні інтереси всіх учасників (стейкхолдерів) та намагатися їх інтегрувати для досягнення окреслених цілей розвитку регіону. Максимальне залучення до процесу стратегічного планування різних верств населення є запорукою добробуту та процвітання Дніпропетровського регіону. Кожен мешканець має бути переконаним: він живе в безпечному, якісному і комфортному середовищі. Тут є майбутнє в кожного, хто готовий пов'язати своє життя з Дніпропетровщиною. Тому для розробки стратегії розвитку Дніпропетровської області були створені робоча та експертні групи, до складу яких увійшли представники влади, науки, бізнесу та громадськості.

Під час розробки стратегії необхідно було дізнатися, якою бачать свою область у майбутньому її мешканці – пересічні громадяни, підприємці, службовці, інші категорії населення. Для цього серед усіх верств населення проведено широкомасштабне опитування, результати якого стали важливим елементом розробки стратегії, підґрунтям для визначення її основних складників: стратегічного бачення та стратегічних цілей розвитку, оперативних цілей, а також формування портфеля відповідних проєктів з їх реалізації.

Отже, стратегія розвитку Дніпропетровщини має стати прикладом взаєморозуміння влади і громади, єдиновекторності дій активних сил області, утвердження європейських принципів та механізмів гуманістично орієнтованої інноваційної моделі регіонального розвитку.

Авторський колектив:

Чикаренко І. А., д.держ.упр., професор – загальна та наукова редакція, вступ, розділи 2 – 4

Маматова Т. В., д.держ.упр., професор – загальна та наукова редакція, пп. 1.2; 4.1; 4.2; розділ 5

Бородін Є.І., д.держ.упр., професор – п. 3.1

Гончарук Н.Т., д.держ.упр., професор – п. 1.2

Липовська Н. А., д.держ.упр., професор – п. 3.1.3

Молоканова В. М. - д.т.н., професор – пп. 4.2; 4.3; 5.2

Серьогін С.М., д.держ.упр., професор – п. 3.1

Тарасевич В.М. – д.е.н., професор – п. 1.1

Кіреєва О. Б., к.держ.упр., доцент – п. 3.1.2

Чикаренко О. О., к.держ.упр., доцент – розділ 3; пп. 4.1; 4.2; 5.3

Сергієнко Е. О., к.держ.упр. – п. 5.1

Удод Є. Г., к.держ.упр. – п. 1.2

Ушакова А. С., аспірант – пп. 3.1.1; 5.2

1. УКРАЇНА В УМОВАХ ЗМІН: ОСНОВНІ ТРЕНДИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇНИ ЗА ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

1.1. Тренди «незалежної» України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ¹

Визначальним пріоритетом сучасних реформ є здійснення процесів децентралізації влади, що охоплюють такі сфери, як адміністративно-територіальний устрій, територіальна основа організації влади, зміна повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування, бюджетна й податкова системи, земельні відносини, гуманітарна й соціальна сфери тощо. Без здійснення процесів децентралізації неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини населення України. Зміна парадигми управління державою, успішне завершення процесу децентралізації влади в Україні, удосконалення існуючої системи управління як на центральному, так і на регіональному й місцевому рівнях, підвищення рівня спроможності територіальних громад та розширення повноважень органів місцевого самоврядування сприятиме побудові публічної влади на засадах демократії [1].

Розглянемо, що ж відбулося за чверть століття незалежності України, які актуальні контексти та життєво-важливі імперативи соціально-економічних реформ країна для себе мала винести, перш ніж перейти на рейки децентралізації.

Проблематика незалежності України є дуже актуальною та від самого початку виходить за суто економічні межі в широкий духовний, філософський, соціальний і політичний простір, що повною мірою відповідає стандартам сучасної постнекласичної науки, глобалістсько-еволюціоністській загальнонауковій картині світу, яка активно формується, та інтеграційній картині економічної реальності. Отже, цілком логічним і доцільним є підтримання заявленого теоретико-методологічного рівня і гносеологічного масштабу обговорення, зрозуміло, з акцентом на його відносно менше розроблених тематичних аспектах.

Нині вже очевидно, що надбання Україною формальних атрибутів суверенітету і незалежності виявилось справою незрівнянно менш складною, ніж їх наповнення реальним змістом. Навіть величезні втрати в «шалені» 1990-ті роки сьогодні не здаються такими болісними, як втрата, хоч і тимчасова,

¹ Підготовлено на основі публікації д.е.н., професора В.М.Тарасевича (Тарасевич В.М. Чверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ / В. М. Тарасевич // Економіка України. — 2017. — № 8. — С. 14 — 28 [20]), тому список використаної літератури до цього підрозділу наведено окремо (див. наприкінці підрозділу, с. 25).

територіальної цілісності, глибока системна криза економіки, суспільства і держави. Не зменшуючи безумовної значущості важливих досягнень епохи незалежності, слід визнати, що різке погіршення всіх показників національного багатства, явне «стискання» національної економіки порівняно з масштабами 1991 р., ознаки втрати державою міжнародної суб'єктності є зовсім не випадковими. Безпрецедентними демографічними втратами живий організм нації сигналізує про небезпечні хвороби, без правильного діагностування і лікування яких він може опинитися на межі виживання. За чверть століття суспільство було свідком і, швидше, об'єктом, ніж суб'єктом, багатьох економічних реформ, які, зрештою, виявилися не стільки такими, що оздоровлюють, скільки болісними. Чому? Можливо, обраний уже в перші роки незалежності європейський вектор економічного розвитку був помилковим? Можливо, навпаки, проєвропейські зусилля були недостатньо рішучими і послідовними? Чи не занадто великими є жертви, які принесено Україною на вівтар європейського вибору? Очевидно, що ці та ряд інших гострих питань не мають суто економічних відповідей.

Наприкінці 2016 р. Україна отримала неприємні новини з Брюсселю, які залишилися такими навіть після введення довгожданого безвізового режиму. Під впливом Нідерландів голови держав і урядів 28 держав – членів ЄС прийняли загальне бачення, відповідно до якого Угода про асоціацію з Україною:

1) не надає статусу кандидата на вступ до Євросоюзу і не створює зобов'язань присвоєння такого статусу Україні в майбутньому;

2) не містить зобов'язань відносно забезпечення Україні з боку ЄС або держав-членів гарантій колективної безпеки чи іншої військової допомоги або підтримки;

3) не надає українським громадянам або громадянам Євросоюзу відповідно права мешкати і працювати на території відповідно держав – членів ЄС або України;

4) не вимагає додаткової фінансової підтримки з боку держав-членів для України*.

На фоні Brexit, міграційної кризи, небезпечних процесів дехристиянізації та ісламізації в ЄС, а також перманентної глибокої кризи в Україні це рішення може бути зрозумілим для європейців. Але що воно означає для України? Що означають для України перемога Д. Байдена і його перші рішення на посту Президента США, ситуація на Близькому Сході та в Сирії, включення китайського юаня до кошику ключових валют МВФ, розширення ЄврАзЕС і ШОС?

Ці та ряд інших взаємозв'язаних подій свідчать про тектонічні зрушення глобального масштабу. Світ, що оточує Україну, стає іншим. Моноцентрична неоліберальна глобалізація та експансіоністська європейська та євроатлантична інтеграція як визначальні зовнішні умови чвертьсторічної еволюції незалежної

* Текст рішення ЄС щодо Угоди про асоціацію з Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/opublikovan-tekst-resheniya-es-po-soglasheniyu-ob-associacii-s-ukrainoy-779914.html>.

України втрачають безумовне світове домінування, так само як і США – позиції геополітичного і геоекономічного гегемона. На світовій «шахівниці» зростає роль інших фігур і нових правил. Не менш значимі зміни відбуваються в українському суспільстві. Більшість українців уже дещо інакше, ніж 3–4 роки тому, оцінюють проблеми війни і миру, економіки і політики, ринку і держави, співвідношення демократії та добробуту. Очевидно, що українське суспільство в черговий раз стикається з проблемою самоідентифікації, самоідентифікації в нових умовах місця і часу, зрозуміло, в широкій історичній ретроспективі. Сама по собі ця проблема є не новою і для більшості народів світу досить тривіальною. Їх досвід свідчить, що її вирішення не лежить у суто економічній або політичній площині. За своєю суттю вона є інтеграційною, і в цьому сенсі по відношенню до економіки – контекстуальною.

Отже, спробуємо осмислити деякі аспекти цієї контекстуальної проблеми, зокрема – актуальні етнонаціональні, цивілізаційні і глобальні процеси, а також безпосередньо пов'язані з ними соціально-економічні умови та імператививи назрілих національно орієнтованих реформ в Україні, подальше недооцінювання яких у практичній соціально-економічній політиці небезпечно безповоротною периферизацією національної економіки та суспільства. Для цього звернемося, передусім, до тих значимих теорій, фундаментальний характер і прогностичні можливості яких пройшли перевірку часом. Оскільки ж будь-яка теорія має цілком певний інтервал істинності, за межами якого потребує адекватної модернізації, будемо вважати що положення, які спираються на згадані теорії, мають постановочний і дискусійний характер.

Етнонаціональний контекст. У політикумі нашого північного сусіда утвердилася думка про росіян та українців як єдиний народ з усіма наслідками, які випливають звідси. Важко сказати, на яку наукову теорію вона спирається, а з підручників історії політикам повинно бути відомо, що білоруси, росіяни й українці – різні народи, хоча і виростили з одного східнослов'янського коріння. Утім, у сучасній науці (історичній, географічній, етнографічній, політичній, економічній та ін.) термін «народ» вживається досить рідко та обережно – дуже вже він абстрактний, полісемантичний, універсальний, через що не здатний відобразити сутнісну специфіку різних людських спільностей.

Не дуже прихильно ставився до цього терміна і Л.М. Гумільов – автор фундаментальної та оригінальної теорії етогенезу (пасіонарності), яка ґрунтується на геніальних ідеях нашого великого співвітчизника В.І. Вернадського (наприклад, про біохімічну енергію живої речовини, її динаміку і зв'язки з космічним випромінюванням [2, с. 9 – 14]) й була успішно апробована на матеріалах реальної еволюції не менш як 40 етносів на історичному відрізку майже у 4 тис. років [3 – 6]. Одразу обмовимося: оскільки етнос, за Л.М. Гумільовим, це, передусім, біофізична спільність, хоч і завжди одягнена в ту або іншу суспільну оболонку [3, с. 55], то в теорії етогенезу акцентована така детермінація природними процесами суспільних, коли в людській життєдіяльності домінують не власне діяльні, а поведінкові акти, в

людській психіці – невербально-генетичне і чуттєво-свідоме начала*, а в суспільних інститутах – відповідні перед- і протоінституційні складові. У теорії не представлені базові механізми впливу етнічних атрибутів на політику та економіку, духовність і соціальність, хоча така, поза сумнівом, є, на що автор теорії не втомлюється звертати увагу.

Якщо, відповідно до розробок Л.М. Гумільова, вважати XIII ст. датою народження українського етносу**, то, з урахуванням зміни пасіонарного напруження етнічної системи залежно від її віку (див. рис. 1.1) [3, с. 81], у поточному столітті він відзначає свій 800-річний ювілей, перебуваючи на зльоті фази надлому і в переддень надскладного переходу до інерційної фази.

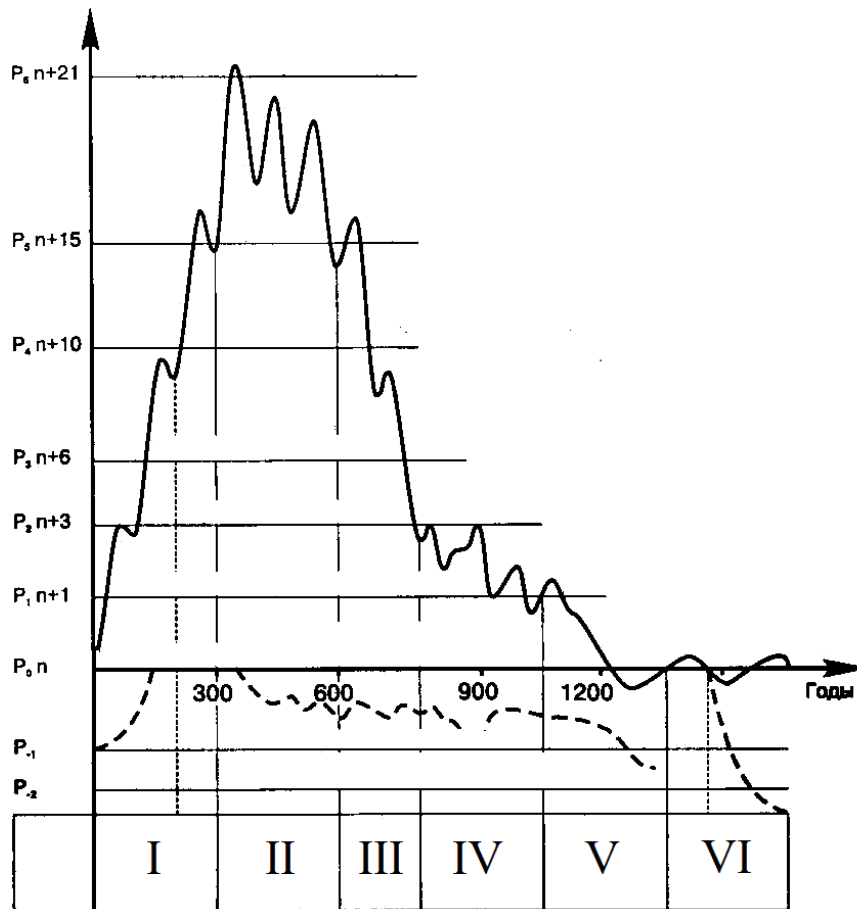


Рис. 1.1. Зміна пасіонарного напруження етнічної системи [3, с. 81]

Примітка. Фази етногенезу: I – піднесення, II – акматична, III – надлом, IV – інерційна, V – обскурація, VI – меморіальна. По осі абсцис указано час у роках, де вихідна точка кривої відповідає моменту пасіонарного поштовху, по осі ординат – пасіонарне напруження етнічної системи на трьох шкалах: 1) у якісних характеристиках від рівня P_2 (нездатність задовольнити прагнення) до рівня P_6 (жертвність); 2) на шкалі – кількість

* Як відомо, вказані начала є переважно ірраціональними, тому в етнічній поведінці переважає метаінстинктивна і переддіяльна активність (про співвідношення метаповедінки, переддіяльності, поведінки і власне діяльності див. детальніше у [21, с. 135–139 та 146–149]). «В етносі, на відміну від суспільства, працюють не свідомі рішення, а відчуття та умовні рефлексії» [5, с. 178].

** У зоні пасіонарного поштовху XIII ст. опинилися долина Прип'яті та Придніпров'я: звідси почалася міграція змішаного слов'янського населення, яке згодом склало етнос, який називається українським [4, с. 148]. В основу сучасного українського типу ліг краніологічний тип древлян, а не полян і северян [22, с. 299–300].

субетносів (підсистем етносу); 3) на шкалі – частота подій в етнічній історії (безперервна крива). Індeksi n , $n + 1$, $n + 3$ і т. д., де n – кількість субетносів в етносі, який не зачеплений поштовхом і перебуває в гомеостазі [3, с. 81].

Після видатних перемог пасіонарного піднесення та акматичної фази – утворення Української Козацької Держави та об'єднання багатьох українських земель – у фазі надлому відбувається різке зниження рівня пасіонарності, що, як свідчить історія ряду етносів, у тому числі західноєвропейських, може спричинити розкол етнічної системи, а в умовах агресивного зовнішнього етнічного оточення – її передчасну загибель (приблизно на 700 років раніше відведеного природою строку). Східнослов'янська Київська Русь***, що опинилася в подібному становищі, була врятована прийняттям православ'я, яке каталізувало процеси етнічної регенерації й таким чином забезпечило виживання східнослов'янського суперетносу**** в умовах протидії численним зовнішнім агресорам і його рятівний перехід в інерційну фазу.

Як відомо, історія нерідко в чомусь повторюється. З одного боку, у власне етнічному відношенні в осяжній історичній перспективі зовнішні загрози самому існуванню сучасного українського етносу є дуже малоймовірними, оскільки пасіонарне напруження сусідніх суперетносів є явно недостатнім для асиміляційної експансії: західноєвропейський суперетнос приблизно на 500 років старший і ввійшов у фазу обскурації, а російський і мусульманський суперетноси – однолітки українського етносу [3, с. 350–351], а тому не мають потрібної надлишкової пасіонарної енергії.

З іншого боку, не можна недооцінювати виклики і небезпеки етнічного надлому і згаданого фазового переходу. По-перше, у складі українського етносу, як і будь-якого іншого в цьому віці, численні субпасіонарії, які множаться, витісняють пасіонарних і гармонійних осіб* практично з усіх «командних висот» і таким чином забезпечують домінування адекватних собі та альтернативних пасіонаріям стереотипів (патернів) поведінки, які вдало маркуються концептами-імперативами: «Ми втомилися від видатних» і «Тільки не так, як було» [3, с. 349]. Йдеться, зокрема, про такі якості, як втрата почуття спільності та історизму, егоїзм, гіпертрофоване споживацтво, паразитизм, рвацтво, творча пасивність і лінощі. Подібне субпасіонарне середовище виявляється дуже поживним для таких, власне, економічних феноменів, як привласнення адміністративної та політичної ренти, несприятливі умови для дрібного і середнього бізнесу, «прихвати́зація» об'єктів, створених працею мільйонів попередників, і народження олігархії, рейдерство, рекет, «кришування» і «віджимання» бізнесу, «відкати», корупція і т. п.**. Зрозуміло,

*** За Л. Гумільовим, слов'янський етнос, що народився в I ст. н. е., у X ст. перебував в інерційній фазі, а в XIII ст. – у фазі обскурації.

**** Суперетнос представляє групу етносів, що виникли в результаті пасіонарного поштовху в одному регіоні та пов'язані спільністю історичної долі.

* У пасіонаріїв величина імпульсу пасіонарного напруження перевищує величину імпульсу інстинкту, у гармонійних осіб вказані величини є рівними, а у субпасіонаріїв – перша менша за останню [3, с. 71–75].

** Як це не парадоксально, але саме у фігурі *hoto oesopoticus* субпасіонарії знаходять дуже близькі для себе риси, які виправдовують їх дії, наприклад, цілком "благородне" прагнення максимізувати власні вигоди, мінімізуючи при цьому власні витрати, передусім, за чужий рахунок.

пасіонарні та гармонійні особи почуваються в подібному середовищі незатишно і в повній відповідності з «ефектом Тібу» [7] прагнуть покинути його, часто віддаючи перевагу економічній еміграції, ніж пристосуванню до девіантних, з їхньої точки зору, стереотипів економічної поведінки. Деякі пасіонарії поповнюють ряди радикальних рухів і організацій. Таким нехитрим чином національна економіка втрачає критично важливі джерела інноваційного саморозвитку і потрапляє в «пастку» регресивної стагнації.

По-друге, поточне становище українського етносу ускладнює його відома амбівалентність. Як і перші слов'яни на початку нової ери, українці після свого етнічного народження розселилися в природно-кліматичних частинах Європи, які істотно розрізняються та розділені повітряною межею, що відповідає ізотермі січня. На схід від цієї межі середня температура – від'ємна, зима – холодна, морозна, часто суха, переважають степові та лісостепові ландшафти, а західніше – зими переважно вологі й теплі, із сльотою і туманом, домінують лісові та лісостепові ландшафти [4, с. 34 – 35]. Характерні для цих природно-кліматичних умов природні стандарти цілком певним чином відобразилися на стереотипах поведінки, у тому числі господарської, місцевого українського населення. Очевидно, наприклад, що для успішного господарювання в лісовій і степовій зонах потрібні багато в чому різні знання, вміння, навички, технологічні патерни, економічні протоінститути.

Детермінованому вказаними природними стандартами формуванню та інституціоналізації західноукраїнського і східноукраїнського субетносів* українського етносу сприяло і вимірюване декількома століттями їх перебування у складі, відповідно, західноєвропейського і російського суперетносів. Зрозуміло, що під впливом цих суперетносів і їх титульних етносів стереотипи поведінки західних і східних українців певним чином змінилися. Менше такі зміни зачепили східних українців, оскільки українці, білоруси і росіяни є етнічними однолітками. За порівняно нетривалий півстолітній період перебування об'єднаного українського етносу у складі радянського (російського) суперетносу згадана амбівалентність не була подолана (інше суперечило б законам етногенезу), хоч і набула прихованіших та зовні м'якших форм. Принципово важливо, що вона не стала перешкодою для посилення українського загальноетнічного поведінкового імперативу «Тільки не так, як було».

У нас на очах український етнос прагне покинути «обійми» російського суперетносу, дрейфуючи в напрямі західноєвропейського суперетносу. З урахуванням властивого етнічним взаємодіям чіткого розмежування «своїх» і «чужих» [4, с. 26], а також згаданих вікових відмінностей, імовірно включення українського етносу до західноєвропейського суперетносу не обіцяє «манни небесної». Зрозуміло, не можна недооцінювати позитивний вплив стереотипів поведінки, у тому числі економічної, вироблених західноєвропейськими гармонійними, працелюбними особами в період інерційної фази, і таких

* Субетнос – це стійка внутрішньоетнічна спільність, так звана таксономічна одиниця, яка не порушує єдності етносу [3, с. 38]. Зрозуміло, будова і структура українського етносу є набагато складнішою, проте ця проблематика виходить за межі цієї статті.

привабливих для українців у вигляді європейських цінностей. До речі, прагнення до володіння останніми викликане не тільки природним бажанням добробуту і більш високої якості життя, але і проявами психології наслідування, властивої молодшому етносу, а також відомим демонстраційним ефектом і поведінковим імперативом «Будь таким, як я» [3, с. 349] інерційної фази етногенезу – етнічної «золотої осені», яку західноєвропейський суперетнос не так давно залишив і входження в яку є життєво необхідним для українського етносу.

Проте цілком очевидними і серйозними є етнічні виклики згаданого включення. По-перше, в цьому випадку досягнення українським етносом фази гармонійної інерції є дуже проблематичним, оскільки українські пасіонарії ще активніше мігруватимуть до зон зниженого пасіонарного напруження, тим самим позбавляючи етнос енергії, необхідної для фазового переходу. По-друге, українці ризикують безпосередньо, впритул, стикнутися з характерним для сучасної західноєвропейської етнічної обскурації жорстким імперативом «Будь таким, як ми» (і не прагни до чого-небудь іншого, крім їжі і пиття) [3, с. 310 – 311 і 349] та відповідними поведінковими стереотипами, які в повсякденному житті постають у вигляді рецидивів декультуризації, дехристиянізації, деконструкції, одностатевих шлюбів і батьків, експансії сексуальних меншин, педофілії і т. п. Ясно, що таке зіткнення може спричинити токсичну ерозію і мутацію тих поведінкових стереотипів, які є критично важливими для переходу в інерційну фазу етногенезу.

По-третє, надії на домінування молодшого й активнішого українського етносу у складі західноєвропейського суперетносу навряд чи є реалістичними, адже, з одного боку, його пасіонарна енергетика є явно недостатньою для «підживлення» численних західноєвропейських субпасіонаріїв, а з іншого – навряд чи в цьому відношенні український етнос є конкурентоздатним з близькосхідними етносами, численні представники яких активно емігрують до Західної Європи. По-четверте, оскільки рівень компліментарності (неусвідомленої етнічної симпатії) західноукраїнського субетносу і західноєвропейського суперетносу істотно перевищує такий між останнім і східноукраїнським субетносом**, а рівень компліментарності між східноукраїнським субетносом і російським суперетносом є значно вищим за такий між останнім і західноукраїнським субетносом, то цілком імовірним є поглиблення внутрішнього етнічного розриву, зростання етнічної дистанції між двома субетносами єдиного етносу, що істотно ускладнить зміцнення української нації.

Якщо не буде вжито адекватних запобіжних компенсаційних заходів, то означені феномени етнічної маргіналізації можуть стати реальністю і каталізувати маргіналізацію економічну, в тому числі подальшу деградацію діяльнісно-видової та галузевої структури національної економіки,

* Західноєвропейський суперетнос значною мірою є чужим для східноукраїнського субетносу, а "входження до чужого суперетносу завжди передбачає відмову від власної етнічної домінанти та заміну її на пануючу систему цінностей нового суперетносу..." [5, с. 182 – 183]. Судячи з подій на Донбасі, етнічна проблема "свій" – "чужий" є дуже гострою і злободенною.

інтелектуально-освітньої та професійно-кваліфікаційної структури національного людського капіталу, а також економічну тінізацію і фрагментацію внутрішнього ринку. Адекватні етнічному віку та особливим патернам господарювання субетносів економічні конкурентні переваги можуть залишитися в латентному і неактуалізованому стані.

Це правильно і стосовно етнічних груп, які мешкають в Україні. Кожна з них, будь то росіяни, білоруси, молдавани, кримські татари, болгари, угорці, румуни, поляки, євреї*, є носієм унікальних поведінкових патернів господарювання, повнота реалізації та позитивний вплив яких на розвиток національної економіки багато в чому визначаються змістом і характером міжетнічних взаємодій і національного будівництва.

Виходитимемо з того, що нація, на відміну від етносу, є спільністю універсального, цивілізаційного типу, в якій особливим чином взаємодіють не тільки етноприродні, але й економічні, соціальні, духовні та політичні компоненти. Надалі ми звернемося до розгляду чотирьох останніх. Тут же акцентуємо деякі власне етнічні аспекти. Історії не відомі випадки успішного і безкровного завершення формування моноетнічної нації. Успішні нації є поліетнічними і складними, а їх становлення демонструє дуже значимі для України уроки. Оскільки етнічна енергія є ірраціональною за визначенням, то взаємодії некомпліментарних етнічних спільностей (етносів, субетносів, етнічних груп, консорцій, конвіксій та ін.) небезпечні гострим протистоянням і кровопролиттям, якщо належним раціональним чином не сублімуються і не регулюються сильною національною державою, очолюваною пасіонарними і гармонійними особами. Кожна етнічна спільність повинна отримати достатній простір для реалізації іманентних їй стереотипів поведінки, у тому числі господарської, і такі умови самореалізації, які б, з одного боку, не поступалися перед такими для її «родичів» в інших країнах, а з іншого – не дискримінували інші етнічні спільності**.

Але чи можливо це при домінуванні субпасіонаріїв? Дуже сумнівно. Як же бути? Звичайно, можна сподіватися на те, що в критичній ситуації під впливом інстинкту самозбереження вони поступляться «командними висотами» пасіонаріям. Можливими є сподівання на новий пасіонарний поштовх або пасіонарні «ін'єкції» від сусідніх етносів і/або суперетносів. Але в історичній «скарбниці» українського етносу переважає інший образ дій. Українські пасіонарії продовжують народжуватися й активно діяти, і перед загрозами існуванню етносу потужний потенціал їх самоорганізації актуалізується і за допомогою етнічної регенерації конвертується не в задану ззовні, а всередину орієнтовану творчу етнонаціональну співтворчість і будівництво. Зрештою повинні перемогти люди, які, за словами Л.М. Гумільова, «знову покладуть в

* Наведений перелік включає в себе тільки найчисленніші етнічні групи (за даними перепису населення 2001 р.).

** Л.М. Гумільов писав, що державна і партійна влада в СРСР "цілком свідомо ігнорувала сам факт існування в країні різних етносів зі своїми традиціями та стереотипами поведінки і тим самим провокувала ці народи до відокремлення". "...Єдино правильний девіз стійкого співіснування народів у поліетнічній державі – "У мирі, але нарізно". Ворожнеча і кровопролиття починаються саме тоді, коли людям навіюють, що вони є однаковими" [5, с. 186 – 187 та 169].

основу не свій особистий егоїстичний інтерес, не свою шкуру, а свою країну, як вони відчують її, свій етнос, свою традицію» [3, с. 338].

Цивілізаційний вимір. Як відомо, український політикум і значна частина громадян демонструють прихильність до європейського вибору. Ясно, що йдеться не про його географічне значення, оскільки географічно Україна безальтернативно розташована в центрі Європи як частині світу, а про входження країни до складу Європейської цивілізації. Але що означає концепт «Європейська цивілізація»? Він добре відомий, але недостатньо пізнаний. Чому, приміром, суто географічний критерій обрано для типологізації та назви цивілізацій – надскладних універсумно-синергетичних людських спільностей планетарного масштабу?

З позицій буденної свідомості – нічого незвичайного, оскільки будь-яка назва є досить умовною. Говорять же, наприклад, про східні цивілізації? Говорять. Але не прийнято говорити про африканську, австралійську цивілізацію або про цивілізацію Антарктиди. Як бачимо, навіть на рівні буденної свідомості вказаний критерій не є безперечним. Сумніви в його коректності можуть посилитись, якщо взяти до уваги темпоральний простір, який ним позначається. Мається на увазі зовсім не увесь Європейський континент від Атлантики до Уралу, а лише його західна частина – Західна Європа*, та історичний період не з моменту появи тут перших гомінідів, а з часів хрестових походів, коли світ, що оточував Західну Європу, було оголошено варварським.

Сумніви буденної свідомості багато в чому неминуче розсіюються, якщо ми переходимо від нього до наукового мислення, до науки про цивілізації та звертаємося до тих фундаментальних розробок відомих вітчизняних учених – Ю.М. Пахомова та Ю.В. Павленко [8; 9], – які не поступаються визнанням науковим досягненням Н. Данилевського, А. Тойнбі, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, О. Шпенглера та інших дослідників зі світовим ім'ям. Географічний критерій типологізації цивілізацій якщо і використовується у сучасній науці, то тільки як допоміжний. Головними ж критеріями виступають релігія і духовність як витвір людського генія, а не сліпих сил природи, найбільш стійкі, інваріантні та довготривалі атрибути великої людської спільності, тривалість життя яких непорівнянна з такою етнічних спільностей, країн і держав. З цих позицій концепт «Європейська цивілізація» є відображенням відомого з Нового часу експансіоністського європоцентризму, який поступово втрачає історичне домінування. Концепт має явні ознаки перетвореної форми, що приховує від необізнаних деякі важливі аспекти істинного змісту, що дозволяє використати його в різних, у тому числі егоїстичних, цілях. Про що йдеться?

Одним із ключових імперативів європоцентризму і його прямого спадкоємця – американоцентризму – є месіанство, яке передбачає активний і часто агресивний експорт, просування західноєвропейських цінностей, стандартів і норм, у тому числі політико-правових та економічних, як на

* До речі, строго географічно ті країни, які прийнято відносити до Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина та ін.), розташовані в західній частині Європейського континенту, а на просторах Східної Європи розташована західна частина Росії.

найвищому ступені цивілізованих, а тому єдино правильних і таких, що підлягають беззастережній і контрольованій імплементації. Нерідко таке просування має на меті, передусім, національні інтереси окремих західноєвропейських країн, а також політико-економічні інтереси цілком певних ТНК і бізнес-груп. Не секрет, що адекватні вищевикладеному положення є зовсім не другорядними в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. На перший погляд, логіка укладання та імплементації Угоди є безперечною: якщо Україна прагне увійти до лона Європейської цивілізації, вона повинна прийняти європейські цінності й діяти у суворій відповідності з ними. Як говориться: «У чужий монастир зі своїм статутом не ходять».

Зовсім не райдужні економічні результати перших кроків імплементації Угоди (значне зниження обсягів українського експорту до ЄС, безперервна периферизація структури національної економіки та ін.) зазвичай пояснюють у тому числі й неадаптованістю вітчизняних виробників до європейських стандартів і умов європейського ринку. Зрозуміло, неважко знайти економічні контраргументи. Наприклад, чому ж необхідні для такої адаптації умови і фінансові ресурси не було передбачено раніше, і чому зараз уряд не надає вітчизняним виробникам необхідної підтримки? Проте, мабуть, проблема є глибшою і масштабнішою.

Безперечно, багато європейських цінностей і стандартів є дуже корисними і гідними імплементації. Але які саме? І як бути з українськими цінностями та стандартами, якими в повсякденному житті й економічній діяльності керуються мільйони громадян України? Чому в законодавстві вони нерідко «виносяться за дужки»? Чому виконання законів, що приймаються на основі європейських стандартів, буксує, а українських громадян відносять до розряду незаконослухняних? Чому по-справжньому європейські цінності мають бути тільки західноєвропейськими, а не: а) центрально-європейськими; б) східно-європейськими; в) результатом рівноправної взаємодії західно-, центрально- і східноєвропейських? У пошуках відповідей на ці та ряд інших запитань ми неминуче стикаємося з проблемою цивілізаційних витоків і основ західноєвропейських (які йменуються європейськими) та українських цінностей. Придивимося до цієї проблеми уважніше.

З наукової точки зору, концепт «Європейська цивілізація» є не тільки невинувато умовним, але й некоректним, оскільки не відображає реальної поліцивілізаційності Європи як частини світу. Умовним і менш некоректним є концепт «Західноєвропейська цивілізація», який маркує лише певний географічний простір і не відображає її (цивілізації) сутнісних якостей. У науковому відношенні принципово важливо, що Західна Європа – це «материнський місцезрозвиток» західноєвропейського суперетносу, який включає ряд взаємозв'язаних споріднених етносів (німецький, французький та ін.) і є людським субстратом католицько-протестантської цивілізації – частини Християнського світу, яка в результаті багатовікової активної експансії утвердилася на великих «дочірніх» просторах Північної й Південної Америки, Австралії та Африки. Її історичний шлях до сучасних цивілізаційних висот був довгим і тернистим. Воістину драматичним викликом єдності та самому

існуванню її католицької прародительки стали Реформація і Контрреформація. Знадобилися десятки років взаємознищуючих релігійних воєн між католиками і протестантами, перш ніж прийшло усвідомлення безперспективності й згубності християнської міжусобиці, неприпустимості переслідування і знищення інаквовіруючих та інакомислячих. Перед загрозою самознищення суперетносу і цивілізації питання віросповідання та ідейних переконань було виведено із складу тих, які можуть бути вирішені зброєю і силою. У кривавих муках народжувалася західноєвропейська демократія.

Мирний діалог між католицькою і протестантською духовними культурами* є найважливішою передумовою їх взаємного збагачення і збереження єдності католицько-протестантської цивілізації, коеволюції її численних націй і держав. Проте первинні відмінності між культурами, що визначили зародження і розвиток континентальної католицько-протестантської та острівної протестантсько-католицької субцивілізацій, у сучасних умовах аж ніяк не згладилися, так само як і дистанція між указаними субцивілізаціями [10; 11], а також етносами і націями, що входять до них.

У ході тривалої еволюції католицько-протестантської цивілізації формувалась і система західноєвропейських цінностей і відповідного їй законодавства і права, у тому числі цивільного і господарського. Це був складний процес формалізації неформальних норм, взаємодії законодавчо-правових власне інститутів**, з одного боку, і духовно-культурних, соціальних та економічних протоінститутів – з іншого. У результаті значний пласт католицько-протестантських релігійних протоінститутів набув статусу державних і/або громадянських власне інститутів. Досить гнучка, хоч і небездоганна, коеволюція, узгодження західноєвропейських прото- і власне інститутів – не тільки історичний факт, але й сучасна реальність, яка є характерною і для національних держав, і для Європейського Союзу в цілому.

Сучасна політико-правова, тобто власне інституційна, система ЄС в основному (хоч і не в усьому) відповідає об'єктивній діалектиці загальних, особливих та унікальних протоінститутів і включає в себе, принаймні, п'ять взаємодіючих інституційних блоків, які з різною мірою адекватності відображають: 1) католицькі; 2) протестантські; 3) загальні католицько-протестантські; 4) унікальні національні; 5) загальнолюдські системи протоінститутів. На думку провідних учених-правознавців, відповідно до західноєвропейської традиції, сучасний конституціоналізм – це протестантизм плюс індивідуалізм, плюс приватна власність [12]. Судячи із сучасних подій, у

* Про деякі особливі риси протестантської та католицької духовних культур див. детальніше у праці [16, с. 14 – 20].

** Історично власне інститутам передують *протоінститути*, які являють собою стійкий та інерційний результат тривалої, вимірюваної століттями трансгенераційної несвідомої, невербально-генетичної та чуттєво-емоційної людської активності (життєдіяльності). Його конкретними формами є стереотипи, традиції, цінності, звичаї, звички, неписані правила, норми і стандарти, культи, ритуали, патерни, рутини і т. п. Протоінститути лежать в основі *власне інститутів* як продуктів свідомої, передусім раціональної, вербально-теоретичної людської діяльності. Їх конкретними формами є правові та законодавчі акти, рішення державних органів, стандарти, норми і т. п. У неоінституційній теорії, як правило, протоінститути називаються неформальними нормами, а власне інститути – формальними. Власне інститути можуть бути як адекватними, так і неадекватними відносно протоінститутів. Утім, їх взаємодії є складнішими і різноманітнішими.

внутрішній офіційній правозастосовній практиці ЄС домінують загальні католицько-протестантські власне інститути і до певної міри обмежуються національні власне інститути нових країн-членів. Утім, ці та деякі інші неузгодження лише підкреслюють високий рівень консолідації та цілісності політико-правової системи ЄС.

У зовнішніх зносинах вона презентується як безумовно цивілізована, загальнолюдська, а тому імперативна для менш цивілізованих країн, передусім, тих, з якими вже укладено угоди про асоціацію або які претендують на це. Зовнішню політико-правову і тісно пов'язану з нею економічну експансію католицько-протестантської цивілізації не можна не визнати в основному успішною, в усякому разі, для неї самої. Проте останніми роками така експансія дає очевидні збої, передусім, у країнах Мусульманського світу (наприклад, Афганістан, Ірак, Лівія, Єгипет, Сирія). Програші підраховують як її суб'єкти, так і об'єкти. Спроби виростити католицько-протестантські власне інститути на іншому конфесійному ґрунті зазнають невдачу за невдачею.

Більше того, очевидна криза американського «плавильного котла» і західноєвропейського мультикультуралізму оголила гострі «домашні» суперечності між католицько-протестантською політико-правовою системою і протоінституційними системами спільнот мігрантів і переселенців. Навіть у «рідних стінах» перша не може довести свою універсальність. Жителі китайського кварталу або Брайтон-Біч у Нью-Йорку у своєму повсякденному житті та господарській діяльності керуються аж ніяк не тільки законами США і штату. Подібним чином протоінститути арабів-мусульман у Західній Європі, як правило, не відповідають офіційному законодавству, і тому їх господарська діяльність є переважно тіньовою. Вони явно не поспішають інкорпоруватися в суперетнічний і цивілізаційний простір Західної Європи, а її політико-правова система демонструє неефективність перед серйозними викликами етнічно і цивілізаційно «чужих» протоінститутів, нездатність вироблення консенсусних власне інститутів, які можуть бути інкорпоровані у вказану систему.

На жаль, західні європейці – католики і протестанти – завжди досить насторожено ставилися до православних з Центральної та Східної Європи, що цілком зрозуміло з урахуванням відомої непростой історії взаємовідносин відповідних церков. Прийняттям християнства Візантійського обряду Київська Русь в очах західних європейців стала Сходом [13]. Під час перебування західноукраїнських земель у складі західноєвропейських держав православні українці були уражені в правах [14, с. 144]. Уже в наші дні Європейський суд з прав людини сприймає православні цінності як ересь, яку треба викорінити [12]. Слід визнати, що політико-правова система католицько-протестантської цивілізації взагалі, і ЄС зокрема, не містить власне інституційних блоків, які б адекватно відображали системи православних, греко-католицьких і мусульманських протоінститутів. Для України ця обставина має принципове значення.

Історія розпорядилася так, що материнською для українського етносу стала молода східнослов'янська православна цивілізація – східна частина Християнського світу. Нині вже очевидно, що без українців були б

неможливими її зміцнення і східна експансія, яка перетворила її на цивілізацію православно-євразійську, а в сучасних умовах видаються дуже обмеженими її можливості ефективно відповідати на глобальні виклики. У XIII ж столітті поразка східних слов'ян від зовнішніх агресорів і загибель Київської Русі сприймалися не інакше як апокаліптично.

Натхненні православ'ям три споріднених молодих етноси врятували цивілізацію від катастрофи, але не від розколу. В результаті наступних відомих подій виникли й інституціонувалися Західно-православна і Східно-православна субцивілізації (див. детальніше у [8, с. 428 – 446]). Для українського етносу саме перша залишалася рідною домівкою і храмом навіть у повні драматизму періоди випробувань. Йдеться про згадану раніше інкорпорацію західноукраїнського субетносу західноєвропейським суперетносом, східноукраїнського – російським і відповідне цій інкорпорації розділення Західно-православної субцивілізації на дві частини – західну і східну. Перша зазнала всіх «чарівностей» асимілюючої експансії католицько-протестантської цивілізації. Українці Закарпаття та Галичини перебували в її складі 8 і 6 століть відповідно, що не пройшло безслідно для їх православної ідентичності. З одного боку, вдалося зберегти автохтонне православ'я. З іншого боку, опинившись перед жорсткою дилемою – рятувати самобутність православної церкви, жертвуючи етнічною ідентичністю, або рятувати етнічну ідентичність, реформуючи церкву, – значна частина українського єпископату прийняла умови Брестської унії [15, с. 18]*, започаткувавши греко-католицьке віросповідання. Важливу роль у цьому виборі відіграла бездержавність західноукраїнського субетносу і західної частини Західно-православної субцивілізації.

Інше було призначене східній частині останньої. На експансію католицько-протестантської цивілізації східні українці відповіли повстанням під керівництвом Б. Хмельницького, перемога якого визначила 350-річне перебування Лівобережної України і східної частини Західно-православної субцивілізації за безпосереднього стикання із Східно-православною субцивілізацією у складі Російської імперії. Таким чином, довгі роки західні українські землі були східною околицею католицько-протестантської цивілізації, а східні українські землі – західною околицею православно-євразійської цивілізації**. У складі СРСР було об'єднано не тільки український етнос, але й Західно-православну субцивілізацію, а також практично всю православно-євразійську цивілізацію. Відомим способом інтенсифікувалися процеси соціального, духовного та економічного становлення української нації, проте на неадекватних політико-правових підставах. Тільки в 1991 р. Україна стає незалежною національною державою.

Слід ще раз підкреслити, що за століття бездержавності, з одного боку, ціною великих зусиль вдалося в основному зберегти родову православну єдність українського народу. Греко-католики зберегли православну

* Брестська унія започаткувала поділ українського суспільства на два культурно-цивілізаційних регіони – західний і центрально-східний, які тривалий час протистояли один одному [15, с. 19].

** Не виключено, що саме топонімам "край", "окраїна", "україна" Україна зобов'язана власним ім'ям.

обрядовість, а католицизм і протестантизм не стали домінуючими. З іншого боку, в культурі та ідеології західних українців міцно закріпилися деякі імпортовані католицько-протестантські риси, взаємодія яких з родовими основами власне української ментальності ніколи не була безпроблемною. Східні українці сприйняли східнослов'янсько-православну культуру – загальноросійську не в національному, а цивілізаційному відношенні. У її формуванні взяли активну участь кращі сини українського народу – П. Могила, Ф. Прокопович, Т. Шевченко та інші. Саме завдяки їхнім зусиллям сталося принципове цивілізаційне зрушення, яке М. Трубецької відзначив як «українізація великоруської духовної культури ... Ця спільна російська культура післяпетрівського періоду була західноросійською – українською за своїм походженням, але російська державність була за своїм походженням великоруською, а тому і центр культури повинен був переміститися з України до Великої Росії. У результаті і вийшло, що ця культура стала не специфічно великоруською, не специфічно українською, а загальноросійською» [8, с. 435 – 436]. Незважаючи на відомі владні спроби русифікації, взаємодія родового українського і східнослов'янсько-православного начал культури східних українців відрізнялася більшою толерантністю та органічністю порівняно з взаємодією родового, власне українського і католицько-протестантського цивілізаційного [16, № 3, с. 6–7].

Сучасні етнометричні дослідження [17] підтверджують переважаючу східнослов'янсько-православну ідентичність української нації. Із Заходу на Схід і Південь незалежної України вплив на родову українську ментальність католицько-протестантського цивілізаційного начала відносно знижується, а східнослов'янсько-православного – зростає (значення індикаторів Г. Хофстеда, отримані в Україні за методикою VSM 08, представлені нижче у таблиці).

Таблиця

**Значення індикаторів Г. Хофстеда, отримані в Україні
за методикою VSM 08**

Показники	Регіони					
	Україна в цілому	Централь- ноукраїнський	Західно- український	Північно- Східний	Донецько- Придніпро- вський	Причор- номорський
Дистанція влади (PDI)	22,79	24,10	17,94	28,05	25,16	18,69
Індивідуалізм (IDV)	31,49	27,89	26,65	46,86	28,49	27,56
Маскулінність (MAS)	-8,67	-3,38	-13,84	-11,99	-8,73	-5,39
Уникнення невизначеності (UAI)	4,81	2,19	-2,90	10,51	8,36	5,88
Довгострокова орієнтація (LTO)	4,08	7,92	0,72	-1,00	6,23	6,54
Терпимість – стриманість (IVR)	36,13	38,27	43,98	31,73	31,88	34,81
Монументалізм (MON)	9,34	11,99	28,75	8,24	-1,62	-0,65

Примітка. Про специфіку методики VSM 08, умови і результати її використання д.е.н., професором О.М. Пилипенко при обробці результатів проведеного під її керівництвом опитування населення України у 2009–2010 рр. див. детально у [18, с. 189 – 207]. До складу Центральноукраїнського регіону включено Житомирську, Київську, Кіровоградську, Черкаську і Чернігівську області; до складу Західноукраїнського – Вінницьку, Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку і

Чернівецьку області; до складу Північно-Східного – Полтавську, Сумську, Харківську області; до складу Донецько-Придніпровського – Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Луганську області; до складу Причорноморського – Автономну Республіку Крим, Миколаївську, Одеську і Херсонську області [18, с. 211–212].

Як видно з таблиці, із семи індикаторів за значеннями чотирьох з них близькими є Західноукраїнський і Причорноморський регіони (індикатори: «дистанція влади», «індивідуалізм», «уникнення невизначеності», «маскуліність»), а також Центральнуукраїнський і Донецько-Придніпровський регіони (індикатори: «дистанція влади», «індивідуалізм», «маскуліність», «довгострокова орієнтація»). За значеннями трьох індикаторів близькими є Північно-Східний і Донецько-Придніпровський регіони («дистанція влади», «уникнення невизначеності», «терпимість – стриманість»), а також Центральнуукраїнський і Західноукраїнський регіони («індивідуалізм», «уникнення невизначеності», «терпимість – стриманість»)*.

Сучасна українська нація є складною та неоднорідною. Їй властиві цивілізаційний драматизм, оскільки в її душі й тілі триває боротьба цивілізацій; активна поліетнічність, тому що кожна з великих етнічних груп є провідником відповідних цивілізаційно-національних впливів; амбівалентність, оскільки західноукраїнський і східноукраїнський субетноси, а також обидві частини Західно-православної субцивілізації продовжують свій історичний шлях. Світовий, західноєвропейський і власний український досвід свідчить, що така цілком звичайна для багатьох націй багатоскладність, з одного боку, відкриває величезні можливості національного прогресу на основі «узгодження розходженого» (Філолай) і відповідних синергетичних ефектів взаємодій, а з іншого – не виключає високих ризиків конфліктності, центробіжності та дезінтеграції, які можуть бути каталізовані зовнішніми викликами. Розглянемо лише один аспект цієї проблеми.

Історично склалося так, що українська національна протоінституційна система істотно відрізняється від західноєвропейської. Вона включає в себе такі основні протоінституційні блоки: 1) православний; 2) греко-католицький; 3) протестантський; 4) католицький; 5) мусульманський; 6) загальнонародський; 7) загальнохристиянський; 8) етнічних спільностей, реальний зміст, склад, структура і взаємодії яких вивчено явно недостатньо, не кажучи вже про їх адекватний прояв у національній власне інституційній системі. З цих позицій європейський вибір, так само як й імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у розумінні політикуму означає формування та імплементацію національної власне інституційної системи за образом і подобою західноєвропейської, яка виросла і розвивалася на католицько-протестантському, а не західно-православному ґрунті.

* Зрозуміло, на основі отриманих за методикою VSM 08 значень індикаторів Г. Хофстеда не можна абсолютизувати ступінь регіональних і специфіки, і спільності. Потрібно враховувати, що зарубіжні методики адаптовано, передусім, до особливого цивілізаційно-національного "матеріалу". Це природно, оскільки методи і методики дослідження повинні відповідати його предмету. Використання ж даних методик для вивчення іншого цивілізаційно-національного "матеріалу" може негативно впливати на достовірність результатів. Тим не менш, розглянуті значення індикаторів було б некоректно не брати до уваги взагалі.

Навіть тим численним прибічникам саме такого європейського вибору, які щиро бажають добра українській нації, треба зрозуміти, що подібне протиставлення протоінституційної і власне інституційної систем, спроба «трансформації» першої за допомогою насадження останньої відповідає неорганічному, необільшовицькому за методами дрейфу західно-православної субцивілізації до складу католицько-протестантської цивілізації, який небезпечний розколом етносу, нації та країни, не лише згаданими вище власне етнічними негативами, але й економічними, духовними, соціальними, політичними, які за певних обставин можуть увійти в резонанс і спричинити національну катастрофу. На жаль, ми є свідками дуже невтішних результатів, передусім економічних, інституційного розриву, що поглиблюється. Серед його проявів – інституційні «пастки», бар'єри, «білі плями», численні мутантні інститути. Останні є природним наслідком неадекватної формалізації неформальних норм і неминучої внаслідок цього деформалізації норм формальних та ерозії норм неформальних. Саме мутантні інститути відіграють роль домінуючого регулятора тіньової економіки і легально-нелегальних економічних зв'язків. Як справедливо відзначив Б.М. Данилишин, рецепти, які є ефективними в державах з населенням принципово іншої трудової психології, навряд чи спрацюють в інших країнах [19, с. 56].

Імперативи виживання і розвитку нації та держави диктують інші – не європо-, а національно орієнтовані курс та образ дій, ключовим змістом яких є не копіювання і компіляція власне інституційної системи католицько-протестантської цивілізації, не прагнення «за будь-яку ціну» увійти до складу ЄС, а утвердження і зміцнення національно-цивілізаційної ідентичності та консолідація українського суспільства, їх органічне поєднання з прогресивними геоцивілізаційними процесами. Європейський вибір України полягає не в тому, щоб стати такою самою, як якась інша країна, обравши шлях наслідування, не такою, як хтось того бажає, беззастережно виконуючи чийсь поради і рекомендації. Європейський вибір передбачає, в першу чергу, опору на власні сили, самостійне визначення власної місії та власного шляху. Треба пройти свій особливий шлях до процвітання і прогресу. З цих позицій відмова Україні в наданні статусу кандидата на вступ до ЄС, а також політичне дистанціювання від Росії важливо сприймати як історичний шанс для істинно європейського вибору.

На думку автора, з урахуванням вищевикладеного, при формуванні імперативного курсу національної злагоди, консолідації та розвитку доцільно врахувати такі положення. По-перше, самоідентифікація української нації передбачає всебічне врахування її геоцивілізаційного ареалу. Таким є не Західний і не Східний, а Серединний тип еволюції людства. Його цивілізаційна роль є унікальною, з його допомогою і в ньому самому людство пом'якшує і долає власну роздвоєність, знаходить і реалізує адекватні органічно-інтеграційні форми, синергію взаємодії західних, східних і серединних

енергій*. В українській серединності слід акцентувати не її пограничність, окраїнність, проміжність, лімітрофність і т. п. риси, які часто згадуються в літературі, а органічність, інтеграціонізм, синергію синтетичності та узгодження розбіжностей.

По-друге, саме з цих позицій доцільно підійти до проблеми ідентифікації блоків національної протоінституційної системи і формування на основі цього адекватної їй власне інституційної системи. Так, принципово важливо визначити реальний зміст, склад і структуру православних і православно детермінованих протоінститутів**, властиву їм об'єктивну діалектику загального та особливого. Якщо реально існує демократія, яка виросла на католицько-протестантському ґрунті, то чому б не вивчити феномен православної демократії. Потребують ідентифікації православна економіка, свобода, справедливість та ін. Інакше кажучи, важливо зрозуміти не тільки католицько-протестантську специфіку протоінститутів, але й православну, греко-католицьку, мусульманську. Після подібних дій стосовно кожного протоінституційного блоку можна розпочати аналіз їх реальних взаємодій і відповідних синергетичних ефектів.

Отримавши таким чином науково осмислений конкретно-загальний (висловлюючись методологічною мовою) образ реальної протоінституційної системи, треба починати розробку власне інституційної системи, яка б, з одного боку, неодмінно відповідала реальній протоінституційній системі, а з іншого – була в активному діалозі з гецивілізаційними інститутами. Зрозуміло, розробка та імплементація власне інституційної системи, її багатопланова взаємодія із системою протоінституційною, постійний моніторинг і внесення необхідних коректив в обидві системи є справою надзвичайної складності і вимагатиме погоджених зусиль органів державної влади, учених, бізнесменів, представників організацій громадянського суспільства. Але простих шляхів до великих цілей не буває.

Разом з тим, слід зазначити, що у 2016-2020 рр. для органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів регіонального та місцевого розвитку актуалізуються такі додаткові виклики:

- завершення процесів добровільного об'єднання територіальних громад, активізація приєднання до спроможних громад;
- критична необхідність підсилення програм диверсифікації економіки моногалузевих населених пунктів;
- організація життєдіяльності регіону в умовах пандемії COVID 19.

Саме тому далі у монографії будуть окреслені сучасні підходи та інструменти забезпечення інституційного, інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад.

* Про зміст, еволюцію, склад і структуру Серединного типу еволюції людства див. детальніше у [21, с. 170 – 181 та 304–310].

** Характеристику деяких православних протоінститутів представлено в праці [21, с. 337–342]. Зрозуміло, їх економічна значущість є далеко нерівнозначною. Проте, по-перше, економіка – лише одна із сфер життєдіяльності, по-друге, залишаються незадіяними ті з протоінститутів, які здатні каталізувати економічний розвиток, по-третє, не можна недооцінювати здатність релігій, у тому числі православної, до реформування, а відповідних протоінститутів – до трансформації, у тому числі під впливом прогресивних власне інститутів.

Список використаних джерел до п. 1.1²

1. *Базилевич В.Д.* Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії // *Економіка України*. – 2016. – № 8. – С. 78–92.
2. *Вернадский В.И.* Биосфера и ноосфера. – М. : Наука, 1989. – 261 с.
3. *Гумилев Л.Н.* Конец и вновь начало. – М. : АСТ, 2004. – 415 с.
4. *Гумилев Л.Н.* От Руси до России. Очерки этнической истории. – М. : Танаис, 1994. – 554 с.
5. *Гумилев Л.Н.* Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации. – М. : Экопрос, 1993. – 576 с.
6. *Гумилев Л.Н.* Этногенез и биосфера Земли. – М. : ДИ-ДИК, 1994. – 838 с.
7. *Tibout Ch.* A pure theory of public expenditures // *Journal of Political Economy*. – 1956. – Vol. 64. – P. 416–424.
8. Макрохристиянський мир в епоху глобалізації / Цивілізаційна структура сучасного світу ; [под ред. Ю.Н. Пахомова]. – К. : Наукова думка, 2007. – Т. 2. – 691 с.
9. *Павленко Ю.В.* Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства : навч. посіб. – К. : Либідь, 1996. – 360 с.
10. *Гальчинський А.* Європа і США – геополітичне суперництво // *Економіка України*. – 2003. – № 3. – С. 4–14.
11. *Хантингтон С.* Запад унікален, але не універсальний // *Мірова економіка і міжнародні відносини*. – 1997. – № 8. – С. 84–87.
12. Право і національні традиції // *Вопросы философии*. – 2016. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1541&Itemid=52
13. *Шевченко І.* Україна між Сходом і Заходом // *Дух і Літера*. – 1997. – № 1-2. – С. 89–97.
14. Хрестоматія з історії Української РСР з найдавніших часів до кінця 50-х років XIX ст. : посіб. ; [за ред. І.О. Гуржія]. – К. : Радянська школа, 1959. – Т. 1. – 748 с.
15. *Готов Б.Б.* Релігійно-конфесійна належність як чинник цивілізаційної ідентичності українського народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11953.html>.
16. *Тарасевич В.М.* Ідеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит // *Економіка України*. – 2011. – № 2. – С. 13–27; № 3. – С. 4–13.
17. *Латова Н., Латов Ю.* Этнометрические подходы к сравнительному анализу хозяйственно-культурных ценностей // *Вопросы экономики*. – 2008. – № 5. – С. 80–102.
18. *Пилипенко Г.М.* Інституціональні чинники співвідношення державної та ринкової координації економічної діяльності. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. – 293 с.
19. *Данилишин Б.М.* Тактика еволюціонізму в сучасному економічному розвитку світу (в аспекті третьої та четвертої промислових революцій) // *Економіка України*. – 2016. – № 8. – С. 44–61.
20. *Тарасевич В.М.* Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ / В. М. Тарасевич // *Економіка України*. – 2017. – № 8. – С. 14 – 28. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_8_3.
21. *Тарасевич В.Н.* Экономико-теоретическое знание: универсальные императивы, гипотезы, опыты : моногр. – М. : ТЕИС, 2013. – 600 с.
22. *Алексеев В.П.* В поисках предков. – М. : Советская Россия, 1972. – 304 с.

² Підготовлено на основі публікації: *Тарасевич В.М.* Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ / В. М. Тарасевич // *Економіка України*. – 2017. – № 8. – С. 14 – 28. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_8_3.

1.2. Сучасні виклики та тенденції забезпечення регіонального та місцевого розвитку в Україні

Децентралізація – це сучасна ключова реформа для створення спроможних територіальних громад та забезпечення регіонального розвитку України [8]. В Енциклопедичному словнику з державного управління визначено, що децентралізація (від лат. *de* – заперечення, *centrum* – основний центр) – це, по-перше, процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); по-друге, у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації [9, с.166], а децентралізація державної влади – це самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому; виявляється у делегуванні повноважень від органів державного управління до місцевого самоврядування [8]. На практиці децентралізація виявляється як передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем. Децентралізацію і централізацію можна розглядати, як певні дії щодо збільшення або зменшення кількості повноважень і відповідальності органів влади, структурних підрозділів або посадових осіб, що знаходяться на різних ієрархічних рівнях у тій або іншій системі управління (державою, галуззю, установою, колективом людей тощо). Децентралізація державного управління у широкому та вузькому розумінні означає підвищені можливості з реалізації інтересів, прав і свобод населення [9, с. 166-167].

Стратегічними цілями децентралізації є ефективна система влади, високий рівень спроможності регіонів, висока якість послуг, а її кінцевою метою є створення безпечного та комфортного середовища для життя людей в Україні шляхом побудови ефективної системи влади.

Саме тому Україна сьогодні взяла курс на децентралізацію – відхід від централізованої моделі управління, передачу повноважень від центральних органів влади на місцевий рівень, посилення спроможності та фінансове забезпечення місцевого самоврядування. Відтепер найбільш заможними та комфортними для життя мають стати не тільки великі міста, але і вся Україна, громади – місця, де люди безпосередньо проживають. Таким чином реалізується Європейська хартія місцевого самоврядування, а якість життя простих людей не тільки у великих містах, але й на селі в різних куточках України має поліпшитися, бо саме на місця передаються повноваження та кошти. Слід зазначити, що в Україні сьогодні понад 30 % людей проживають в сільській місцевості і позбавлені тих послуг, які в місті запроваджуються набагато швидше і якісніше, а тому першочергове завдання – забезпечити якісними, своєчасними та доступними послугами всіх громадян, незалежно від місця проживання.

Децентралізація є тією концептуальною складовою, яка сприяє ефективній реалізації принципів демократичного врядування та сталому розвитку держави. Це пояснюється тим, що децентралізація не зводиться просто до реформування місцевого самоврядування, а спрямована на глибоке переосмислення та переформатування всієї системи публічного управління та адміністрування, вироблення нових механізмів взаємодії [17, с. 166-167].

Одним із найважливіших принципів децентралізації є принцип субсидіарності, що означає суспільно визнані і/або законодавчо встановлені вимоги до організації публічно-владної діяльності, яка передбачає, що на більш високий рівень публічного управління покладається здійснення суспільно значущих функцій винятково у випадках, коли їх належна та ефективна реалізація неможлива на нижчих рівнях [36, с. 173].

Децентралізація виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє при збереженні держави та її інститутів розширити місцеве самоврядування, активізувати населення на вирішення власних потреб та інтересів, звузити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, зменшити витрати держави і платників податків на утримання державного апарату і його матеріальних додатків – армію, міліцію тощо. Це передбачає оптимізацію управлінських ланок із передачею лівової долі повноважень на базовий рівень місцевого самоврядування – громади, залишивши за регіональним рівнем фактичну функцію виконання комплексних та галузевих програм регіонального розвитку та вирівнювання розвитку громад [53, с. 192].

Місце децентралізації влади у процесах становлення громадянського суспільства ідентифікується через її відповідні політико-адміністративні фактори, серед яких: активізація політичної участі громадян, забезпечення максимальної «підзвітності» влади, посилення легітимності державної влади, захист демократичних свобод, які забезпечують його активізацію.

Реформа децентралізації влади та місцевого самоврядування є, як зазначав Ю.П. Шаров, надскладним комплексом проблем, готовність до неї ще недостатня, а деякі питання на сьогоднішній день опрацьовані на спрощеному рівні. У той же час існує багатий позитивний досвід вирішення багатьох питань, накопичено значний потенціал конструктивних підходів, модельних і інструментальних засобів забезпечення результативної та ефективної діяльності в місцевому самоврядуванні, і реформа має, з одного боку, використовувати цей потенціал, а з іншого відкрити широкі можливості його реалізації в оновлених умовах [59, с. 86]

У 2015 році із прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [23] активізувалися процеси децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування. В умовах реформи децентралізації та територіальної організації влади посилення ролі місцевих територіальних громад зумовило пошук нових підходів та ресурсів для підвищення їх інституційної, фінансової спроможності, формування спроможних територіальних громад з високопрофесійним кадровим корпусом.

На думку провідних експертів децентралізація завжди має супроводжуватися посиленням спроможності територіальних громад та органів місцевого самоврядування через укрупнення адміністративно-територіальних одиниць або через створення міжмуніципальних об'єднань [3; 44]. У роботі [3] наведено висновки польського дослідника Є. Рушковського, який виокремлює три системотворчі компоненти територіальної децентралізації:

1. Децентралізація політична (відповідний устрій). Публічно-правовий статус органів місцевого самоврядування походить від специфічного способу формування цих органів та їх представницького характеру. Відповідні конституційні гарантії формування системи органів місцевого самоврядування, її зміст та організація засвідчують незалежність таких органів від держави.

2. Децентралізація адміністративна полягає в тому, що на органи місцевого самоврядування покладено завдання, а відтак функції і повноваження щодо задоволення публічного інтересу в межах відповідної території.

3. Децентралізація фінансова передбачає наявність власних фінансових та матеріальних засобів і означає здійснення правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження фінансовими ресурсами, які перебувають у власності громад.

Проблематика децентралізації як одного із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади постійно перебуває в полі зору вітчизняних науковців та експертів, зокрема можна відзначити практично-орієнтовані дослідження останніх років О. Бориславської, Н. Дмитрука, Ю. Ганущака, О. Гарнець, О. Гончарука, І. Заверухи, Е. Захарченка, М. Крата, В. Пальчука, М. Пасічника, Р. Плюща, О. Софій, А. Ткачука [3; 6; 7; 13; 19–21; 44; 52].

За період до 2020 року реформа децентралізації має значні здобутки, які суттєво впливають на процеси регіонального і місцевого розвитку:

– за даними національного щомісячного моніторингу процесів децентралізації [15] станом на 10 вересня 2020 року в Україні сформовано 983 об'єднані територіальні громади (ОТГ) з населенням понад 35 мільйонів осіб (табл. 1.1). У 936 ОТГ відбулись перші місцеві вибори. 47 ОТГ утворилися з центрами у містах обласного значення (далі – МОЗ);

– площа, на якій розташовані ОТГ – 232,85 тис. кв. км, що складає 41,7 % від загальної площі України;

– місцеві бюджети зросли на 206,4 млрд грн: з 68,6 млрд грн. у 2014 році до 275 млрд грн. у 2019 році.

До початку реформи існувало 10 961 громад, 4 492 з них об'єдналися або приєдналися, що складає 41 % від загальної чисельності. 12 червня 2020 року Кабінетом міністрів України прийнято 24 розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій 1 469 територіальних громад по кожній області [15].

Таблиця 1.1

Формування спроможних територіальних громад в Україні, 2015-2020*

Область	Кількість ОТГ						Частка від загальної по області, %			Кількість МОЗ, до яких приєдналися ОТГ	
							чисельності громад	населення	площі		
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015-2020				2018-2020
Вінницька	2	19	13	1	8	3	46	22,1	49,3	18,9	3
Волинська	5	10	25	10	3	1	54	57,0	58,5	58,5	1
Дніпропетровська	15	19	22	4	8	3	71	66,1	28,9	67,3	3
Донецька**	3	3	3	1	1	2	13	27,5	14,4	30,0	3
Житомирська	9	23	13	6	3	2	56	64,7	68,0	64,7	2
Закарпатська	2	1	3		9	2	17	17,8	22,6	13,1	2
Запорізька	6	10	20	7	12	1	56	67,2	30,5	68,4	1
Івано-Франківська	3	8	12	6	7	3	39	33,9	52,5	28,9	3
Київська	1	1	7	4	7	4	24	21,5	18,9	18,5	4
Кіровоградська	2	3	8	7	0	7	27	19,5	17,5	24,0	0
Луганська**	2	1	5	1	0	9	18	38,5	22,0	38,1	0
Львівська	15	7	13	5	1	0	41	24,3	14,0	23,1	0
Миколаївська	1	17	9	0	14	1	42	47,0	28,9	51,1	1
Одеська	8	3	14	3	9	0	37	32,4	30,9	34,7	2
Полтавська	12	6	21	5	7	2	53	39,2	71,5	34,4	2
Рівненська	5	13	7	6	12	2	45	40,5	65,2	39,3	2
Сумська	1	13	14	1	5	4	38	44,6	71,5	44,5	4
Тернопільська	26	10	4	7	4	3	54	51,1	65,2	50,4	3
Харківська	0	4	8	4	5	2	23	24,9	14,2	24,4	2
Херсонська	1	11	14	1	4	2	33	38,3	26,8	34,0	2
Хмельницька	22	4	13	5	5	2	51	61,7	48,5	61,9	3
Черкаська	3	3	20	27	3	1	57	39,9	29,0	41,0	1
Чернівецька	10	6	10	6	4	1	37	48,7	40,0	47,9	1
Чернігівська	5	11	21	0	11	2	50	65,9	51,6	64,1	2
Разом	159	206	299	117	158	44	983	41,0	32,1	41,7	47

Джерело: розроблено автором за матеріалами [15]

* Станом на 10.09.2020 р. **Без урахування тимчасово окупованої території

Лідером за чисельністю утворення спроможних територіальних громад в Україні є Дніпропетровська область (71), друку позицію займає група областей, у яких утворено від 53 до 57 об'єднаних територіальних громад: Черкаська (57); Запорізька (56); Житомирська (56); Волинська (54), Тернопільська (54); Полтавська (53).

17 липня 2020 року прийнято Постанову Верховної Ради України № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» [31]. Нова система

адміністративно територіального устрою України передбачає утворення за Стандартом ЄС NUTS 3 136 районів від 150 тис. жителів, але 36 районів утворено із чисельністю населення менше 150 тис. жителів.

Маємо урахувати той факт, що територіальні громади і новоутворені укрупнені райони мають різні рівні розвитку, які зумовлені наявністю значної диспропорції у ресурсному забезпеченні та рівнях соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць одного рівня.

Класифікація територій за NUTS передбачає на регіональному рівні три типи територіальних одиниць:

– «Макрорегіон», або економічний район (чисельність населення – 3-7 млн. осіб);

– «Регіон» – територіальна одиниця, що відповідає середній ланці адміністративно-територіального поділу країни (чисельність населення – 0,8-3 млн. осіб);

– «Субрегіон», або підрегіон – одиниця, що відповідає нижчій ланці адміністративно-територіального поділу (чисельність населення – 0,15-0,8 млн. осіб) [54].

Зазначене презентує початок нового етапу реформування, актуалізується потреба забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку в Україні в умовах трансформаційних змін адміністративно-територіального устрою за вимірами «громада – субрегіональний рівень (укрупнені райони) – регіон» через синхронізацію стратегій розвитку різних рівнів управління територіями.

Важливим підходом до визначення пріоритетів регіонального розвитку є субрегіональний підхід, який передбачає розроблення стратегій підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку адміністративних одиниць, географічних і економічних підсистем, які утворюють регіон. Можна погодитися із думкою Ю. Козака, що у глобальному світі точками зростання і концентрації конкурентоспроможності стають субрегіональні формування, зокрема субрегіони, агломерації, конурбації [10].

Визначення підсистем субрегіонального рівня («регіон», «субрегіон», «макрорегіон») у деяких наукових публікаціях наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення підсистем субрегіонального рівня у деяких наукових публікаціях

Автор та джерело	Рік	Визначення та коментарі
З. Тітенко [43]	2007	Регіон (макрорегіон, субрегіон) – це органічна складова територіального устрою країни, яка виділяється за характерним поєднанням природно-ресурсних, історико-географічних, етнонаціональних і демографічних, економічних і культурних особливостей, має своє ядро – регіональний центр і обов'язково акцентує свою своєрідність з чітко визначеними функціями у формуванні господарського комплексу.

Автор та джерело	Рік	Визначення та коментарі
		Формування субрегіонального (середнього) ієрархічного рівня має відбуватись на основі групування та агрегування територіальних громад та адміністративних районів за результатами аналізу відмінностей і подібності різних складових територіального розвитку
В. Осипов, І. Півоварчук, І. Парасюк [18]	2011	Субрегіон – невід’ємна частина території регіону, що має певні відмінності від інших частин його території у географічному, економічному та соціальному сенсі та відповідає європейській класифікації NUTS
В. Бутиріна [4]	2012	Субрегіон – підсистема регіону, утворена шляхом поєднання територій з більш тісними та специфічними по відношенню до всього регіону в цілому взаємовідносинами, яка є засобом відображення особливостей територіальної диференціації природних, соціально-економічних умов життя, виробництва, політичних, економічних, соціальних, етнокультурних та екологічних процесів регіону
І. Тажитдінов [42]	2013	Субрегіон – територіальна соціально-економічна система (група муніципальних утворень), яка виокремлюється за метою проектів, що реалізуються, та характером економічних відносин, що складаються в ній. Субрегіон є зоною консолідації повноважень, наявних потенціалу та ресурсів території для комплексного вирішення соціально-економічних проблем розвитку території регіону
Ю. Козак [10]	2016	Субрегіон – невід’ємна частина території регіону, що має певні відмінності від інших частин його території у географічному, економічному та/або соціальному сенсі та загалом відповідає європейській класифікації NUTS-3. Субрегіон – це не обов’язково територія з високим рівнем урбанізації. Агломерація і навіть мегаполіс можуть бути субрегіоном, але субрегіон – рідко.
І. Тяжкороб [46]	2016	Субрегіональна форма територіальної організації – частина економічного простору (середовища) території (регіону), в межах якої забезпечується взаємодія сукупності існуючих та функціонуючих елементів продуктивних сил на основі принципів стратегічного партнерства, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність як субрегіону, так і регіону в цілому

Під категорією «агломерація» Ю. Козак розуміє особливу форму територіальної концентрації різноманітних ресурсів, яка являє собою багатокомпонентну динамічну систему суміжних поселень, що формується навколо одного чи кількох центрів економічної активності, взаємопов'язаних: тісними економічними зв'язками, базованими на принципах маятникової міграції; транспортною та комунальною інфраструктурою; тісними соціальними, екологічними і культурними взаємовідносинами [10]. У Постанові Кабінету міністрів України від 17 березня 2000 року № 521 «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» [29] зазначено, що міські агломерації можуть відігравати роль полюсів зростання регіону. Зазначений документ визначає міську агломерацію як компактне територіальне розміщення міських населених пунктів, об'єднаних інтенсивними господарськими, трудовими і культурно- побутовими зв'язками. Існує також категорія «конурбація», яку розуміють як міську агломерацію поліцентричного типу, яка має в якості ядер декілька більш-менш однакових за розміром та вагомістю міст чи міських територій, в конурбаціях відсутній явно домінуючий центр [10].

У статті [46] проаналізовано досвід функціонування субрегіональних форм територіальної організації, створених за ініціативою державних органів влади, органів місцевого самоврядування та за спільною ініціативою державних органів влади та органів місцевого самоврядування. З'ясовано, що, як для федеративних, так і унітарних держав, необхідність формування субрегіонів полягає у комплексному вирішенні завдань щодо розвитку не тільки території, а й регіону і, навіть, країни. Запропоновано при утворенні субрегіонів враховувати специфічні особливості територій, які до нього входитимуть, інтереси економічних агентів, зосереджених на цих територіях, та формувати стратегічне бачення субрегіону як цілісної міжтериторіальної спільноти. Це дозволить забезпечити довгостроковість багаторівневих відносин субрегіонального об'єднання та сприятиме розвитку регіону

Модернізаційний сценарій розвитку вимагає нових механізмів та інструментів розвитку економіки субрегіону. Одним з таких інструментів є стратегічне планування розвитку території на основі субрегіонального підходу. Світовий досвід довів ефективність планування розвитку не окремого регіону, району чи міста, а субрегіону. На думку авторів видання [12], субрегіональний підхід до розвитку території обумовлює такі переваги:

- розширення території для розміщення інвестицій та ринків збуту;
- отримання ефекту синергії за рахунок об'єднання трудових, фінансових, земельних, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів;
- розвиток усіх видів інфраструктури;
- економія на масштабах виробництва, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств субрегіону;
- подовження ланцюга доданої вартості і формування кластерів, що об'єднують в собі бізнес, науку, громадські та професійні об'єднання;
- можливість конкурувати з аналогічними субрегіональними утвореннями з інших країн.

І. Тяжкороб у роботі [47] також пропонує механізм координації стратегічних суб'єктів регіонального розвитку, який передбачає визначення потенційних зацікавлених сторін у розвитку субрегіону, формування напрямків стратегічних змін у розвитку субрегіону, вибір пріоритетних напрямків стратегічних змін у розвитку субрегіону, вибір потенційних форм субрегіонального стратегічного партнерства, контроль за реалізацією стратегічних змін та дотриманням домовленостей між зацікавленими сторонами. Реалізація зазначених етапів, на думку автора, дозволить створити у внутрішньому середовищі регіону стратегічні партнерства, ініційовані державними або регіональними (субрегіональними) органами влади, бізнес-спільнотою та інноваційною (науково-освітньою) спільнотою, і на цій основі більш ефективно розкрити потенціал регіону у цілому.

Реалізація стратегій розвитку субрегіонів потребує впровадження принципів міжмуніципального співробітництва [30; 45]. Ефективне управління у межах субрегіону буде фактором підвищення конкурентоспроможності та зростання економіки.

У розробці регіональних стратегій беруть участь групи найбільш активних заінтересованих сторін (стейкхолдерів), але ключовою проблемою є те, що в Україні регіональні стратегії і стратегії розвитку територіальних громад фактично не узгоджуються. Спостерігається «прогалина» у стратегічному плануванні й програмуванні на субрегіональному рівні. Райони втрачають функції управління й повноваження, важелі впливу і ресурси.

На цей час також виникли нові виклики, що пов'язані із суттєвою зміною середовища місцевого самоврядування. Переважна більшість повноважень від органів влади районного рівня перейшла саме до органів управління територіальними громадами. Це зумовлює відсутність збалансованості системи. Саме тому актуалізується реорганізація влади на районному (субрегіональному) рівні.

Дійсно, є об'єднані громади, які утворилися у межах цілого району, що фактично заперечує існування громади та району в межах однієї території, оскільки існує штучний дуалізм влади, підсилюється боротьба за ресурси і повноваження. Також є ситуації, коли ОТГ, створені з частин кількох суміжних районів. За таких обставин природньою є зміна меж районів.

Другою тенденцією є зміна ролі великих міст, які стають центрами укрупнених районів. За такою моделлю великі міста мають розпочати здійснювати нові функції програмування розвитку відповідної території, зокрема, через поширення запровадження стратегічного і проектного підходів.

Визнаним методологічним інструментом підсилення спроможності є проектний підхід. Саме проектний підхід у реалізації стратегічних пріоритетів місцевого розвитку сприяє підвищенню ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, а саме: формуванню більш гнучкої матричної (проектної) організаційної структури управління, що здатна своєчасно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, і діяльність якої легше оцінити та проконтролювати; отриманню громадою «готового продукту» – кінцевого результату проекту, за яким можна оцінити ступень задоволеності

певної потреби або групи потреб, тобто чітко визначити, чи досягнута мета управління та якою мірою; формуванню стратегії цільового раціонального використання проектних ресурсів (людських, матеріальних, фінансових тощо) згідно з планом реалізації муніципального проекту розвитку та ефективного управління ними, що є необхідною умовою досягнення кінцевого результату; здійсненню рефлексії або зворотного зв'язку безпосередньо через населення міста (громадські слухання, соціологічні опитування тощо) [57].

Таким чином, саме реалізація проектного підходу сприятиме активізації процесів реального перерозподілу повноважень з центру до регіонів та на місцевий рівень із одночасним підсиленням спроможності територіальних громад.

Можна визначити певні етапи у процесі поширення застосування проектного підходу у сфері публічного управління в Україні.

У 1991-1999 роках здійснювалося формування наукових та організаційних засад поширення проектного підходу у бізнес-середовищі в Україні. На нашу думку, відправним моментом є створення у 1991 Української асоціації управління проектами «УКРНЕТ» (Ukrainian Project Management Association, UPMA), яку було організовано як незалежну асоціацію [51]. З 1988 по 1991 роки «УКРНЕТ» входила до складу і керівних органів Радянської асоціації управління проектами «СОВНЕТ», зараз з 1993 року – член Міжнародної асоціації управління проектами (International Project Management Association, IPMA) – світового лідера в області управління проектами. З 1997 року асоціація має пряму угоду про кооперацію з професійною структурою в галузі управління проектами – РМІ американський інститут проектного менеджменту. UPMA сприяє розвитку культури управління проектами через поширення знань і кращих практик, видання книг, статей, навчальних посібників, розроблення професійних стандартів, надання консультаційних послуг, комплексний супровід процесів розвитку на основі проектного підходу та оптимізації організаційної структури, а також сертифікацію професійних проектних менеджерів, організацій, тренінгових курсів, консультантів і тренерів, на базі системи IPMA® 4-LC, організацій за моделлю P2M. У 1997 році в Україні введено нову навчальну спеціальність – «Проектний менеджмент» [11]. Вищі навчальні заклади починають роботу зі створення відповідних стандартів вищої освіти і формування навчально-методичних комплексів освітніх програм з управління проектами магістерського рівня.

У 2000 році у ДРІДУ НАДУ створюється кафедра менеджменту та управління проектами, основи управління проектами викладаються у межах магістерській програми за спеціальністю «Державне управління», здійснюється перший набір до магістратури за спеціальністю «Управління проектами». Починає формуватися наукова школа стратегічного планування і муніципального менеджменту професора Ю. Шарова. У 2002 році Ю. Шаров захищає першу в Україні дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління зі спеціальності 25.00.04 – місцеве самоврядування [60]. До результатів дослідження, зокрема, належить концепція «пріоритет-проект», яка визначена парадигмою керованого розвитку

муніципального утворення. Концепція «пріоритет-проект» визначає необхідність за умов обмежених ресурсів обґрунтовано виявляти стратегічні пріоритети й доцільність їх реалізації із застосуванням проектного підходу, що забезпечує концентрацією ресурсів і відповідальності для вирішення встановлених завдань розвитку [60; 61].

Із затвердженням у 2003 році «Положення про Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування» активізуються процеси залучення органів місцевого самоврядування до розроблення проектів і програм розвитку, які можуть фінансуватися за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством, і спрямовані на розв'язання актуальних проблем розвитку місцевого самоврядування та поширення позитивного досвіду, набутого у процесі їх реалізації. До основних завдань Конкурсу також належали розвиток співпраці органів місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності та громадських організацій у розробленні і реалізації проектів та програм розвитку місцевого самоврядування та створення фонду підтримки перспективних проектів та програм розвитку місцевого самоврядування.

Станом на 2005 рік в Україні багатьма закладами вищої освіти, зокрема, системи Національної академії державного управління при Президентові України у Дніпрі, Львові та Одесі, здійснено по два-три випуски магістрів – «керівників проектів і програм». Саме у 2005 році Наказом Міністерства освіти України № 363 спеціальність «Проектний менеджмент» групи «Специфічні категорії» було перейменовано на «Управління проектами». На ряді спеціальностей, зокрема, «Державне управління» та «Державна служба» здійснювалося навчання за спеціалізацією «Управління проектами» [11]. Таким чином, можна визначити другий етап – створення в Україні у 2000–2005 роках підґрунтя для поширення проектного підходу в публічному секторі.

Значний внесок у поступове поширення застосування проектного підходу у сфері публічного управління у 2006-2010 рр. зроблено Програмою розвитку ООН в Україні [34]. У контексті даного дослідження особливо відзначимо два з проектів ПРООН, які було розпочато у зазначений період – «Муніципальна програма врядування та сталого розвитку» [16] та «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» [35]. Останній є спільним проектом Європейського Союзу та Програми розвитку ООН і був започаткований в Україні у 2007 році. З 2007 по 2011 роки тривала Фаза – I даного проекту.

З 2007 року в Україні реалізується міжнародної технічної допомоги, що працює в сфері реформи місцевого самоврядування – Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO, який фінансується Швейцарською Конфедерацією через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва та впроваджується Швейцарським Центром ресурсів та консультацій з питань розвитку (Skat) [62]. Від свого старту у 2007 році проект DESPRO впродовж 7 років до прийняття «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» працював над створенням платформи для майбутніх змін через розроблення законодавчої основи реформи місцевого самоврядування, підвищення

професійного рівня представників місцевого самоврядування та органів державної влади, допомоги у реалізації проектів поводження з твердими побутовими відходами, а також водопостачання та водовідведення в селах та селищах по всій країні.

Указом Президента України № 723/210 від 24 червня 2010 року Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України реорганізовано у Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні, який у наступні чотири роки значною мірою сприяв реалізації в Україні міжнародних програм та проектів підтримки місцевого самоврядування, брав активну участь у забезпеченні інформаційного супроводження таких проектів і програм, а також поширення практики регіональних конкурсів проектів і програм розвитку місцевого самоврядування.

Із 2011 по 2014 роки спостерігалася активізація діяльності міжнародних проектів технічної допомоги щодо популяризації проектного підходу та збільшення обізнаності практиків місцевого розвитку. Зазначимо внесок найбільш потужних програм та проектів міжнародної технічної допомоги. Так, у 2011–2015 роках реалізовувалася Фаза – II Проекту ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». До діяльності за проектом долучилися 24 обласні державні адміністрації та обласні ради, Рада міністрів АР Крим і Верховна Рада АР Крим, 264 районні державні адміністрації та районні ради, 1108 сільські/міські ради, Національна академія державного управління (НАДУ); 27 університети з 20 областей і Українська асоціація районних та обласних рад (УАРОР), профільні Міністерства, парламентські комітети, національні асоціації та інші зацікавлені сторони. За звітними даними проекту [14] до проектної діяльності лише у 2013 долучилися команди 708 мікро-проектів по всій країні.

Проект міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України» (МЕРМ) Федерації канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади діяв у 2010–2014 роках і надавав підтримку дванадцяти українським містам Львівської та Дніпропетровської областей у вдосконаленні планування і постачання послуг через розроблення стратегій, програм і реалізацію проектів місцевого розвитку. У звітних матеріалах Проекту МЕРМ [35] зазначено, що 914 посадових осіб місцевого самоврядування, представників бізнесу та неурядових організацій, медіа та мешканців пройшли навчання з питань розробки та впровадження проектів місцевого економічного

У 2012 році Бюджетний Кодекс України доповнено статтею 24-1 «Державний фонд регіонального розвитку» [22], яка визначила, що у складі загального фонду державного бюджету створюється Державний фонд регіонального в обсязі не менше 1 відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Надзвичайно важливим у контексті стимулювання територіальних громад до застосування проектного підходу до місцевого розвитку стало положення щодо спрямування коштів державного фонду регіонального розвитку, а саме: на виконання державної стратегії регіонального

розвитку та регіональних стратегій розвитку, державних цільових програм та інвестиційних програм (проектів) у частині виконання заходів регіонального розвитку, угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності територій, державних програм розвитку транскордонного співробітництва, програм і заходів соціально-економічного розвитку регіонів, включаючи програми і заходи розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (зокрема, малих міст, гірських населених пунктів, населених пунктів зон спостереження тощо) [119].

За участі швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO у 2012 році розпочато формування віртуального об'єднання професіоналів регіонального та місцевого розвитку – Спільноти практик. Мета даної е-платформи – об'єднати практиків з місцевого самоврядування з усіх регіонів України, надати можливість учасниками спільноти обговорювати найактуальніші питання розвитку територій, залучення громад, забезпечити учасникам доступ до консультивання експертами різного рівня, створити умови для генерування спільнотою нових ідей у сфері вирішення проблем місцевого розвитку, розвинути підходи до набуття учасниками спільноти нових компетентностей через участь у е-навчанні [39]. За період з 2012 року Спільнота практик пройшла декілька етапів становлення й пріоритизації діяльності, які віддзеркалювалися у зміні її назви: 2012-2013 рр. – «Спільнота практиків: Інновації у місцевому самоврядуванні»; 2014-2015 рр. – «Спільнота практиків: Інновації та кращі практики місцевого самоврядування»; 2015-2016 рр. – «Спільнота практик місцевого самоврядування»; 2016-2017 рр. – «Спільнота практик місцевого розвитку», 2018 – «Спільнота практик: Сталий розвиток» (Community of Practice 4 Sustainable Development). Досвід застосування е-платформи дозволяє схарактеризувати її як потужний аутсорсинговий ресурс, що може результативно використовуватися з метою розвинення компетентності посадових осіб місцевого самоврядування, державних службовців і представників інститутів громадянського суспільства [8].

У 2012-2013 рр. Швейцарсько-українським проектом «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO у співпраці з експертами Національної академії державного управління при Президентові України, Центру політико-правових реформ, Інституту соціології НАН України, Інституту громадянського суспільства та інших фахових організацій розроблено серію книг «Децентралізація та врядування» [38].

У 2013 р. за проектом Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» (ППРПУ) ініційовано створення національної мережі фахівців та практиків з регіонального та місцевого розвитку RegioNet / RegioNet [37], яка є неформальною безлідерною професійною мережею, діє як соціальна спільнота і не є політично заангажованою. Мережа не має керівного органу, усі учасники мають рівні права та обов'язки, рівний доступ до усіх сервісних можливостей мережі, однакову змогу отримувати вигоди від участі.

Дніпропетровська область стала прикладом для усіх регіонів у сфері застосування проектного підходу до посилення спроможності територіальних громад в умовах децентралізації. Системне застосування проектного підходу надало можливість залучати кошти міжнародних фондів. За період з 2011 по 2014 рік Дніпропетровська область отримала понад 200 млн. грн. соціальних інвестицій від міжнародних фондів технічної допомоги та реалізувала 256 проектів інфраструктурного, соціального та енергозберігаючого напрямку [48–50].

З метою реалізації пілотних проектів і подальшого поширення власного досвіду Дніпропетровська обласна рада активно співпрацювала з міжнародними експертами щодо ефективного втілення в регіоні успішних практик провідних країн світу у сфері реформування місцевого самоврядування. Дніпропетровською обласною радою та низкою європейських грантових установ, серед яких є фонд польсько-української співпраці PAUCI та Національна Асоціація агенцій регіонального розвитку, був підписаний меморандум про співпрацю. Вперше в Україні було створено Міжнародну платформу співпраці та обміну досвідом із залученням інститутів влади, місцевого самоврядування, університетів та науково-дослідних інститутів, а також неурядових організацій. Для Дніпропетровщини було створено додаткову можливість для залучення соціальних, гуманітарних та інфраструктурних інвестиційних коштів. Головними пріоритетами меморандуму визначено нові можливості розвитку локальних демократій, визначення пріоритетних інфраструктурних проектів та їх будівництво, культурний та науковий обмін досвідом.

У 2014 році затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року [26], яка мала на меті визначити інтегрований підхід до формування і реалізації державної регіональної політики через поєднання трьох складових частин:

– секторальної (галузевої) – підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом оптимізації і диверсифікації структури економіки, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу;

– територіальної (просторової) – досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій шляхом формування «точок зростання», активізації місцевої економічної ініціативи та зміцнення потенціалу сільської місцевості, забезпечення соціально-економічної єдності і рівномірності розвитку регіонів з метою створення рівних умов для розвитку людини;

– управлінської – застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави і регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади.

У 2015-2020 роках – проектний підхід стає визнаною провідною методологією забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку на

рівні територіальних громад. Законом України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII [24] (законодавчо закріплено поняття «регіональний розвиток» (процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах), «програма регіонального розвитку» (комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів довготривалого характеру, спрямованих на досягнення визначених цілей регіонального розвитку, оформлений як документ, що готується та затверджується у встановленому законодавством порядку та реалізується через проекти регіонального розвитку, об'єднані спільною метою) та «проект регіонального розвитку» (комплекс взаємопов'язаних заходів для розв'язання окремих проблем регіонального розвитку, оформлений як документ за встановленою законодавством формою, яким визначаються спільні дії учасників проекту, а також ресурси, необхідні для досягнення цілей проекту протягом установлених термінів).

У 2015 році опубліковано результати дослідження «УКРНЕТ» [1, за якими «критична маса» професійних проектних менеджерів в Україні склала 20-25 тис. осіб, й визначено, що при збереженні темпів підготовки і сертифікації проектних менеджерів, очікується значний вплив управління проектами на розвиток економіки України, може бути досягнута у найближчі роки. Починаючи з 2015 року за кошти ДФРР було реалізовано 20 602 проектів на загальну суму 3 283 204 311.9 грн., у тому числі у 2020 році розпочато 2 623 проекти на загальну суму 712 877 108.552 грн. (табл. 1.2). Усі ці проекти потребують фахового управління.

Таблиця 1.2

Кількість проектів, які виконуються за кошти ДФРР та обсяги фінансування, 2015–2020 рр. [5]

Область	Отримали фінансування за період з 2015–2020 рр.		Розпочато у 2020 р.	
	Проектів	Обсяг фінансування, грн	Проектів	Обсяг фінансування, грн
Вінницька	825	66532332.472	97	14616849.409
Волинська	551	135332369.268	115	62329318.595
Дніпропетровська	430	135404139.266	76	3454157.301
Донецька**	819	36009986.566	165	5850232.175
Житомирська	788	58802180.508	62	1063938.972
Закарпатська	2114	586238848.103	270	178447056.328
Запорізька	939	84090301.61	187	31652122.609
Івано-Франківська	1202	49517936.538	215	12343532.994
Київська	517	714891591.162	89	75911489.672
Кіровоградська	676	21255083.284	70	800443.974
Луганська**	1360	26317625.428	137	16905624.859
Львівська	1336	38281279.555	13	102482.716
Миколаївська	609	257233323.273	106	201129057.119

Область	Отримали фінансування за період з 2015–2020 рр.		Розпочато у 2020 р.	
	Проектів	Обсяг фінансування, грн	Проектів	Обсяг фінансування, грн
Одеська	386	67572853.913	64	2216211.197
Полтавська	623	96073164.083	76	21813850.864
Рівненська	307	193562302.013	19	643159.596
Сумська	846	35890470.737	84	10179121.023
Тернопільська	1002	88766721.95	98	1782862.927
Харківська	720	32589682.398	91	3727130.912
Херсонська	444	40125304.247	84	1972959.248
Хмельницька	519	19495881.249	21	12006228.689
Черкаська	1310	70092801.893	204	34120322.564
Чернівецька	267	29812659.223	9	137828.078
Чернігівська	1921	271569465.823	249	16007768.993

Водночас, протягом у цих років спостерігається повільне зростання кількості якісних проектів та програм регіонального та місцевого розвитку. Так, визначають, що значна кількість проектів, які стали переможцями регіональних конкурсів і подавалися на розгляд Міжвідомчої комісії при Міністерстві регіонального розвитку, не несуть у собі системних інновацій, які б створювали підґрунтя для розвитку регіонів чи окремих територій, оскільки переважна більшість з них зорієнтовані на вирішення поточних локальних проблем. Також відзначається, що деякі з проектів не відповідають власним регіональним стратегіям розвитку [37].

У 2015 р. в Україні на державному рівні визначено необхідність упровадження «розумної» або «smart-» спеціалізації [28]. Smart-спеціалізація – «підхід, що передбачає аргументоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні» [27].

Як визначено у «Методиці розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації» [27], впровадження smart-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону здійснюється з метою: забезпечення сталого розвитку регіону; підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів

заходів» визначено, що «не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії визначається на засадах smart-спеціалізації та передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності регіону» [27].

Зазначений підхід є визнаним і широко апробованим у Європейському Союзі, у 12 країнах на регіональному та національному рівнях розроблено понад 120 стратегій smart-спеціалізації [56].

Центр управління знаннями «Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку» створено у 2016 році при Всеукраїнській асоціації органів місцевого самоврядування «Українська асоціація районних та обласних рад» (далі УАРОР) за підтримки спільного Проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду – II» [55]. Ініціатива спрямована на сприяння та удосконалення процесу місцевого врядування на основі співучасті та сталого розвитку.

Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою», яка робить внесок у створення багаторівневої системи управління, що є прозорою, підзвітною та реагує на потреби громадян реалізується з 2016 року [33]. Програма спільно фінансується Європейським Союзом та його країнами-членами Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією. I фаза Програми – 01.01.2016 – 30.06.2020, бюджет EUR 102 000 000. II фаза Програми – 01.07.2020 – 31.12.2023, бюджет EUR 50 300 000. До цілей Програми «U-LEAD з Європою» належить посилення спроможностей ключових суб'єктів на національному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема розвиток спроможності територіальних громад реалізовувати проекти місцевого розвитку.

Із 2016 року Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) виконує п'ятирічний проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) вартістю 50 млн. долл. США «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) [64]. Програма DOBRE спрямує більшу частку технічної та фінансової допомоги на місцевий рівень, зокрема створюючи умови для ОТГ краще управляти ресурсами, підвищити якість комунальних послуг, стимулювати місцеву економіку та підвищити залученість громадян. До напрямів програмної діяльності належить «Місцевий економічний розвиток (MEP)», який передбачає, що завдяки стратегічному плануванню кожна ОТГ визначить потреби в розвитку та створить плани для короткострокових (1-3 роки) та середньострокових (3-5 років) рішень. За підтримки даної програми громади можуть розробити проекти місцевого економічного розвитку та отримати кошти DOBRE на їх імплементацію.

Упровадження першої фази Програми «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) здійснювалося у 2015–2019 рр. [32]. Програма має три ключові напрями: впровадження зручних, швидких та прозорих державних електронних послуг для громадян і бізнесу; розвиток е-демократії; цифровізація регіонів. Зі стартом другої фази, що реалізується протягом 2019–2023 рр., Програма EGAP бере активну участь у ініціативах і проектах цифровізації України: Ініціатива «Цифрова держава»; Національний

бренд «Дія»; Електронна послуга «єМалятко»; створення національної онлайн-платформи з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта» та інших.

За інформацією Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку [37] в 2016 році було визначено правові засади створення та функціонування Агенцій регіонального розвитку (АРР), які мають допомагати місцевій владі втілювати регіональну стратегію розвитку та план заходів з її реалізації, в тому числі сприяти підготовці та реалізації програм і проектів регіонального розвитку, підвищенню інвестиційної привабливості регіону. Агенції як неприбуткові небюджетні установи на засадах партнерства між державним, приватним та громадським секторами, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями створено у всіх регіонах.

У 2019 році підсилюється важливість розвитку спроможності суб'єктів регіонального та місцевого розвитку до стратегічної та проектної діяльності на засадах smart-спеціалізації зокрема, проведено низку комунікативних заходів на національному та регіональному рівнях таких, як «Maastricht University Workshop: Smart Specialisation and Entrepreneurial Discovery Process» у березня 2019 року в Києві [65], пілотування у Запорізькій, Одеській та Харківській областях, визначення smart-складових під час розроблення стратегій розвитку регіонів до 2027 року [56].

Також у 2020 році Міністерством розвитку громад та територій України створено нову платформу для Державного фонду регіонального розвитку [5]. На новій платформі обласні державні адміністрації вже можуть оголошувати конкурсні відбори проектів на 2021 рік за умови наявності затверджених Регіональних стратегій розвитку на 2021-2027 роки, планів їх реалізації, а також визначених пріоритетних технічних завдань.

5 серпня 2020 року Постановою Кабінету міністрів України № 695 затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [25], яка визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року.

Таким чином, комплексне аналізування сучасних викликів щодо забезпечення інноваційного регіонального та місцевого розвитку в Україні дозволило здійснити періодизацію поширення в Україні проектного підходу через визначення п'яти фаз (табл. 1.3).

На нашу думку, із прийняттям 5 серпня 2020 р. Постанови Кабінету міністрів України № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [25] розпочинається новий етап поширення в Україні проектного підходу, який буде тривати у 2021-2027 роках. Саме на цей період розробляється більшість регіональних стратегій розвитку та стратегій розвитку територіальних громад.

Відзначено, що протягом дії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [26] в Україні створено юридичну основу та запроваджено нові підходи для стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку, але ще не відбулося реальної конвертації нових можливостей для розвитку територіальних громад та регіонів у кращу якість

життя людини незалежно від місця її проживання. Визначається також, що до цього часу не розбудовано партнерські відносини між регіонами.

Таблиця 1.3

Періодизація поширення в Україні проектного підходу

Період	Зміст	Основні події
1991-1999	Формування наукових та організаційних засад поширення проектного підходу у бізнес-середовищі в Україні	1991 – створено Українську асоціацію управління проектами як незалежну асоціацію. 1993 – UPMA стає членом Міжнародної асоціації управління проектами (IPMA). 1997 – в Україні введено нову навчальну спеціальність – «Проектний менеджмент». 1997 – UPMA укладає пряму угоду про кооперацію Інститутом проектного менеджменту (PMI, США). 1998-1999 – відбуваються перші сертифікаційні програми проектних менеджерів за критеріями IPMA
2000-2005	Створення підґрунтя для поширення проектного підходу в публічному секторі	2000 – відкрито магістратур з управління проектами у системі Національної академії державного управління при Президентові України. 2003 – започатковано Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування
2006-2010	Поступове поширення застосування проектного підходу у сфері публічного управління	2007-2011 – фаза – I Проекту ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». 2007-2010 – фаза I Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. 2010 – початок діяльності Державного фонду сприяння місцевому самоврядуванню в Україні щодо поширення програм та проектів підтримки місцевого самоврядування
2011-2014	Активізація діяльності міжнародних проектів технічної допомоги щодо популяризації проектного підходу та збільшення обізнаності практиків місцевого розвитку	2011-2015 – фаза – II Проекту ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». 2010-2014 – Проект «Місцевий економічний розвиток міст України» (MEPM). 2010-2013 – фаза II проекту DESPRO. 2012 – створено е платформу Спільноти практик професіоналів регіонального та місцевого розвитку (udl.despro.org.ua). 2012 – утворено Державний фонд регіонального розвитку
		2013 – створено національну мережу фахівців та практиків з регіонального та місцевого розвитку РегіоНет (regionet.org.ua). 2013 – проведено перший всеукраїнський е-курс «Управління проектами регіонального та місцевого розвитку» на платформі Спільноти практик udl.despro.org.ua . 2014 – ліквідовано Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні. 2014 – затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 р.

Період	Зміст	Основні події
2015-2020	Визнання проектного підходу як провідної методології забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку на рівні територіальних громад	<p>2015 – прийнято Закон України «Про засади державної регіональної політики»;</p> <p>старт процесів формування спроможних ОТГ, подання ОТГ перших проектів на фінансування ДФРР.</p> <p>2015 – введення вимоги щодо впровадження smart-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону</p> <p>2013-2017 – Фаза III проекту DESPRO.</p> <p>2016-2020 – I фаза Програми «U-LEAD з Європою».</p> <p>2016 – створено е-платформу Центр управління знаннями «Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку» (rozvytok.in.ua).</p> <p>2016 – початок програми «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE).</p> <p>2017-2020 – Фаза IV проекту DESPRO.</p> <p>2019 – ініціація процесів розроблення регіональних стратегій розвитку на засадах smart-спеціалізації.</p> <p>2020 – затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки</p>

Таким чином, на основі отриманих під час стратегічного та просторового планування ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та навколишнє природне середовище, має розбудовуватися нова політика регіонального розвитку, яка включатиме також побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян та публічних інституцій щодо розвитку [25]. З урахуванням необхідності реалізації Цілей сталого розвитку 2030 актуалізується також потреба у формування підсистем програмування розвитку так званих «специфічних територій регіону», що мають унікальні особливості, які потребують реалізації окремих груп процесів для забезпечення розвитку.

Отже, реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації, яка успішно реалізується з 2015 року, створила нові можливості для розвитку територіальних громад. Бюджетна децентралізація спричинила суттєвий перерозподіл бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування. Першочерговими завданнями нової регіональної політики є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, створення умов для повернення на батьківщину трудових мігрантів. Саме це може дати швидке та стійке зростання рівня якості життя людини незалежно від того, де вона народилася, де проживає зараз і де буде проживати у майбутньому [25].

Заходи регіональної політики формуватимуться на основі отриманого досвіду, зібраних даних, висновків, рекомендацій, результатів аналізів та оцінки для забезпечення та підтримки високих стандартів управління та реалізації регіональної політики, що вимагає функціонування відповідних спеціалізованих аналітичних засобів, баз даних формування та оцінки політики.

Втім, на даному етапі розвитку країни можна констатувати, що потенціал упровадження проектного підходу в публічному управлінні використовується не повною мірою, зокрема внаслідок того, що рівень проектної зрілості є недостатнім [2], форми, методи та процедури діяльності не спрямовані на розбудову конструктивної співпраці під час спільної участі у проектах та програмах, проектна компетентність персоналу лише формується. Це зумовлює актуальність вирішення наукового завдання забезпечення збалансованого розвитку територій та громад Україні на основі формування систем підтримки відповідних проектів і програм та забезпечення єдності процесів на рівнях «регіон» – «субрегіональний рівень» – «територіальна громада».

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стратегічне планування регіонального розвитку стає нормою сучасного публічного управління. Розробка й реалізація стратегії регіонального розвитку є дієвим засобом зміцнення позицій регіону не тільки на вітчизняних, а й на міжнародних ринках товарів та послуг, ефективним інструментом забезпечення зростання регіону за умов більш ефективного використання унікального потенціалу і конкурентних переваг його території та отримання від цього підвищених благ для жителів всіх без винятку населених пунктів, що на ній розташовані.

Виявлення конкурентних переваг території та максимально публічне представлення їх потенційним інвесторам є одним із найважливіших завдань кожної стратегії регіонального розвитку. Під час розроблення даної стратегії ми відштовхуємося від того, що наша стратегія має бути унікальною, вона має враховувати специфічні особливості території області. Кожна територія, кожний регіон мають своє ресурсне забезпечення, свій природно-географічний, ландшафтний, рекреаційний, історико-культурний потенціал, свою етнографічну та ментальну культуру та можливості розвитку, які і обумовлюють «фокус» розроблюваної стратегії.

Якісно написана стратегія надає інвестору корисну й систематизовану інформацію щодо можливих проектів, попиту, існуючих ринків та вільних ринкових ніш, потенційних прибутків та витрат, ризиків для створення чи розширення бізнесу. Затвердження розробленої стратегії рішенням обласної ради є свідченням прихильності органу влади до прозорості політики, до налагодження взаємовигідних дій зацікавлених сторін.

Методологією розробки стратегії розвитку Дніпропетровської області передбачено застосування комплексного, *інноваційного підходу*, який полягає не тільки в обов'язковому дотриманні новітніх нормативних документів у сфері стратегічного планування регіонального розвитку, які передбачають формування основних положень стратегії на засадах *smart-спеціалізації*, а й в інкорпоруванні результатів сучасних реформ, зокрема, у сфері децентралізації, реформування місцевого самоврядування та створення об'єднаних територіальних громад, до процесу визначення основних проблем регіонального розвитку та формування системи стратегічних цілей (пріоритетів) розвитку [27].

В основу методології стратегічної діяльності органів державного управління в області покладено *концепцію сталого розвитку*, яка передбачає дотримання балансу економічних, соціальних та екологічних факторів розвитку. Також передбачається, що для забезпечення інноваційної спрямованості стратегії буде застосовано *кластерний підхід*, який сприяє переходу регіональної економіки на інноваційну модель розвитку та формуванню якісно кращого інвестиційного середовища як в самому регіоні, так і в країні у цілому, та *проблемно-орієнтований підхід*. Для реалізації останнього з результатів

SWOT-аналізу, який виконується для області в цілому, обираються і адаптуються для кожної стратегічної цілі релевантні аспекти SWOT-аналізу, на підставі чого формулюються проблеми, що мають бути розв'язані реалізацією даної стратегічної цілі. Це дозволяє уникнути перевантаженості підсумкового документу аналітичними матеріалами (так званого «паралічу» аналізом).

Узагальнену модель процесу формування Стратегії розвитку Дніпропетровської області *на період до 2027 року* представлено на рис. 1.

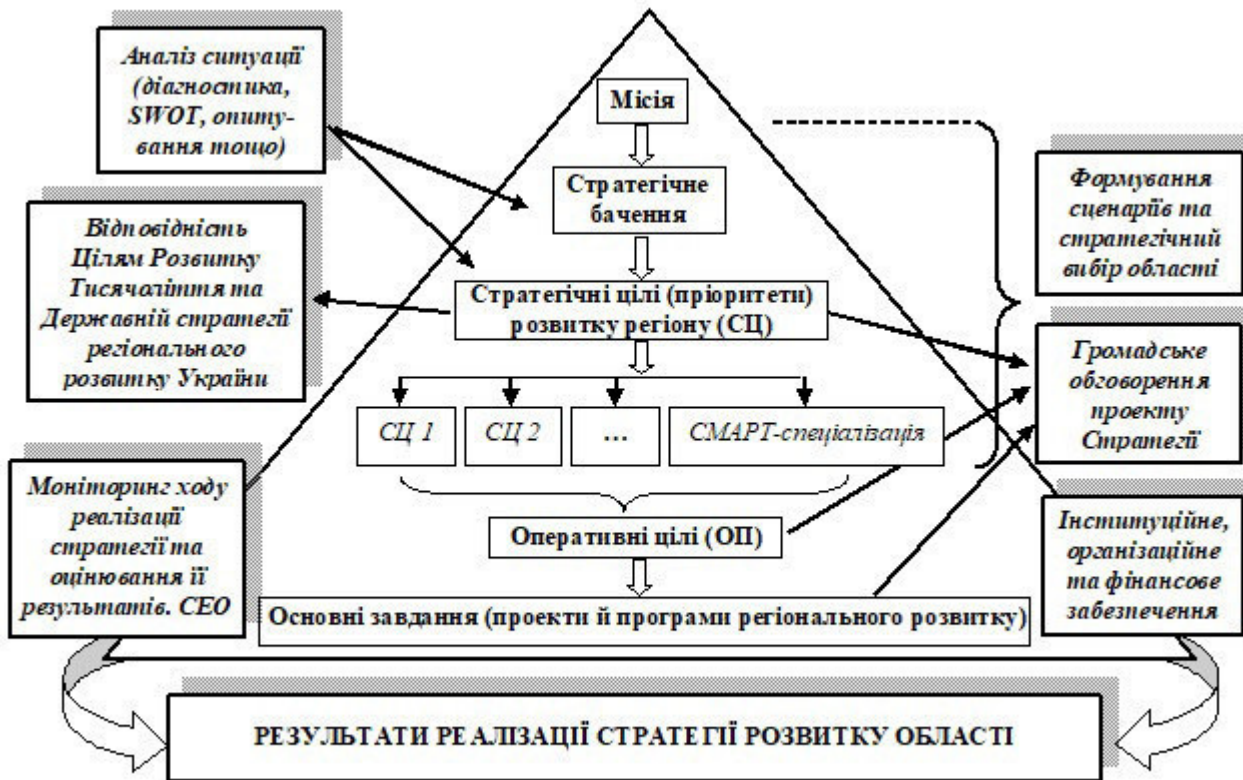


Рис. 1. Узагальнена модель процесу формування Стратегії

Обрана методологія розробки Стратегії забезпечує системну формалізацію дій для керованого переходу від існуючого стану (існуючої соціально-економічної ситуації в області) до бажаного й реально можливого стану згідно із сформованим стратегічним баченням та його декомпозицією до рівня конкретних проектів, яка здійснюється на підставі вимог щодо процесу розробки стратегій регіонального розвитку, затверджених у вказаних нижче нормативних документах.

Дніпропетровська область активно включилася до розроблення свого стратегічного плану розвитку на засадах smart-спеціалізації – починаючи з 2015 р. вимоги щодо smart-спеціалізації були затверджені на державному рівні відповідними постановами Кабінету Міністрів України («Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» від 11.11.2015 р. № 931 та «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення

моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 11.11.2015 № 932).

Згідно з Методикою розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженою наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 № 79, впровадження smart-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону здійснюється з метою: забезпечення сталого розвитку регіону; підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону. Такий підхід до розробки регіональних стратегій є визнаним і широко апробованим у Європейському Союзі – у 12 країнах на регіональному та національному рівнях розроблено понад 120 стратегій на основі smart-спеціалізації.

Розроблення даної стратегії розвитку, а також проведення моніторингу та оцінювання результативності її реалізації здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 № 2354-VIII. Метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження стратегічних документів.

Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року є логічним продовженням попередньої стратегії розвитку області (до 2020 року), що забезпечує *спадковість стратегічного управління* в регіоні.

Для визначення основних проблем розвитку області та побудови системи стратегічних цілей (пріоритетів) окрім таких традиційно-застосовуваних інструментів, як SWOT-аналіз та класичні соціологічні дослідження (опитування мешканців та підприємців території області), під час роботи над стратегією області використано інтегровані результати розробки стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад (станом на 01.09.2019 в області їх налічується 62). Під час стратегічного планування їх розвитку на період до 2022 – 2023 рр. в усіх укрупнених громадах було проведено анкетування мешканців та підприємців (по кожній громаді оброблено від 250 до 350 анкет), за результатами якого було визначено ключові проблеми для кожної ОТГ, на базі яких і формувалися стратегічні пріоритети їх подальшого розвитку. Також було опитано понад 500 респондентів від міського населення області [40; 41].

Крім традиційних анкетувань було проведено експертне опитування 108 осіб – спеціалістів високої кваліфікації (державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, лідери громадської думки), під час якого було використано метод експертних оцінок (визначення кількісної характеристики якостей шляхом опитування та максимальної об'єктивізації їх відповідей за допомогою сучасних математичних методів та засобів, які виключають випадкові судження).

Для координації робіт із розробки Стратегії сформовано Керуючий комітет (див. додаток 1 розпорядження голови Дніпропетровської ОДА від

11.04.2019 № 3-196/0/3-19), здійснено формування робочої групи (див. додаток 2 розпорядження), та затверджено склад експертних груп (див. протокол засідання Керуючого комітету від 25.04.2019), які сформовано за змішаним принципом, тобто у групи увійшли: представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, міські голови, депутати, представники комунальних підприємств, громадських та інших організацій, бізнесових кіл, зовнішні експерти-консультанти (науковці Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України).

Методологією передбачено обов'язкове громадське обговорення проекту остаточного документу стратегії. Для цього готується презентаційний варіант Стратегії та здійснюється його широке оприлюднення на території області (офіційний веб-сайт облдержадміністрації, преса, телебачення, громадське обговорення, організація круглих столів, спільних засідань Комітету та робочої групи тощо). Після отримання зворотного зв'язку здійснюється остаточне коригування Стратегії (за необхідністю), схвалення на засіданні Керуючого комітету та подання на розгляд сесії обласної ради для подальшого затвердження.

Згідно з наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 31.03.2016 № 79, діяльність з формування Стратегії на засадах smart-спеціалізації ґрунтувалася на наступних принципах:

- інноваційної спрямованості – визначення окремих напрямів та завдань регіональної стратегії з метою прийняття та впровадження нових технологічних рішень у певних видах економічної діяльності з урахуванням наявного інноваційного потенціалу регіону;

- відкритості – забезпечення залучення заінтересованих представників, зокрема суб'єктів підприємництва, науково-дослідних установ, закладів вищої освіти та громадських об'єднань, до процесу розроблення та реалізації регіональної стратегії;

- паритетності – створення рівних можливостей для висловлення позицій всіх сторін та забезпечення максимального врахування їх інтересів під час розроблення та реалізації регіональної стратегії;

- координації – взаємозв'язок та узгодженість регіональної стратегії з довгостроковими стратегіями, планами і програмами розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;

- доповнюваності (інтеграції) – забезпечення взаємозв'язку науки, освіти, виробництва, фінансових та людських ресурсів у розвитку інноваційної діяльності;

- диверсифікації – можливість створення нових видів економічної діяльності у визначених галузях економіки;

- вузької спеціалізації – обмеження переліку видів економічної діяльності, вибір яких обумовлений перспективними можливостями регіону та які провадитимуться на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Важливішим чинником становлення в Україні цивілізованого публічного управління є дотримання принципу субсидіарності, згідно з яким самоврядування розглядається як тип соціальної організації, де людина, спільнота чи соціальна група, маючи певні обов'язки, отримують ще й можливості самостійного забезпечення свого життя. Державне втручання в самоврядування здійснюється лише в необхідних випадках і межах, і на цій основі досягається баланс між свободою і відповідальністю в управлінні територіальними громадами. З позицій даної Стратегії визначальним є те, що субсидіарність передбачає, що на більш високий рівень публічного управління (регіональне управління) покладається здійснення суспільно значущих функцій винятково у випадках, коли їх належна та ефективна реалізація неможлива на нижчих рівнях (місцеве самоврядування) [27].

З метою розробки Стратегії розвитку області робочою та експертними групами проведені такі роботи:

- збір первинної інформації робочою групою, її оброблення експертами та опрацювання первинного переліку проблем розвитку області; проведення узагальненого (на макрорівні всієї області) SWOT-аналізу;

- проведення діагностики і аналізу ситуації членами робочої та експертних груп і формування проблематики розвитку: формування актуалізованого описового матеріалу за сферою відповідальності члена групи; надання стислих результатів аналізу ситуації, які можуть слугувати обґрунтуванням визначених проблем розвитку; формування 3-5 значущих проблем розвитку у сфері власної відповідальності та рейтингування проблем; формулювання ключових слів (висловів), які потенційно характеризують майбутнє області і можуть увійти до формулювання місії та стратегічного бачення (з урахуванням матеріалів аналізу попереднього стратегічного плану до 2020 року, аналізу ситуації та виявлених проблем, побажань і очікувань населення, власної експертної оцінки);

- формування експертами сценаріїв щодо перспектив розвитку області, обговорення в групах та здійснення обґрунтованого вибору базового сценарію;

- формування експертами вихідного варіанту стратегічного вибору області, що відображено у формулюванні її місії та стратегічного бачення;

- формування експертами цільового блоку Стратегії на основі декомпозиції стратегічного бачення до рівня конкретних завдань (проектів), а саме, визначення системи стратегічних та оперативних цілей, комплексне обґрунтування smart-спеціалізації регіону, формування переліку завдань до кожної оперативної цілі;

- формування проектного блоку стратегії – формування матриці проектних ідей з виходом на перелік конкретних проектів регіонального розвитку, розробка паспортів (концепцій) проектів для I часового горизонту реалізації стратегії (2021-2022 роки);

- регулярне проведення обговорень (мозкових штурмів) серед членів робочої та експертних груп з приводу: коректності вибору базового сценарію (з огляду на відповідність ситуації в області, регіональним, національним і

глобальним тенденціям розвитку); формулювання місії (відповідність сценарію, повнота і коректність формулювання, редакція тексту); формулювання стратегічного бачення (відповідність сценарію і місії, повнота і коректність формулювання, редакція тексту); системи стратегічних цілей (пріоритетів) (відповідність місії та стратегічному баченню, повнота переліку і коректність формулювання, редакція тексту); набору проектів з реалізації стратегічних пріоритетів (з огляду на: доцільність включення проекту до стратегії; відповідність стратегії вищого рівня, реальні інституційні, правові, технічні та інші можливості реалізації проекту в межах горизонту стратегічного бачення або в межах даної стратегії; реальні можливості фінансування і потенційні джерела фінансування, а також зробити пропозиції щодо доповнення вихідного портфелю проектів);

– узагальнення експертами результатів обговорень й формування скорегованого варіанту проекту Стратегії (цільовий блок та проектно-програмний комплекс);

– проведення взаємних консультацій і обговорень членами робочих підгруп і зовнішніми експертами з приводу остаточного формування портфелю проектів з метою дотримання фокусу стратегії, виконання ресурсних обмежень, забезпечення високої вірогідності знаходження інвестиційних ресурсів і реалізованості проектів;

– формування проекту остаточного документу (проекту Стратегії розвитку області), доведення проекту його до всіх зацікавлених осіб;

– громадське обговорення його оприлюднення на офіційному веб-сайті обласної державної адміністрації проекту Стратегії розвитку області; отримання зворотного зв'язку;

– внесення коректив (за необхідністю) до остаточного документу Стратегії розвитку області й схвалення його на засіданні Керівного комітету в облдержадміністрації;

– подання проекту стратегії на розгляд і затвердження сесією Дніпропетровської обласної ради.

Затверджений остаточний документ Стратегії розвитку області розглядається як динамічний і може корегуватися відповідно до ситуації з дотриманням обраного фокусу стратегії.

3. ОБҐРУНТУВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ

3.1. Підхід до обґрунтування ключових проблем області на основі результатів децентралізації та експертного опитування

3.1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості регіону

Для формування стратегічного вибору області стисло охарактеризуємо її географічне розташування та кліматичні особливості.

Дніпропетровська область є одним з найбільш розвинених в економічному відношенні регіонів України. За чисельністю населення, внеском у загальнодержавні обсяги виробництва валового внутрішнього продукту, масштабами промислового та сільськогосподарського виробництва, обсягами експорту товарів та надходжень до бюджету вона займає провідні місця серед інших регіонів України.

Територія Дніпропетровської області – 31 914 кв. км. (5,3 % площі України). Адміністративний центр області – місто Дніпро – розташоване на берегах р. Дніпра та його притоків.

Відповідно до адміністративно-територіального поділу на території Дніпропетровської області розташовано 13 міст обласного підпорядкування, 7 міст районного значення, 22 райони, 18 районів у містах, 46 селищ міського типу, селищ – 60 та 1 375 сіл. Протягом 2015 – 2018 рр. в області створено 63 об'єднані територіальні громади, дві громади об'єдналися навколо міст обласного значення до яких приєдналися 4 територіальні громади.

Чисельність населення на 01.01.2019 р. – 3 506 440 чоловік (7,6 % населення України). Кількість населення у місті Дніпро – 1 000 576 чоловік. Високий рівень урбанізації (чисельність міського населення області – 2 690 517 чоловік, сільського – 515 960 чоловік) визначає найвищу в Україні щільність населення – 102,7 на один квадратний кілометр (середня по Україні – 75,5).

Область розташована у степовій і лісостеповій зонах України. Ландшафт переважно рівнинний. На заході області простяглось значно почленоване Придніпровське узвишся (висота до 209 м.). У південно-східну частину її входять відроги 5 Приазовського узвишся (до 211 м.). Центральна частина зайнята Придніпровською низиною, яка на півдні переходить в Причорноморську. З північного заходу на південний схід область перетинає ріка Дніпро, до басейну якої належать її притоки – Оріль, Самара із Вовчою, Мокра Сура, Базавлук, Інгулець із Саксаганню та інші.

На території Дніпропетровщини знаходяться близько 1,5 тисячі водойм та ставків площею понад 26 тисяч гектарів, з них більше 280 річок, понад 3 290 ставків та 1 120 озер (з яких 219 озер площею три і більше гектарів). На півдні територія області омивається водами Каховського водосховища.

Головна водна артерія України ріка Дніпро – найбільша річка в Україні, друга за величиною з тих, що впадають у Чорне море, третя в Європі. Ріка

поділяє область на дві частини: Лівобережжя та Правобережжя. Загальна довжина р. Дніпро в межах області – 160 км.

Найбільшими притоками Дніпра, що беруть свій початок за межами області, є Оріль, Самара, Вовча та Інгулець. Найбільш значними притоками Дніпра, басейни яких повністю розташовані у межах області (на правобережжі), є Саксагань, Мокра Сура та Базавлук.

Природним чудом області є Токівський водоспад. Це мальовниче місце знаходиться в Апостолівському районі на річці Кам'янка і є єдиним у межах області водоспадом. Скелі каньйону річки висотою до 30 метрів складаються з рожевого, червоного та сірого граніту.

6 % території області займають ліси, головним чином по долинах річок Дніпро, Оріль, Самара і Вовча. У межах області є реліктовий Самарський бір – унікальне природне утворення, якому не має рівних у світі. У долинах степових річок і балках на поверхню виходять кристалічні породи, на яких формуються своєрідні біогеоценози. У долинах малих річок формуються багаті біологічним різноманіттям заплавно-борові та водно-болотні комплекси. Усі ліси області віднесені до 1-ї групи лісів (ліси, що виконують переважно природоохоронні функції, ліси, що мають наукове або історичне значення, а також ліси на територіях природно-заповідного фонду).

Рослинний світ області налічує більше 1 700 видів, тваринний – більше 7 500 видів. Також на території Дніпропетровської області зустрічається 144 види тварин, занесених до Червоної книги України, з них 84 – безхребетних і 60 – хребетних. До Європейського Червоного списку відносяться 38 регіональних видів. Крім того, у Червоному списку видів рослин і тварин Дніпропетровської області (затверджений рішенням обласної ради від 27.12.2011 р. № 219-10/VI) наведено 451 вид рідкісних та зникаючих рослин. Серед них 16 видів занесені до Світового Червоного списку, 27 – до Європейського Червоного списку, 82 – до Червоної книги України.

До списку цінних водно-болотних угідь України, які відповідають критеріям Рамсарської конвенції, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.1995 р. № 935, увійшла Дніпровсько-Орільська заплава (територія Дніпровсько-Орільського природного заповідника).

У регіоні проводиться планомірна діяльність щодо розвитку і розширення заповідних територій. У рамках природоохоронних та освітніх заходів видані серії робіт про біорізноманіття та природно-заповідний фонд області.

На сьогодні мережа природно-заповідного фонду Дніпропетровської області становить 178 об'єктів площею 96,4 тис. га, що становить 2,99 % від загальної площі території області, із них: об'єктів загальнодержавного значення – 31 (площею 33,1 тис. га) та об'єктів місцевого значення – 147 (площею 63,3 тис. га).

Дніпропетровщина розташована в зоні помірних широт. Клімат області помірно-континентальний. У цілому він характеризується відносно прохолодною зимою і спекотним літом. Середня річна температура в межах +7 – +9 °С. Найхолодніший місяць – січень (-5 – -7 °С), найтепліший – липень (+22 – +23 °С). Річна кількість опадів збільшується від 400 – 430 мм на півдні

до 450 – 490 мм на півночі. Кількість сонячних днів складає в середньому 240 днів на рік.

За різноманітністю і значимістю природних ресурсів Дніпропетровська область є однією з найбагатших в Україні. Майже на всій території області переважають родючі чорноземні ґрунти. Розгалужена система водопостачання дозволяє вести інтенсивне сільське господарство.

3.1.2. Імплементация стратегічних пріоритетів розвитку об'єднаних територіальних громад в стратегію розвитку регіону

Методологією розробки стратегії розвитку Дніпропетровської області передбачено інкорпорування результатів сучасних реформ, зокрема, у сфері децентралізації, до процесу визначення основних проблем регіонального розвитку, на основі яких будуть сформовані стратегічні цілі.

Загальна площа області становить 31865 км², з яких 18157,00 км² охоплено об'єднаними територіальними громадами (56,9%) (*тут і далі – інформація станом на 01.09.2019 р.*). Загальна кількість населення області – 3230400 осіб (2694154 (83,4%) міського населення та 536246 (16,6%) сільського населення). Процесами об'єднання охоплено 589800 особи (18,3%). При цьому треба враховувати, що Дніпропетровська область нараховує 13 міст обласного значення, тільки 2 з яких утворили навколо себе об'єднані територіальні громади – Марганець та Покров, 7 – працюють над варіантами таких об'єднань – Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг, Нікополь, Новомосковськ, Жовті Води, Вільногірськ, 4 міста вже оточені об'єднаними громадами і тому, на жаль, не мають такої можливості, – Павлоград, Тернівка, Першотравенськ, Синельникове.

З наявних в області 348 рад в системі місцевого самоврядування процесами об'єднання вже охоплено 193 (55,5%).

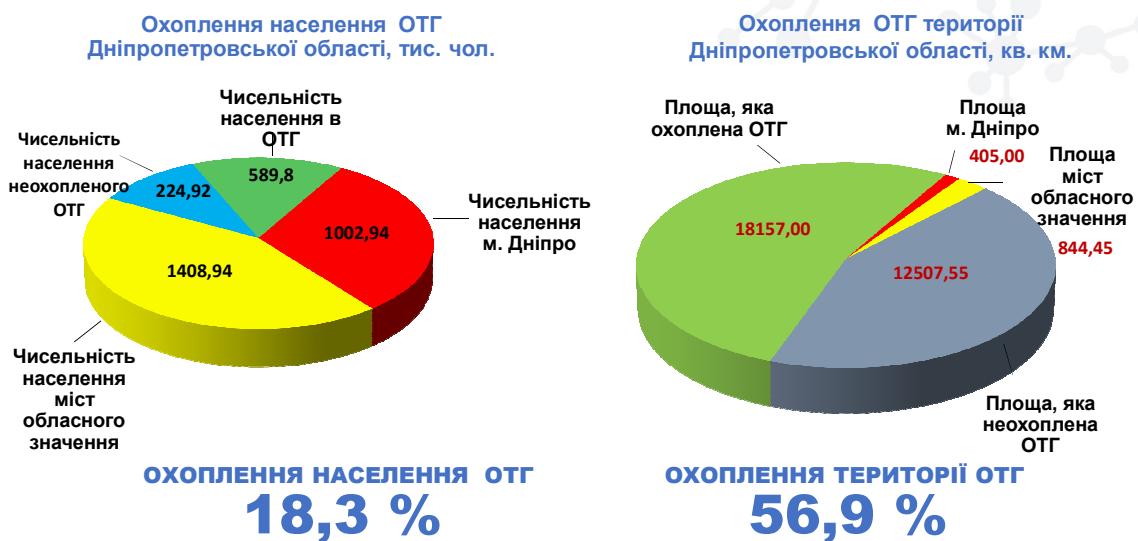


Рис. 3.1. Охоплення населення та території області ОТГ



Рис. 3.2. Динаміка зменшення кількості рад

Дніпропетровщина є одним з лідерів впровадження реформи місцевого самоврядування. Вона посідає перше місце за кількістю об'єднаних громад – 62 (+1), з яких 6 міських, 21 (+1) селищна та 35 сільських громад. Так, у 2015 р. було утворено 15 об'єднаних територіальних громад (Апостолівська, Богданівська, Вакулівська, Вербківська, Грушівська, Зеленодольська, Ляшківська, Могилівська, Нивотрудівська, Новоолександрівська, Новопокровська, Святовасилівська, Слобожанська, Солонянська, Сурсько-Литовська), у 2016 р. – 19 (Аульська, Божедарівська, Варварівська, Васильківська, Великомихайлівська, Вишнівська, Гречаноподівська, Криничанська, Лихівська, Маломихайлівська, Мирівська, Новолатівська, Новопавлівська, Покровська, Роздорська, Софіївська, Томаківська, Царичанська, Чкаловська), у 2017 р. – 22 (Верхньодніпровська, Девладівська, Зайцівська, Іларіонівська, Карпівська, Китайгородська, Лошкарівська, Любимівська, Межиріцька, Межівська, Миколаївська Васильківського району, Миколаївська Петропавлівського району, Першотравневська, Петриківська, Раївська, Саксаганська, Славгородська, Троїцька, Українська, Червоногригорівська, Широківська, Юр'ївська), у 2018 р. – 6 (+1) (Піщанська, Перещепинська, Чумаківська, Личківська, Покровська, Марганецька, Черкаська).

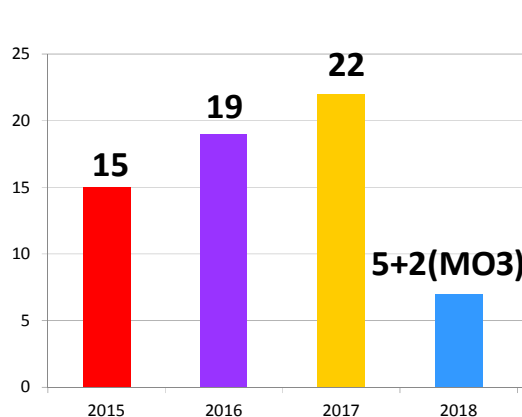


Рис. 3.3. Динаміка створення ОТГ в Дніпропетровській області

На сьогодні область має 3 громади, які представляють міжрайонні утворення – Любимівська, Чумаківська, Перещепинська.

Громади отримали можливості самостійно визначати пріоритети, планувати власний економічний розвиток та залучення інвестицій, а також

формувати власний бюджет; здійснювати місцеві та зовнішні запозичення; використовувати кошти Державного Фонду регіонального розвитку для формування інфраструктури; управляти земельними ресурсами в межах ОТГ, в тому числі поза межами населених пунктів; самостійно визначати можливості забудови в межах ОТГ, надавати дозвільні документи, приймати в експлуатацію будинки та інші об'єкти; створювати муніципальну поліцію, що виконуватиме функцію охорони правопорядку та буде утримуватись за кошти територіальної громади; визначати потреби розвитку місцевої інфраструктури – надання послуг ЖКГ, утримання вулиць і доріг, освітлення та благоустрій, організація пасажирських перевезень на території громади тощо.

Держава гарантує фінансову підтримку громадам через надання базової субвенції – шляхом вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб) – залежно від рівня надходжень на одного жителя; передачу з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг та держмита; закріплення за місцевими бюджетами 100 % податку на майно, землю, транспорт; закріплення за місцевими бюджетами 60 % податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); передачу до бюджету територіальної громади 25 % екологічного податку; спрямування до бюджету 100 % єдиного податку; 100 % податку на прибуток установ комунальної власності та фінансових установ комунальної власності.

Дієвість органів управління та наявність необхідних ресурсів для забезпечення здійснення повноважень саме і обумовлюють спроможність нових утворень. Саме спроможність територіальної громади визначає її перспективи на стабільне функціонування та розвиток. Спроможність можна визначити як здатність до здійснення чого-небудь; наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; можливість. Тобто спроможною територіальною громадою є така територіальна громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів територіальної громади.

Спроможність не дорівнює і не може дорівнювати суто наявності фінансів (коштів) в об'єднаній територіальній громаді. Набагато важливішими і значущими стають, наприклад, людські (кадрові) ресурси, розвинута інфраструктура, розвинутість лідерських навичок голови громади і т.п.

Щоб бути успішною, громаді необхідно розвивати ряд умінь та навичок, які допоможуть успішно виконувати свою місію та розвиватися. Серед них:

- виходити за звичні межі/уявлення;
- вміти навчатися;
- готовність до інновацій;
- системний підхід;
- використовувати наявний потенціал та передові технології;
- швидко реагувати на зміни;
- бачити та творити власне майбутнє;
- знаходити баланс між незалежністю та взаємозалежністю;
- налагоджувати співпрацю;

– узгоджувати дії управлінського апарату із цілями, завданнями та повноваженнями громади.

Написання стратегії – першочергове завдання на шляху стабільного розвитку територіальних громад області. Саме тому об'єднані територіальні громади з самого початку включаються в активну роботу щодо розробки цього стратегічного документу.

Станом на 01.09.2019 в області було 40 затверджених стратегій розвитку ОТГ, термін дії яких варіюється від 2020 до 2028 року: Апостолівська міська об'єднана територіальна громада, Аулівська селищна об'єднана територіальна громада, Вакулівська сільська об'єднана територіальна громада, Васильківська селищна об'єднана територіальна громада, Вербківська сільська об'єднана територіальна громада, Гречаноподівська сільська об'єднана територіальна громада, Грушівська сільська об'єднана територіальна громада, Зайцівська сільська об'єднана територіальна громада, Зеленодольська міська об'єднана територіальна громада, Іларіонівська селищна об'єднана територіальна громада, Карпівська сільська об'єднана територіальна громада, Китайгородська сільська об'єднана територіальна громада, Лихівська селищна об'єднана територіальна громада, Ляшківська сільська об'єднана територіальна громада, Марганецька міська об'єднана територіальна громада, Межівська селищна об'єднана територіальна громада, Миколаївська сільська об'єднана територіальна громада Васильківського району, Мирівська сільська об'єднана територіальна громада, Могилівська сільська об'єднана територіальна громада, Нивотрудівська сільська об'єднана територіальна громада, Новолатівська сільська об'єднана територіальна громада, Новоолександрівська сільська об'єднана територіальна громада, Новопавлівська сільська об'єднана територіальна громада, Новопокровська селищна об'єднана територіальна громада, Покровська міська об'єднана територіальна громада, Покровська селищна об'єднана територіальна громада, Роздорська селищна об'єднана територіальна громада, Саксаганська сільська об'єднана територіальна громада, Святовасилівська сільська об'єднана територіальна громада, Славгородська селищна об'єднана територіальна громада, Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада, Солонянська селищна об'єднана територіальна громада, Софіївська селищна об'єднана територіальна громада, Томаківська селищна об'єднана територіальна громада, Троїцька сільська об'єднана територіальна громада, Царичанська селищна об'єднана територіальна громада, Червоногригорівська селищна об'єднана територіальна громада, Чкаловська сільська об'єднана територіальна громада, Широківська селищна об'єднана територіальна громада, Юр'ївська селищна об'єднана територіальна громада.

16 стратегій знаходяться в стадії розробки: Богданівська сільська об'єднана територіальна громада, Божедарівська селищна об'єднана територіальна громада, Верхньодніпровська міська об'єднана територіальна громада, Вишнівська селищна об'єднана територіальна громада, Криничанська селищна об'єднана територіальна громада, Личківська сільська об'єднана територіальна громада, Лошкарівська сільська об'єднана територіальна

група, Маломихайлівська сільська об'єднана територіальна група, Миколаївська сільська об'єднана територіальна група Петропавлівського району, Перещепинська міська об'єднана територіальна група, Першотравневська сільська об'єднана територіальна група, Петриківська селищна об'єднана територіальна група, Піщанська сільська об'єднана територіальна група, Раївська сільська об'єднана територіальна група, Сурсько-Литовська сільська об'єднана територіальна група, Чумаківська сільська об'єднана територіальна група. 6 громад знаходяться на етапі підготовки до розробки стратегії: Варварівська сільська об'єднана територіальна група, Великомихайлівська сільська об'єднана територіальна група, Девладівська сільська об'єднана територіальна група, Любимівська сільська об'єднана територіальна група, Межиріцька сільська об'єднана територіальна група, Українська сільська об'єднана територіальна група.

Пріоритетні напрями стратегічного розвитку об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області зведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Пріоритетні напрями стратегічного розвитку
об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області**

Апостоловська ОТГ	Створення сприятливих умов для провадження промислової та розвитку сільськогосподарської діяльності Покращення умов життя шляхом підвищення доступності та якості комунальних і соціальних послуг Зінтегрована група та згуртоване суспільство – через розвиток соціального капіталу Захист природних ресурсів і здоров'я населення Розвиток туризму
Аульська ОТГ	Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток
Вакулівська ОТГ	Підвищення добробуту групи та зайнятості населення Розбудова громадянської активності та соціальна згуртованість групи Забезпечення населення якісними та доступними послугами Формування безпечного середовища
Васильківська ОТГ	Економічний розвиток групи – диверсифікація місцевої економіки Покращення якості і умов життя мешканців групи Суспільний розвиток та інтеграція (розвиток суспільної активності і свідомості та самоврядування)
Вербківська ОТГ	Збільшення економічної привабливості групи Покращення якості комунальної інфраструктури та послуг у групі Розвиток суспільної активності та самоврядування – активна, свідома група
Гречаноподівська ОТГ	Підвищення економічного потенціалу жителів та підприємців на основі місцевих спеціалізацій Покращення здоров'я жителів та активний захист навколишнього природного середовища

	<p>Посилення процесу відновлення сіл для розвитку місцевої спільноти, збереження історичної та культурної спадщини шляхом забезпечення доступу до соціальних послуг</p> <p>Поліпшення умов життя шляхом підвищення стандартів комунальних послуг, які б забезпечували привабливі умови проживання</p> <p>Вдосконалення системи освіти і виховання</p>
Грушівська ОТГ	<p>Розвиток туризму на основі існуючого краєзнавчо-природничого потенціалу, культурної спадщини і місцевих традицій</p> <p>Використання наявних переваг і ресурсів для збалансованого розвитку та збільшення енергетичної ефективності</p> <p>Створення найвигідніших умов для економічного розвитку громади</p> <p>Розвиток сільських територій на основі різноманітних інструментів та знарядь підтримки сучасного сільського господарства</p> <p>Розбудова професійності і приязності у виконавчих органах громади, які працюють згідно з очікуваннями мешканців і найновішими тенденціями управління публічними справами</p> <p>Будування освіченої, відкритої і активної місцевої спільноти</p>
Зайцівська ОТГ	<p>Економічний розвиток громади</p> <p>Підвищення якості життя для свідомої активної громади</p>
Зеленодольська ОТГ	<p>Підвищення рівня життя мешканців шляхом покращення доступу до соціальних послуг, навчання, освіти, послуг громадської безпеки та відпочинку, які забезпечать комфортні умови життя в єдиній громаді</p> <p>Активізація місцевої спільноти та посилення процесу відновлення сіл на основі історичної та культурної спадщини</p> <p>Розширення і покращення якості та енергоефективності комунальної інфраструктури, яка забезпечує підвищення комфорту проживання та посилення охорони здоров'я мешканців</p> <p>Підтримка розвитку підприємництва на основі місцевих ресурсів і талантів</p>
Ларіонівська ОТГ	<p>Належні умови виробничої та управлінської діяльності, підприємництва, розвинутий реальний сектор економіки громади</p> <p>Високий рівень надання публічних послуг мешканцям громади</p> <p>Згуртована та соціально активна громада з високою якістю життя</p>
Китайгородська ОТГ	<p>Підвищення економічної спроможності території Китайгородської ОТГ</p> <p>Покращення якості надання адміністративних, освітніх, медичних, соціальних та інших послуг</p> <p>Покращення стану інфраструктури в населених пунктах громади</p>
Лихівська ОТГ	<p>Активна, згуртована та соціально розвинута громада з високою якістю життя</p> <p>Відповідність рівня життя та публічних послуг передовим</p>

	вітчизняним стандартам Розвинуте підприємництво і реальний сектор економіки громади
Ляшківська ОТГ	Громада ефективного бізнес-середовища Безпечний, комфортний та ресурсозберігаючий простір громади Громада дієвих змін та якісних публічних послуг Гостинна громада комфортного відпочинку, туризму та активного дозвілля
Марганецька ОТГ	Диверсифікація економіки та розвиток бізнесу Розвиток громади та системи управління Підвищення якості життя громади
Межівська ОТГ	Економічний розвиток громади Створення комфортних умов для проживання громадян Соціальний розвиток, розвиток людського потенціалу
Мирівська ОТГ	Конкурентна економіка, яка базується на місцевому потенціалі та підприємливості мешканців Комфорт і висока якість життя мешканців згуртована громада з високим людським капіталом
Могилівська ОТГ	Економічно сильна громада з різноманітним підприємництвом, яке спирається на аграрний та туристичний потенціал, створює можливості зайнятості для місцевих та приїжджих фахівців різних спеціальностей Згуртована спільнота здорових, добре освічених людей співпрацює для спільного блага, створює можливості для комфортного життя та самореалізації Громада гарантує мешканцям надання комунальних послуг високої якості, утримує свою територію в чистоті та порядку відповідно до принципів природо- та енергозбереження Громада є активним учасником місцевих, регіональних, національних та міжнародних мереж комунікації та співпраці
Нивотрудівська ОТГ	Забезпечення стабільного економічного розвитку громади Свідома та активна громада – головний чинник позитивних змін у кожному населеному пункті Формування середовища, гарантуючого розвиток людського капіталу
Новолатівська ОТГ	Громада з активними мешканцями та якісним урядуванням Громада з комфортними умовами для проживання Громада, сприятлива для ведення бізнесу та інвестицій
Новоолександрівська ОТГ	Покращення умов життя шляхом надання високої якості комунальних і публічних послуг Включення і активна участь мешканців в культурній діяльності, розвитку творчості і громадянських компетенцій Підвищення ефективності використання природних ресурсів Створення умов для розвитку місцевої економіки і сільського господарства
Новопавлівська ОТГ	Забезпечення економічного розвитку громади на принципах зрівноваженого розвитку Забезпечення необхідної сучасної інфраструктури для проживання у громаді Підвищення рівня умов проживання

Новопокровська ОТГ	Економічний розвиток громади Розвиток територій – комфортні умови життя у кожному населеному пункті Розвиток людського капіталу
Покровська міська ОТГ	Подолання моноструктурності економіки міста Розвиток та збереження населення Підвищення рівня безпеки життя
Покровська селищна ОТГ	Впливовий центр розвитку сучасних агротехнологій, а також виробництва екологічно чистих харчових продуктів, іншої продукції та послуг сільського походження, відкритий до інвестицій та міжнародних зв'язків Громада із сучасною розвинутою комунальною інфраструктурою забезпечує мешканцям здорові умови життя в здоровому природному середовищі Здорова, добре освічена, культурна, духовна, згуртована та активна спільнота почувається безпечно і здатна впливати на ситуацію в громаді
Роздорська ОТГ	Підвищення економічної спроможності громади Розвиток комунальної та соціальної інфраструктури громади Підвищення якості життя в громаді
Саксаганська ОТГ	Розвиток місцевої економіки Покращення якості життя, середовищ і якості послуг для мешканців громади
Святовасилівська ОТГ	Формування конкурентоспроможної економіки Чисте довкілля – на користь громаді Європейська якість життя Створення якісних та комфортних умов проживання в громаді
Слобожанська ОТГ	Економічний розвиток громади Створення комфортних умов на території громади Формування свідомої та активної громади Забезпечення високої якості життя громадян
Солонянська ОТГ	Економічний розвиток Розвиток житлово-комунального господарства Соціальний розвиток Захист екології
Софіївська ОТГ	Створення конкурентоспроможної економіки Безпека життєдіяльності Підвищення якості публічних (комунальних, медичних, освітніх, адміністративних та інших) послуг Культурний та соціальний розвиток
Томаківська ОТГ	Економічний розвиток громади Належні інфраструктурні умови та безпека життя на території громади Належний рівень надання публічних послуг та соціально-культурний розвиток активної громади
Царичанська ОТГ	Громада різноманітного та екологічного підприємництва у сферах виробництва, переробки та всебічного обслуговування мешканців та приїжджих Згуртована громада, яка захищає інтереси всіх суб'єктів - сіл, мешканців - свідомих своєї самобутності, які компетентно та ефективно співпрацюють для розвитку та

	високої якості Сучасна дорожня та комунальна інфраструктура, підтримка і розвиток галузі охорони здоров'я та соціального захисту сприяють здоровому, безпечному та комфортному життю Розвинений та креативний простір освіти, культури, спорту та відпочинку задовольняє потреби мешканців, приваблює туристів та партнерів ззовні
Червоногригорівська ОТГ	Економічний та соціальний розвиток Формування безпечного та комфортного середовища Формування свідомого, інформованого середовища активних громадян
Широківська ОТГ	Економічний розвиток Соціально-культурний розвиток Безпечні та сприятливі умови
Юр'євська ОТГ	Сталий економічний розвиток Підвищення стандартів життя мешканців Розвиток людського капіталу

Отже, стратегії ОТГ розроблені індивідуально з урахуванням унікальних особливостей кожної громади, можливостей та загроз їх ближнього та віддаленого оточення, але спільними рисами всіх вище наведених стратегій є визначення наступних стратегічних пріоритетів:

- створення конкурентоспроможної економіки на основі комфортного бізнес-середовища та залучення зовнішніх інвестицій;
- забезпечення безпеки життєдіяльності;
- покращення якості життя громадян за рахунок підвищення якості гуманітарних та житлово-комунальних послуг;
- активізація та згуртування громади.

Об'єднані територіальні громади є самостійним соціально-економічними суб'єктами самоврядування, які охоплюють значну частину населення та території Дніпропетровської області, тому розробку стратегічних напрямів розвитку області необхідно проводити з урахуванням основних спільних напрямів розвитку ОТГ, що розташовані на її території.

3.1.3. Результати експертного опитування населення регіону

Сучасне зовнішнє оформлення регіонального буття складається з необхідності розширення прав та можливостей регіону та його громад у соціально-економічній сфері, задоволення їх потреб та очікувань, що вимагає відповідного матеріально-фінансового забезпечення і передбачає конструювання нового формату відносин по лінії «центр – регіон – громада» як у короткостроковому, так і довгостроковому аспекті.

У зв'язку з цим набуває актуальності необхідність зміни інституційних форм регіонального розвитку, які втілені у регіональних стратегіях. Такі зміни мають проходити на основі всебічного врахування інтересів регіонів та окремих громад у цих документах, які визначають напрямки і пріоритети розвитку соціально-економічної сфери регіону.

Особливої уваги набуває питання визначення стратегічних цілей (пріоритетів) подальшого розвитку, від правильності формулювання яких залежить успішність тих чи інших регіональних проектів.

Згідно з Методикою розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації основою для розроблення опису основних тенденцій та проблем соціально-економічного розвитку регіону є, крім офіційних даних Держстату, інформаційні матеріали соціологічних опитувань.

З метою діагностики проблем реалізації Стратегії розвитку області нами було проведено експертне опитування (N=182).

Для вирішення поставлених задач та проведення SWOT-аналізу, нами використано метод експертних оцінок – визначення кількісної характеристики якостей шляхом опитування спеціалістів високої кваліфікації та максимальної об'єктивізації їх відповідей за допомогою сучасних математичних методів та засобів, які виключають випадкові судження.

Експертне опитування включало висловлення думок 108 експертів, серед яких найбільшу частку займали практики – державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, лідери громадської думки.

Серед можливих варіантів експертної оцінки обрано індивідуальний метод, який полягає в тому, що кожний експерт дає свою оцінку незалежно від інших, а потім ці оцінки за допомогою статистичних методів об'єднують у загальну. При цьому було обрано заочне анкетування, яке дозволяє з мінімальними витратами залучити до проведення процедури велику кількість експертів з різних міст, виключаючи вплив думки членів групи на судження експерту. Основними етапами методу анкетування є: розробка системи показників та складання анкети, формування складу групи експертів, проведення анкетування (розсилання анкет та отримання відповідей), математична обробка даних та оцінка узгодженості суджень експертів.

Результати опитування дають можливість визначення основних бар'єрів на шляху розвитку області.

Так, на запитання: «Що, на Вашу думку, заважає розвитку області?» відповіді респондентів розподілились наступним чином (рис. 3.4).

Отже, можна побачити, що на першому місці серед відповідей – низька активність влади, корупція, недовіра населення – так вважає майже кожен четвертий експерт; друге місце посідають несприятливі умови для розвитку підприємництва – кожен п'ятий, третім бар'єром визначено поширення злочинності, алкоголізму, наркоманії.

Важливою частиною регіональних стратегій є пріоритети розвитку, які визначають напрямки розвитку соціально-економічної сфери регіону на середньострокову перспективу. Стратегічні пріоритети розвитку регіонів України сформульовані Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка актуалізує необхідність модернізації регіональних стратегій за рахунок застосування нових підходів до формулювання стратегічних пріоритетів регіонального розвитку.

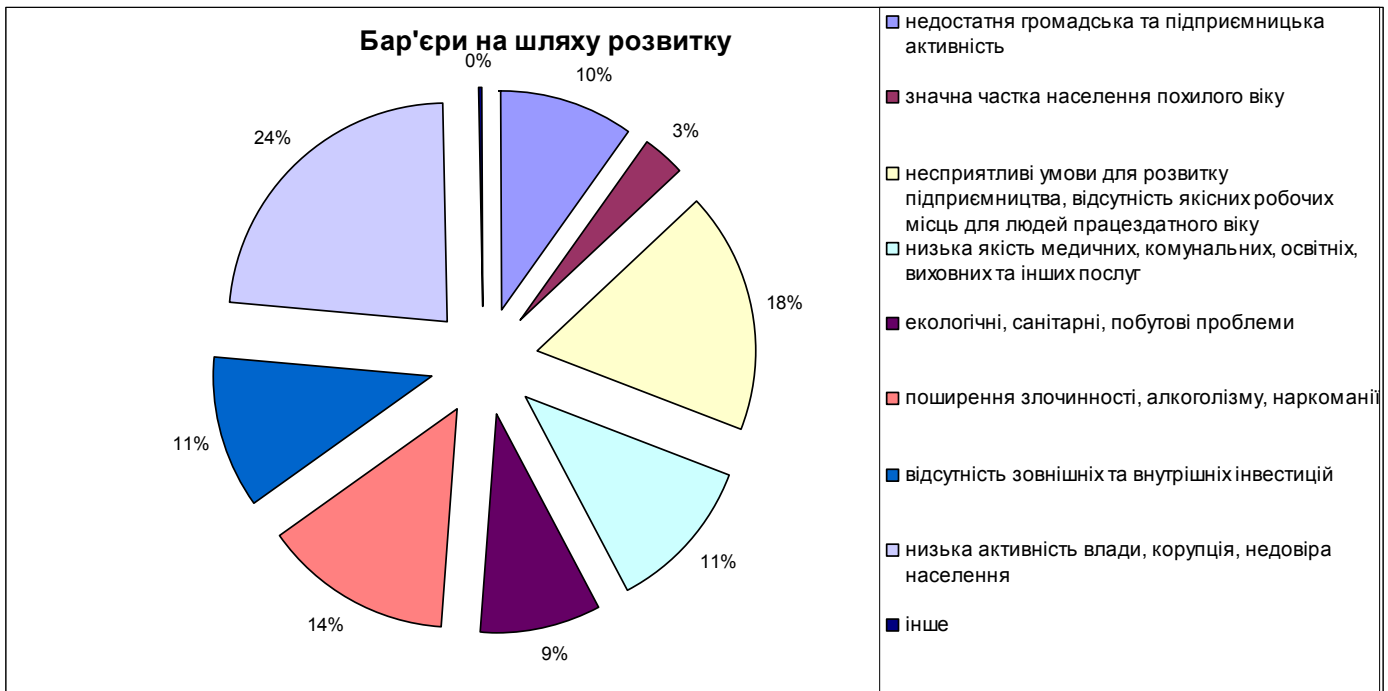


Рис. 3.4. Відповіді респондентів на питання «Що, на Вашу думку, заважає розвиткові області?»

Оновлення пріоритетів регіонального розвитку потребує чіткого усвідомлення поняття «пріоритет» і розробки підходів до визначення цих самих пріоритетів у кожній стратегії регіонального розвитку. Згідно наукових підходів, «пріоритет» – це поняття, яке вказує на важливість, першість. Тобто пріоритет визначає, яке завдання є нагальним, без виконання якого неможливо досягти певної мети розвитку.

З метою формулювання пріоритетів ми задали питання щодо послідовності пріоритетних завдань стратегічного розвитку.

До першочергових респонденти віднесли зменшення рівня безробіття, розвиток ринку праці, розвиток малого та середнього бізнесу – підтримка виробничих підприємств, фермерських господарств, холдингів, кластерів, інших об'єднань підприємств, залучення інвестицій в економіку області та розвиток зовнішньоекономічної діяльності (рис. 3.5).

Розкид думок експертів та відсутність чітко визначених пріоритетів (понад 30% думок) є свідченням того, що ситуація в регіоні більш-менш спокійна, без явно виражених центрів суспільної напруги.



Рис. 3.5. Відповіді респондентів на питання щодо послідовності пріоритетних завдань стратегічного розвитку

Підтвердженням цього є розподіл відповідей на запитання: «Яким із нижче запропонованих тверджень Ви б охарактеризували рівень життя у Вашій громаді» (рис. 3.6):



Рис. 3.6. Відповіді респондентів на питання: «Яким із нижче запропонованих тверджень Ви б охарактеризували рівень життя у Вашій громаді?»

Майже 40 % опитаних відчуває себе комфортно в місці проживання і тільки 4 % готові виїхати з області при найменшій можливості. Оптимістичність цього висновку знижується тим, що кожен четвертий відзначає, що вимушений тут жити і тільки 13% хочуть, щоб тут жили їх діти.

Можливо, це пов'язано з низьким рівнем якості надання публічних послуг, який респондентам пропонувалось оцінити за 5-бальною шкалою. У цілому, рівень оцінки коливається від 3,61 балів – послуги теле- та інтернет зв'язку, комунікації – до 2,46 – стан доріг (рис. 3.7).



Рис. 3.7. Відповіді респондентів щодо оцінки якості послуг

Для подальшого визначення стратегічних цілей (пріоритетів) розвитку регіону, слід дотримуватися наступних принципів:

- забезпечення конкурентоспроможності кожного регіону у внутрішньодержавному поділі праці на основі ефективного і повного розкриття потенціалу розвитку;
- поглиблення інтегрованості регіонів у загальну державну економічну систему на основі розвитку коопераційних зв'язків між регіонами та міжрегіонального співробітництва.

Інтегруючим пріоритетом для всіх регіонів можуть бути питання досягнення балансу між конкуренцією регіонів та співпрацею між ними. Конкуренція регіонів за ресурси, за ринки збуту товарів, за фінансові кошти державного бюджету сприятиме у загальному підсумку покращанню показників соціально-економічного розвитку регіонів.

Пріоритет регіонального розвитку може мати такі сутнісні характеристики:

- інноваційний характер – які принципово нові технології та розробки будуть упроваджені у результатів реалізації пріоритету, наскільки використовуватимуться нові організаційні механізми стимулювання регіонального розвитку (зокрема, кластери) [58];

– ресурсна ефективність (у першу чергу – енергоефективність) – наскільки реалізація пріоритету дозволить зменшити споживання певного виду ресурсу;

– вирішення проблем розселення і працевлаштування – скільки може бути створено робочих місць і яким буде коефіцієнт їх навантаження;

– екологічна дружність – наскільки реалізований пріоритет буде погіршувати екологічну ситуацію і як / чи можна цього уникнути; – покращення стану розвитку інфраструктури – скільки транспортних комунікацій буде побудовано / удосконалено в результаті реалізації пріоритету;

– соціальний ефект – наскільки покращиться рівень життя населення; – сутність пріоритету – пріоритет є простим віддзеркаленням загальнонаціонального пріоритету чи його подальшим розвитком і удосконаленням;

– масштаб охоплення пріоритету – пріоритет є наскрізним для ієрархії рівнів управління (держава – регіон – територія) чи локальним (для певного регіону або для групи регіонів, для окремої території);

– термін дії реалізованого пріоритету і наслідки – довгостроковий вибуховий ефект, середньострокова інерційність, короткотермінове задоволення внутрішніх потреб регіону.

Основні (базові) конкурентні переваги області експерти визначили таким чином (рис. 3.8):

- високий промисловий потенціал;
- зручне географічне розташування;
- унікальні природні та людські ресурси.

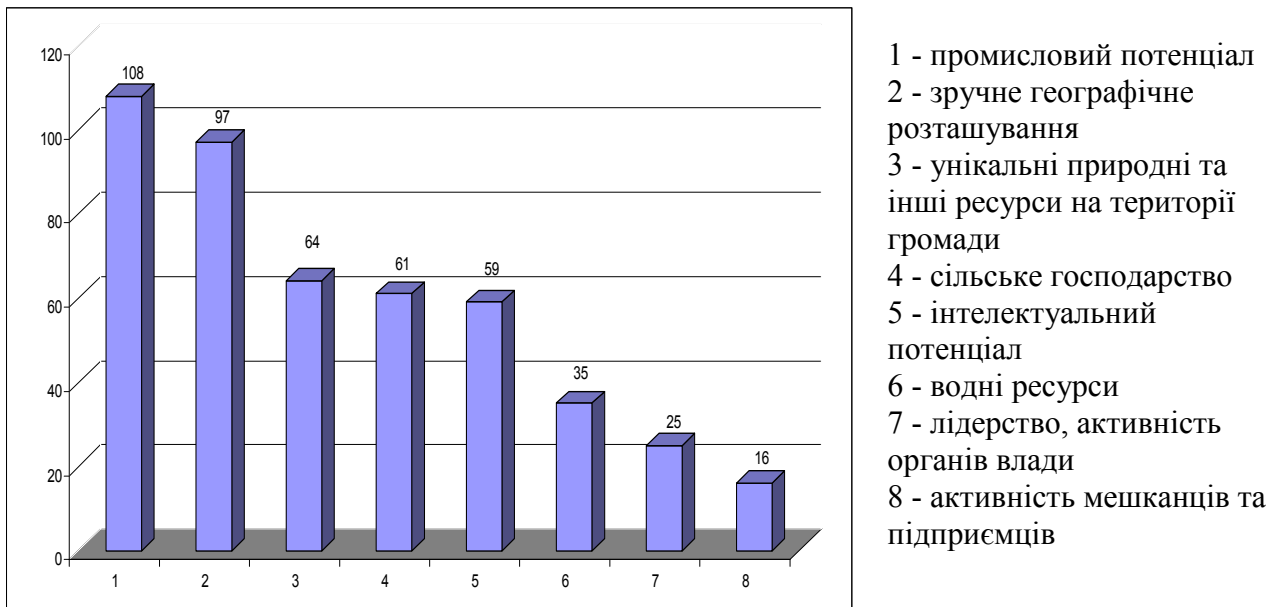


Рис. 3.8. Базові конкурентні переваги області (за результатами експертної оцінки)

Також до переваг області було віднесено сільське господарство, наявність інтелектуального потенціалу, широку мережу водних ресурсів, а також лідерство, активність органів влади та населення (мешканців та підприємців).

Слід зазначити, що 75 % респондентів позитивно оцінюють необхідність розробки та реалізації Стратегії розвитку області.

Отже, при визначенні стратегічної цілі (пріоритету) регіонального розвитку варто дотримуватись втілення «стратегічності» у сформульованому пріоритеті. Пріоритет, визначений у регіональній стратегії, має віддзеркалювати основні проблеми регіонального розвитку, а його формулювання повинно сприяти досягненню цілей довгострокового розвитку регіону, надавати дієвих стимулів для подальшого розвитку певної сфери діяльності чи галузі на регіональному рівні. Важливим є також формулювання єдиного підходу до текстового формулювання пріоритетів.

Із метою забезпечення відповідності пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних пріоритетів доцільно здійснити оцінку пріоритету на предмет його співставлення з пріоритетами розвитку сусідніх регіонів та їх інтегрованості до загальної системи пріоритетів, що представлені у чинній Державній стратегії. І далі – здійснити коригування пріоритетів відповідно до цих співставлень. Удосконалення пріоритетів у регіональних стратегіях має відбуватись урахуванням наступного: сприяння ініціативності місцевої влади у визначенні пріоритетів регіонального розвитку з одночасним врахуванням пріоритетів (стратегічних цілей) регіонального розвитку, унормованих у нормативно-правових документах щодо реалізації державної регіональної політики в Україні.

3.1.4. Визначення ключових проблеми розвитку області

Виходячи з проведеного раніше аналізу сучасного соціально-економічного стану Дніпропетровської області ключовими проблемами її розвитку є наступні:

1. Інфраструктурні деформації економіки. Дуже велику частку у ВВП області займають підприємства гірничодобувної та металургійної галузей. При цьому виснажуються природні ресурси, корисні копалини, забруднюється навколишнє середовище, але прибуток від діяльності цих підприємств отримують обмежене коло власників, що мешкають у столиці, і навіть поза межами України.

2. Занепад агропромислового комплексу та сільських районів у цілому. Дуже високий рівень забруднення ґрунтів та водних ресурсів не дозволяє повною мірою вести екологічно чисте сільськогосподарське виробництво і, відповідно, втрачається можливість виходу із сільгосппродукцією на ринки країн Європи. Тваринницький комплекс взагалі майже знищений – в області на цей час спостерігається рекордно низьке поголів'я великої рогатої худоби. За нестачі робочих місць і соціально-побутових умов молодь з сіл виїжджає до міст, або навіть, за кордон. Села поступово вимирають.

3. Скорочення населення як внаслідок істотного спаду чисельності населення – старіння, депопуляція, так і в наслідок механічної міграції – молоді

талановиті люди прагнуть виїхати працювати за кордон; значна частина працездатного населення виїжджають на тимчасову роботу до Польщі, Чехії та інших країн.

4. Фізично зношена інженерна інфраструктура. Стан більшості доріг є незадовільним, особливо це стосується доріг місцевого значення. Існують випадки, коли до окремих сіл просто неможливо дістати автотранспортом, внаслідок чого вони фактично є відрізаними від життя. Міські мережі водопостачання є зношеними, наслідками чого незадовільною є якість водопровідної води, кількість аварій вимірюється сотнями на рік, великі зайві втрати води та збільшення її собівартості.

5. Екологічні проблеми. Не зважаючи на те, що в останні роки в області спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається високим. Екологічні проблеми в області пов'язані, насамперед, з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря та ґрунтів у більшості районів області. Найбільша ріка України Дніпро за своїм станом близька до стічної канами.

Визначення цих та інших проблем разом із проведенням SWOT-аналізу Дніпропетровської області (див. у наступному підрозділі) стало базою для формування сценаріїв регіонального розвитку.

3.2. Обґрунтування сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, порівняльних переваг, викликів та ризиків

SWOT-аналіз Дніпропетровської області проведено на засіданні робочої групи методом мозкового штурму, з використанням статистичних матеріалів дослідження соціально-економічного стану області [40] та результатів експертного опитування населення регіону. Фактори, що характеризують внутрішній стан Дніпропетровської області зведені у табл. 3.2, 3.3.

Таблиця 3.2

Сильні сторони Дніпропетровської області

Шифр	Сильна сторона
1	Промисловий потенціал
1.1	Унікальні корисні копалини: значні запаси залізної і марганцевої руд, кам'яного та бурого вугілля, є нафта, природний газ, рідкісні та кольорові метали (обліковується 249 родовищ і 79 об'єктів обліку). На їх основі в області є потужний гірничодобувний комплекс: Криворізький басейн – залізні руди; Павлоградський, Петропавлівський райони – кам'яне вугілля, м Марганець – одне з найбільших у світі родовищ марганцевих руд
1.2	Металургійна промисловість: найбільша в Європі домна на комбінаті «Арселор Міттал», металургійні комбінати у Дніпрі, містах. Кам'янському, Марганці, Нікополі, Новомосковську
1.3	Хімічна промисловість: ПАТ «Азот», Павлоградський ПХЗ та інші

1.4	Машинобудівна галузь: підприємства у Дніпрі, Павлограді, Кривому Розі (ДП ВО Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова, ПАТ «Дніпропетровський завод прокатних валків», ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Дніпроважмаш», ДП «НВК «Електровозобудування», ПАТ «Дніпровагонмаш» та інші)
1.5	Дніпропетровська область займає 2-є місце за інвестиційною привабливістю серед регіонів України
2	Транспортна інфраструктура широко розвинена. Дніпропетровщина знаходиться на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України
2.1	За обсягами перевезень вантажів автомобільним транспортом Дніпропетровська область займає 1 місце серед регіонів України. Через Дніпропетровську область проходять автошляхи: європейські E50, E105; міжнародні M04, M18, M29; національні – H08, H11, H15, H23, H31; регіональні – P-51, P-73, P-74, P-80; територіальні – 41 автошлях
2.2	Широко розвинена мережа залізничного транспорту
2.3	Функціонують міжнародний аеропорт у м Дніпрі та аеродром у м. Кривому Розі
2.4	По території області проходить найбільша водна артерія України та третя в Європі – р. Дніпро. Найбільші притоки Дніпра на території області є річки: Оріль, Самара, Вовча та Інгулець, а також Саксагань, Мокра Сура та Базавлук.
2.5	У великих містах розвинуті системи тролейбусного, трамвайного і метрополітенівського транспорту
3	Сільське господарство
3.1	Кліматичні умови та природні ресурси (майже на всій території області переважають родючі чорноземні ґрунти), розгалужена система водопостачання дозволяють вести інтенсивне сільське господарство
3.2	Розвинуте с/г підприємництво, на Дніпропетровщині налічується 161,2 тис. особистих селянських господарств
3.3	Достатня кількість водних ресурсів по більшості території області для розвитку / відновлення зрошувального рослинництва
3.4	На території області є заповідники та заказники. Природним чудом області є Токівський водоспад на річці Кам'янка в Апостолівському районі (висота до 30 метрів)
4	Енергетика
4.1	Енергетична галузь представлена Придніпровською ТЕС, Криворізькою ТЕС (м. Зеленодольськ), Середньодніпровською ГЕС (м. Кам'янське), «Дніпровська ТЕЦ»
4.2	Наявність досвіду використання альтернативних джерел енергії
5	Екологія

	Активна позиція Дніпропетровської обласної адміністрації та Дніпропетровської обласної ради щодо захисту навколишнього середовища та поліпшення екологічного стану регіону. Двічі проведені у 2018 та 2019 роках міжнародні форуми «Борисфен» - з очищення річки Дніпра.
6	Наука та освіта
6.1	Розгалужена мережа ЗВО з різних галузей знань
6.2	Значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній та інших
7	Демографічна ситуація
7.1	Високий ступень урбанізації (83,78 % міського населення проти 16,22 % сільського)
7.2	Кількість економічно активного населення у віці 21 – 60 років у Дніпропетровській області у 2017 р. складає 63,4 % по відношенню до всього населення віком 15 – 70 років. Кількість зайнятих економічною діяльністю складає майже 45 % від наявного населення.
8	Охорона здоров'я
8.1	Розгалужена мережа закладів охорони здоров'я
8.2	Наявність середніх та вищих навчальних закладів медичного спрямування, які готують кваліфікованих медичних працівників
9	Культура, фізична культура та спорт, туризм
9.1	Є передумови для розвитку туризму: значні природні ресурси (зокрема водні), вдале географічне розташування, достатня кількість туристичних атракцій, висококваліфікований персонал у туристичній галузі
9.2	Наявність середніх та вищих навчальних закладів фізичної культури та спорту
9.3	Розгалужена мережа культурних та спортивних закладів
10	Адміністративно-управлінські послуги
10.1	Дніпропетровська область є регіоном-лідером за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг
10.2	Дніпропетровська область є регіоном-лідером за кількістю створених об'єднаних територіальних громад (62 од. станом на 01.09.2019)
11	Соціальна та громадська активність
11.1	Активний патріотизм більшості населення
11.2	Активна позиція місцевих органів самоврядування в обласному центрі та містах обласного значення
12	Розвиток Е-урядування та Е-демократії
12.1	Мобільний 3G-4G інтернет є доступним у всіх населених пунктах
12.2	Базові елементи Е-урядування та Е-демократії впроваджені у обласній, районних, міських радах, ОТГ
12.3	Розвиток сфери ІТ-індустрії: в області значна кількість суб'єктів підприємництва у сфері ІТ-технологій

Слабкі сторони Дніпропетровської області

Шифр	Слабка сторона
1	Промисловий потенціал
1.1	Власники металургійних комбінатів знаходяться за межами Дніпропетровщини, або навіть України.
1.2	Основу промислового комплексу складають добувна та переробна промисловість. На підприємства ГМК припадає, біля 67 % всієї реалізованої продукції області
1.3	За чотири роки (2014 – 2017 рр.) обсяги промислового виробництва в області знизилися на 8,5 %
1.4	Власні інвестиційні ресурси, недостатні за своїми фізичними обсягами та спрямовуються на підтримку сировинних галузей, не вирішуючи проблеми структурної перебудови економіки регіону
1.5	Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області не є достатнім. Вкладення іноземних інвесторів у Дніпропетровській області не перевищують 1 % від загального обсягу інвестицій в економіку області та не спричиняють істотного впливу на її структурну перебудову.
1.6	Значний відсоток «тіньової» економіки. Наявний дохід стабільно збільшується, але разом з тим і індекс споживчих цін збільшується ще більшими темпами, що в підсумку дає зменшення реального наявного доходу, або присутній чималий «тіньовий» сектор в економіці.
1.6	Протягом 2014 – 2016 рр. зменшувалися обсяги експорту товарів і послуг Дніпропетровської області. Протягом 2017 – 2018 рр. відбувається поступове збільшення показника, але у 2018 р. досягнуто лише 86 % від рівня 2014 р.
1.7	Негативною є чітка тенденція до зниження коефіцієнту покриття експортом імпорту (зі значення 1,8 у 2014 р. до 1,4 у 2018 р.) Вкрай негативною є тенденція до суттєвого зменшення експорту послуг, зокрема до країн ЄС, протягом 2014 – 2018 рр.
2	Транспортна інфраструктура.
2.1	Низька якість дорожнього покриття на автошляхах
2.2	Ріка Дніпро майже не використовується для вантажних та пасажирських перевезень
2.3	Міжнародний аеропорт у м Дніпрі використовується сьогодні менше ніж на 10 % своєї пропускну здатності.
2.4	Застарілий парк міського електричного транспорту
3	Сільське господарство
3.1	Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки
3.2	Основу сільськогосподарського виробництва в області складає рослинництво (близько 73,4 %), що має меншу додану вартість ніж тваринництво та чітко виражену сезонність

3.3	Протягом 2014 – 2018 рр. спостерігається чітка тенденція до зменшення обсягів виробництва молока та яєць. Обсяги виробництва м'яса мають тенденцію до повільного зростання, але при цьому поголів'я худоби скорочується, що обумовлено не конкуренто-спроможністю малих фермерських господарств та індивідуальних сільгоспвиробників, що займаються вирощуванням ВРХ.
3.4	Кількість особистих селянських господарств за останній рік зменшилась на 6 тис.
3.5	Села вимирають, в області постійно збільшується кількість сіл, в яких не залишилось мешканців
4	Енергетика
4.1	Заборгованість населення за житлово-комунальні послуги, зокрема за спожите тепло та електроенергію поступово зростає
4.2	Недостатня мотивація населення до переходу на індивідуальне опалення, пов'язана зі складністю проходження дозвільних процедур у газових службах
5	Екологія
5.1	Забруднення атмосферного повітря викидами з металургійних комбінатів м. Кривого Рогу, Кам'янського, Дніпра
5.2	Очисні споруди зворотних вод у басейн р. Дніпро працюють неефективно, потребують ремонту та реконструкції
5.3	Сильне забруднення р. Дніпро та рік Дніпровського басейну. Концентрація токсичних з'єднань місцями у 30-40 разів перевищує гранично допустимі норми. Внаслідок забруднення катастрофічно розмножуються синє-зелені водорості. Вода стає непридатною для споживання
5.4	За показником накопичення промислових відходів Дніпропетровська область займає 1-е місце в Україні
5.5	Захоронення радіоактивних відходів виробництва у 20 км від м Дніпра (с. Таромське) рівень радіації у деяких місцях у 20 разів перевищує гранично допустимі норми, є загроза вимивання радіоактивних відходів у р. Дніпро
5.6	В області немає жодного сміттєпереробного заводу
6	Наука та освіта
6.1	Зменшення загальної кількості споживачів освітніх послуг всіх рівнів (дошкільна, загальна середня, професійна та вища), передусім, через дію факторів скорочення населення
6.2	Зниження якісних показників освіти всіх рівнів, суттєва диверсифікація показників якості освіти між територіальними рівнями: «сільська громада – місто – обласний центр»
6.3	Негативна динаміка результатів наукової діяльності та їх впровадженням у практику господарювання
6.4	Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон
7	Демографічна ситуація

7.1	В області відбувається депопуляція (систематичне зменшення абсолютної чисельності населення) населення
7.2	Гендерна нерівність – серед населення області за статтю переважають жінки (54,3 %)
	Приховане безробіття: реально безробітних в 6 разів більше ніж обліковується в Державній службі зайнятості
7.3	Низький сумарний коефіцієнт народжуваності (у 2017 р. – 1,287), «старіння» населення. Середній вік населення поступово збільшується і на 01.01.2018 р. склав – 41,6 р. Майже третину населення складають громадяни пенсійного віку
7.4	Високий рівень дитячої смертності. Область є лідером за кількістю мертвонароджених і ще стільки ж помирає у віці до 1 року.
8	Охорона здоров'я
8.1	Недостатнє фінансування медичної галузі в цілому
8.2	Переважає більшість медичних закладів вимагає ремонту та сучасного обладнання кабінетів технікою
8.3	За рівнем захворювання та смертності (зокрема, на цукровий діабет, серцево-судинні захворювання та захворювання органів дихання) Дніпропетровська область знаходиться у першій п'ятірці по Україні
9	Культура, фізична культура та спорт, туризм
9.1	Сфера туризму не розвинута, для неї характерні занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нераціональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток не лише інфраструктури, але й туризму в цілому, відтік персоналу за кордон, низька зацікавленість мешканців області подорожувати своїми і сусідніми громадами, тобто розвивати внутрішній туризм
9.2	Занедбаний стан переважної більшості комунальних об'єктів фізичної культури та спорту, пов'язаний із недостатнім фінансуванням галузі
10	Адміністративно-управлінські послуги
10.1	Діяльність суб'єктів надання адміністративних послуг не завжди відповідає належному якісному рівню, стандартизація послуг досі є майже не регламентованою.
10.2	Послуги, що надаються комунальними підприємствами, зокрема, у житловій сфері, вимагають чіткої регламентації процедур та визначення відповідальних (а не перекладання проблеми з однієї служби на іншу)
11	Соціальна та громадська активність
11.1	Більшість сільського населення інертна, недостатня активність громад
12	Розвиток Е-урядування та Е-демократії
12.1	Нерівномірний розвиток по районах, містах та ОТГ області інформаційно-комунікаційної інфраструктури, Е-документообігу, Е-демократії

12.2	В органах самоврядування багатьох сільських ОТГ, малих міст та інших населених пунктів не вистачає кваліфікованих спеціалістів для підтримки та актуалізації сайтів, забезпечення роботи інформаційно-комунікаційних систем
------	---

Найбільш впливові фактори зовнішнього оточення Дніпропетровської області зведені у табл. 3.4, 3.5.

Таблиця 3.4

Можливості зовнішнього оточення Дніпропетровської області

Шифр	Можливість
1	Економічний розвиток
1.1	Державна підтримка розвитку малого бізнесу. На Дніпропетровську область припадає 8,2 % підприємств малого бізнесу держави.
1.2	Пріоритетний на державному рівні розвиток наукомістких галузей економіки, впровадження передових світових технологій. Державна підтримка створення промислових і наукових технопарків
1.3	Подальша комерціалізація освоєння космосу, яка потребуватиме нових ракетноносіїв
1.4	Виконання державної програми з будівництва та ремонту автодоріг
1.5	Відродження річкового судноплавства по Дніпру від Києва до Херсону
1.6	Зростання світового попиту на продукти харчування
1.7	Створення реального ринку землі в Україні
1.8	Розвиток туристичної галузі в Україні
2	Політичний розвиток
2.1	Стабілізація політичного стану в Україні
2.2	Припинення збройного конфлікту на сході України
2.3	Успішне завершення реформи децентралізації в Україні
2.4	Розвиток е-урядування та е-демократії
3	Розвиток соціальної сфери
3.1	Логічне завершення реформи охорони здоров'я з урахуванням всього спектру проблем населення, чутливості гендерних, вікових та соціально-економічних потреб громад
3.2	Формування бренду «здоров'я» людини та активізація суспільного руху за здорове життя. Державна підтримка розвитку фізкультури й спорту
3.3	Підвищення соціальних стандартів якості життя
3.4	Покращення пенсійного забезпечення громадян, розвиток державних та недержавних пенсійних фондів, установ та інше
4	Екологія
4.1	На охорону навколишнього середовища у Дніпропетровській області виділено у 2018 р. 27,6 % усіх витрат на зазначені цілі по Україні
4.2	Широке впровадження в Україні європейських технологій

	поводження з промисловими та побутовими відходами
4.3	Підтримка на державному розвитку «зеленої» енергетики
5	Наука та освіта
5.1	Логічне завершення реформи науково-освітньої галузі
5.2	Підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки
5.3	Розвиток мережі середніх та вищих навчальних закладів, що готують фахівців інженерно-технічного та іншого прикладного спрямування

Таблиця 3.5

Загрози зовнішнього оточення Дніпропетровської області

Шифр	Можливість
1	Економічний розвиток
1.1	Стримують розвиток промислового виробництва: зниження платоспроможності на внутрішньому ринку, високі тарифи на енергоресурси та залізничні перевезення, високі відсоткові ставки на кредитні ресурси, несвоєчасне повернення податку на додану вартість та інші.
1.2	Неефективна галузева структура залучення іноземних інвестицій, де частка високотехнологічних та наукоємних виробництв мінімальна, неоптимальна географічна структура надходження інвестиційних ресурсів, призводять до високої залежності від незначного числа зарубіжних країн-інвесторів та поглиблення проблем у соціально-економічному розвитку регіону
1.3	Зниження попиту на металопродукцію на міжнародних ринках. Підвищення конкуренції на світових ринках
1.4	Обмеження країн Євросоюзу на ввезення з України продукції сільгоспвиробництва
1.5	Зростання світових цін на енергоносії
1.6	Негативні зміни природно-кліматичних умов, що можуть призвести до зниження сільськогосподарського виробництва
1.7	Зниження ролі Дніпропетровської області як транспортного коридору між сходом та заходом
2	Політичний розвиток
2.1	Політична нестабільність в країні
2.2	Затягування або «замороження» конфлікту на сході України. Дніпропетровська область межує з Донецькою областю, де проходить ООС
2.3	Скорочення державних національних програм із підтримки розвитку регіонів
2.4	Зниження активності благодійних фондів-донорів на Україні
3	Розвиток соціальної сфери
3.1	Скорочення частки працездатного населення, як наслідок – збільшення соціального й фінансового навантаження на одного

	працюючого
3.2	Несприйняття населенням результатів пенсійної реформи, реформи охорони здоров'я, освіти тощо
3.3	Дефіцит Пенсійного фонду через старіння населення та відтік молоді за кордон
4	Екологія
4.1	Подальший екстенсивний розвиток гірничодобувної та металургійної галузей
4.2	На відстані менше ніж 150 кілометрів від м Дніпра знаходиться Запорізька АЕС, що створює загрози викидів у повітря радіоактивного пилу, або може загрожувати техногенною катастрофою.
4.3	Подальше погіршення екологічного стану р. Дніпро та її басейну
4.4	Техногенні катастрофи на підприємствах металургійної та хімічної промисловості, енергетики
4.5	Відсутність на державному рівні стратегії поводження з промисловими та побутовими відходами
4.6	Не завершено державну програму утилізації перших ступеней балістичних ракет на Павлоградському хімічному заводі (ПХЗ), що створює ризики, наслідки яких можна порівняти з Чорнобильською трагедією
5	Наука та освіта
5.1	Недостатня увага на державному рівні до формування престижності роботи в сфері освіти (початковій, середній, професійній та вищій школі)
5.2	Відтік талановитої молоді за кордон
5.3	Низький рівень практичної значимості та затребуваності результатів наукової діяльності, їх інтегрованості в територіальну соціально-господарську систему

Визначення стратегічних напрямів розвитку Дніпропетровської області здійснюється методом TOWS, а саме через визначення комбінацій факторів, які будуть мати великий взаємний вплив (табл. 3.6 – 3.9).

Оцінка проведена методом експертної оцінки за 10-бальною шкалою (1 – один фактор фактично не впливає на інший; 10 – обидва фактори повністю відповідають один іншому).

При визначенні стратегічних цілей розвитку області доцільно розглядати комбінації SWOT-факторів, взаємний вплив яких є суттєвим (6 балів і вище). Завдання щодо використання комбінацій SWOT-факторів відображені на рис. 5.6.

S1	S1 Унікальні корисні копалини: значні запаси залізної і марганцевої руди, кам'яного та бурого вугілля, нафта, природний газ, рідкісні та кольорові метали																					
		01. Державна підтримка розвитку малого бізнесу																				
		02. Пріоритетний на державному рівні розвиток наукомістких галузей економіки		5																		
		03. Подальша комерціалізація освоєння космосу		7																		
		04. Виконання державної програми з будівництва та ремонту автодоріг																				
		05. Відродження річкового судноплавства по Дніпру	4																			
		06. Зростання світового попиту на продукти харчування																				
		07. Розвиток туристичної галузі в Україні																				
		08. Стабілізація політичного стану																				
		09. Припинення збройного конфлікту на сході	4																			
		010. Впровадження реформи децентралізації																				
		011. Завершення медичної реформи																				
		012. Формування бренду «здоров'я» людини																				
		013. Підвищення соціальних стандартів якості життя																				
		014. Покращення пенсійного забезпечення																				
		015. Державне фінансування охорони навколишнього середовища																				
		016. Впровадження в європейських технологій поводження з																				
		017. Підтримка розвитку «зеленої» енергетики																				
		018. Завершення реформи науково-освітньої галузі																				
		019. Підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки																				
S2	Металургійна промисловість: меткомбінати у Дніпрі, Кривому Розі, Кам'янському, Марганці, Нікополі, Новоомосковську																				5	
S3	Хімічна промисловість: ВО «Азот»,																					5
S4	Машинобудівна галузь: у Дніпрі, Павлограді, Кривому Розі			6	7	7																6
S5	Дніпропетровська область займає 2-е місце за інвестиційно привабливістю серед регіонів України.			7	8	8																8
S6	Дніпропетровщина на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України.			5																		8
S7	За обсягами перевезень вантажів автомобільним																					5

	транспорт Дніпропетровська область займає 1 місце серед регіонів України;																	
S8	Широко розвинена мережа залізничного транспорту					5	5											
S9	Функціонують міжнародний аеропорт у м Дніпрі та аеродром у м. Кривому Розі																	
S10	По території області проходить найбільша водна артерія України р. Дніпро з притоками.	6	5				6						7					6
S11	У великих містах розвинуті системи тролейбусного, трамвайного і метрополітенівського транспорту										5	6	5		5			
S12	Кліматичні умови та природні дозволяють вести інтенсивне сільське господарство					8			6				7	5	5			
S13	У Дніпропетровській області налічується 161,2 тис. особистих селянських господарств	7				8			5				5	5				
S14	Достатня кількість водних ресурсів по більшості території області для розвитку / відновлення зрошувального рослинництва	5				8					5							
S15	На території області є заповідники та заказники.						6											
S16	Розвинута енергетична галузь		7													8		7
S17	Розгалужена мережа ВНЗ з різних галузей знань		7							5	5						8	
S18	Значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній та інших	6	8	8										5	5			8
S19	Високий ступень урбанізації		7	5	7	7						6		5	7	5	6	5
S20	Кількість економічно активного населення складає 63,4 %.	7	6	5	5	5	5											
S21	Розгалужена мережа медичних закладів									8	6	5						
S22	Є передумови для розвитку туризму:						7											
S23	Регіон-лідер за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг.							9		7								
S24	Регіон-лідер за кількістю створених ОТГ									9								
S25	Активний патріотизм більшості населення							7	8			6	5					
S26	Активна позиція місцевих органів самоврядування у обласному центрі та містах обласного значення	8	6		7	5	5	5	8	6	8		8	6	7	6	5	7
S27	Мобільний 3G-4G інтернет є доступним у всіх населених пунктах області		5					6			5		5					6
S28	Базові елементи Е-урядування та Е-демократії впроваджені у обласній, районних, міських радах, ОТГ								7		6		5	7		5		
S29	Розвинута сфера ІТ-індустрії	6	8	6														7

S1	S1 Унікальні корисні копалини: значні запаси залізної і марганцевої руди, кам'яного та бурого вугілля, нафта, природний газ, рідкісні та кольорові метали	7	7	9	9	6	5	5	5	5	7	7	5	6	5	5	5	6
S2	Металургійна промисловість: меткомбінати у Дніпрі, Кривому Розі, Кам'янському, Марганці, Нікополі, Новомосковську	8	7	9	8	5	5	5	5	7	6	8	5	6	8	5	5	6
S3	Хімічна промисловість: ВО «Азот»,	8	8		8	5				5							5	6
S4	Машинобудівна галузь: у Дніпрі, Павлограді, Кривому Розі	8	9		6	5				6							5	8
S5	Дніпропетровська область займає 2-е місце за інвестиційною привабливістю серед регіонів України.	5	8	7	7	7	6	7	7	6	8	8	9	9	8	7	8	8
S6	Дніпропетровщина на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України.	5	7		7	9	6	6	7		5			5				
S7	За обсягами перевезень вантажів автомобільним транспортом Дніпропетровська область займає 1 місце	7		6	7	9			5		6							
		T1. Низька платоспроможність на внутрішньому ринку, високі тарифи, високі відсоткові ставки на кредитні ресурси																
		T2. Неefективна галузева структура залучення іноземних інвестицій																
		T3. Зниження попиту на металопродукцію на міжнародних ринках																
		T4. Зростання світових цін на енергоносії																
		T5. Зниження ролі Дніпропетровської області як транспортного коридору між сходом та заходом																
		T6. Політична нестабільність в країні																
		T7. Затягування або «замороження» конфлікту на сході																
		T8. Скорочення державних програм з підтримки розвитку регіонів																
		T9. Зниження активності благодійних фондів-донорів																
		T10. Скорочення частки працездатного населення																
		T11. Подальший екстенсивний розвиток гірничодобувної та металургійної галузей																
		T12. На відстані менше ніж 150 кілометрів від м Дніпра знаходиться Запорізька АЕС																
		T13. Подальше погіршення екологічного стану р. Дніпро та її басейну																
		T14. Техногенні катастрофи на підприємствах металургійної та хімічної промисловості, енергетики																
		T15. Відсутність на державному рівні стратегії поводження з ТППВ																
		T16. Недостатня увага до формування престижності роботи в сфері освіти																
		T17. Відтік талановитої молоді за кордон																
		T18. Низький рівень практичної значимості та затребуваності результатів наукової діяльності																

	серед регіонів України;																	
S8	Широко розвинена мережа залізничного транспорту	7		6	7	6					5			6				
S9	Функціонують міжнародний аеропорт у м Дніпрі та аеродром у м. Кривому Розі		7				6	6										
S10	По території області проходить найбільша водна артерія України р. Дніпро з притоками.					6						9	8	7				
S11	У великих містах розвинуті системи тролейбусного, трамвайного і метрополітенівського транспорту		5															
S12	Кліматичні умови та природні дозволяють вести інтенсивне сільське господарство							7	5	9	8	9	8	8				
S13	У Дніпропетровській області налічується 161,2 тис. особистих селянських господарств	7			6		6	6	5	7								
S14	Достатня кількість водних ресурсів по більшості території області для розвитку / відновлення зрошувального рослинництва								6	7		8	7	6				
S15	На території області є заповідники та заказники.		5				6		6	6	7	8	7	8				
S16	Розвинута енергетична галузь	5		6	7													
S17	Розгалужена мережа ВНЗ з різних галузей знань															8	8	6
S18	Значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній та інших		7														8	9
S19	Високий ступень урбанізації				7		6	6	6	7	7	8	7	7				
S20	Кількість економічно активного населення складає 63,4 %.	7	7	7						9	7						8	
S21	Розгалужена мережа медичних закладів									7	7	7	7					
S22	Є передумови для розвитку туризму:									7	8	8		7				
S23	Регіон-лідер за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг.						9	8	7	6								
S24	Регіон-лідер за кількістю створених ОТГ						9	8	8	8								
S25	Активний патріотизм більшості населення						8	9							7	8	7	
S26	Активна позиція місцевих органів самоврядування у обласному центрі та містах обласного значення		8		7	8	7	8	8								7	
S27	Мобільний 3G-4G інтернет є доступним у всіх населених пунктах області		6												6	8		
S28	Базові елементи Е-урядування та Е-демократії впроваджені у обласній, районних, міських радах, ОТГ						9	6	7	8								
S29	Розвинута сфера ІТ-індустрії		7														9	

W8	Негативною є чітка тенденція до зниження коефіцієнту покриття експортом імпорту		6	7															7
W9	Низька якість дорожнього покриття на автошляхах				10														
W10	Ріка Дніпро майже не використовується для вантажних та пасажирських перевезень					10													
W11	Міжнародний аеропорт у м Дніпрі використовується сьогодні менше ніж на 10 % своєї пропускної здатності.						6	6	6										
W12	Застарілий парк міського електричного транспорту						6			6			8						
W13	Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки	8	8	6	6		7	6		7							6		7
W14	Основу сільськогосподарського виробництва в області складає рослинництво, що має меншу додану вартість ніж тваринництво та чітко виражену сезонність	6					9												
W15	Протягом 2014 – 2018 рр. спостерігається чітка тенденція до зменшення обсягів виробництва молока та яєць. Поголів'я худоби скорочується						9												
W16	Кількість особистих селянських господарств за останній рік зменшилась на 6 тис.	6					9	5			8								
W17	Села вимирають						8				8	7		7	8				
W18	Заборгованість населення за ЖКГ поступово зростає																7	6	
W19	Забруднення атмосферного повітря викидами з металургійних комбінатів																7	7	
W20	Сильне забруднення р. Дніпро та рік Дніпровського басейну.		8														7		8
W21	За показником накопичення промислових відходів Дніпропетровська область займає 1-е місце в Україні																10		
W22	Захоронення радіоактивних відходів у 20 км від м Дніпра																9		
W23	У Дніпропетровській області немає жодного сміттєпереробного заводу																10		
W24	Зменшення загальної кількості споживачів освітніх послуг всіх рівнів												6					9	7
W25	Зниження якісних показників освіти всіх рівнів																	9	
W26	Негативна динаміка результатів наукової діяльності та їх впровадженням у практику																	8	8
W27	Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон	6	7									5	6	8	7	5			7
W28	В області відбувається депопуляція населення											7	7		8				
W29	Гендерна нерівність, переважають жінки												6						

W1	Власники металургійних комбінатів знаходяться за межами Дніпропетровщини, або навіть України.	8	8	10	9		9	8						6				
W2	Основу промислового комплексу складають добувна та переробна промисловість	8	7	8	8						9			6				
W3	За чотири роки (2014 – 2017 рр.) обсяги промислового виробництва в області знизилися на 8,5 %	8	7	9	8	7		6	6		6	7		7		6	6	6
W4	Власні інвестиційні ресурси недостатні, спрямовуються на підтримку сировинних галузей, не вирішуючи проблеми структурної перебудови економіки.		8						7								7	8
W5	Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області не є достатнім.		10	8	8		9	9	7	8	8	8		6	8	8	6	9
W6	Значний відсоток «тіньової» економіки.	8					8											
W7	Протягом 2014 – 2016 рр. зменшувалися обсяги експорту товарів і послуг	8	8	9	9	6		7	8		5							8
W8	Негативною є чітка тенденція до зниження коефіцієнту покриття експортом імпорту			10	8	8		7										
W9	Низька якість дорожнього покриття на автошляхах					7			7			7						
W10	Ріка Дніпро майже не використовується для вантажних та пасажирських перевезень					7							9					
W11	Міжнародний аеропорт у м Дніпрі використовується сьогодні менше ніж на 10 % своєї пропускної здатності.						8		8									
W12	Застарілий парк міського електричного транспорту		7						7					5				
W13	Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки	8	8	9	8	7			7		8	8		6				
W14	Основу сільськогосподарського виробництва в області складає рослинництво, що має меншу додану вартість ніж тваринництво та чітко виражену сезонність		7					6		7	7							
W15	Протягом 2014 – 2018 рр. спостерігається чітка тенденція до зменшення обсягів виробництва молока та яєць. Поголів'я худоби скорочується		6					6		6								
W16	Кількість особистих селянських господарств за останній рік зменшилась на 6 тис.							6			7							
W17	Села вимирають		6		7		5	5	6	6								5
W18	Заборгованість населення за ЖКГ поступово зростає	7			8						5							
W19	Забруднення атмосферного повітря викидами з металургійних комбінатів											10			8			
W20	Сильне забруднення р. Дніпро та рік Дніпровського басейну.												10		8			
W21	За показником накопичення промислових відходів Дніпропетровська область займає 1-е місце в Україні												10		10			

W22	Захоронення радіоактивних відходів у 20 км від м Дніпра													10	9			
W23	У Дніпропетровській області немає жодного сміттєеробного заводу														10			
W24	Зменшення загальної кількості споживачів освітніх послуг всіх рівнів															8	8	
W25	Зниження якісних показників освіти всіх рівнів															8	8	
W26	Негативна динаміка результатів наукової діяльності та їх впровадженням у практику		8															9
W27	Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон																10	9
W28	В області відбувається депопуляція населення	8					6	6		7		6	8	6				
W29	Гендерна нерівність, переважають жінки																	
W30	Приховане безробіття	7	7	8			7	6	6	7								
W31	Старіння населення.	7								9							9	
W32	Високий рівень дитячої смертності								6			6	7	7	7			
W33	Сфера туризму не розвинута				6		9	9	7	6			9	9	9			
W34	Діяльність суб'єктів надання адміністративних послуг є майже не регламентованою.						9	8										
W35	Нерівномірний розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, Е-документообігу, Е-демократії		7						7	7	6						8	
W36	Не вистачає кваліфікованих спеціалістів для впровадження ІТ-технологій у діяльність органів публічної влади	6															9	9

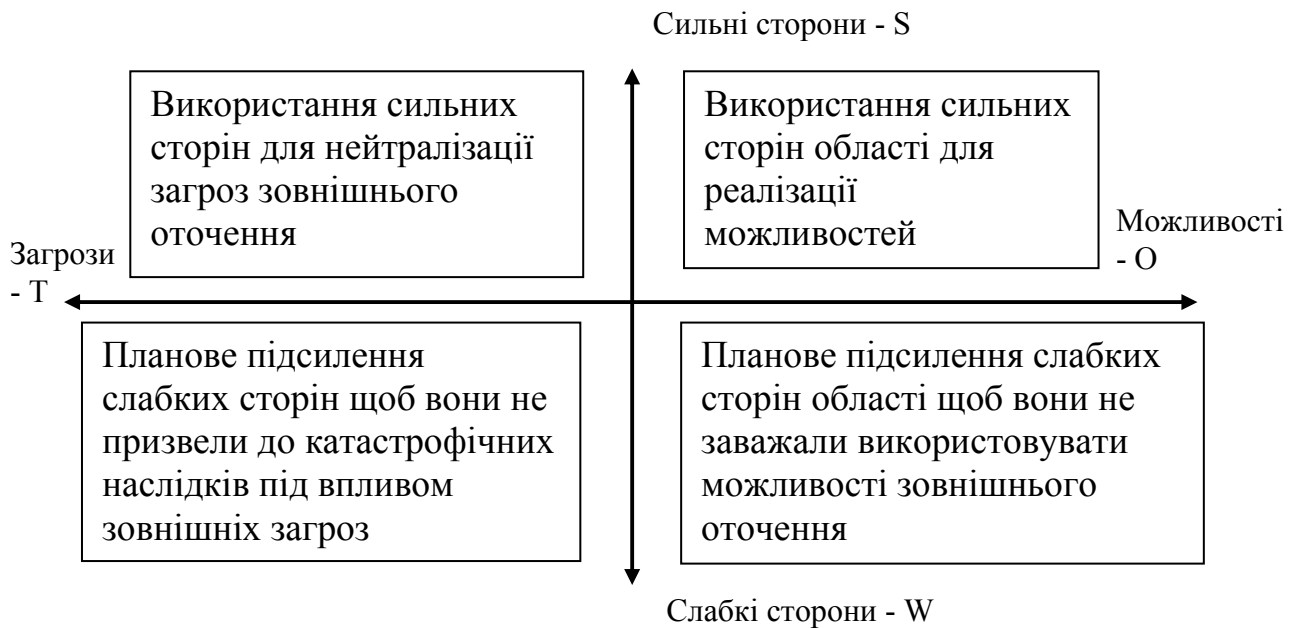


Рис. 3.9. Напрями використання комбінацій SWOT-факторів

1. На основі результатів SO-аналізу – аналіз синергії взаємного впливу сильних сторін Дніпропетровської області та зовнішніх можливостей, формулюються «точки зростання», які є основою для розробки smart-спеціалізації стратегічного розвитку області, створення опорних кластерів економічного зростання.

За результатами експертної оцінки за методом TOWS найбільш вагомими сильними сторонами Дніпропетровської області є наступні:

- Активна позиція місцевих органів самоврядування в обласному центрі та містах обласного значення, ОТГ (97 балів) у поєднанні з найвищим рівнем економічного розвитку серед усіх областей України, високим рівнем використання елементів електронного врядування та найвищим серед областей України ступенем децентралізації (найбільша кількість ОТГ), що буде сприяти успішному впровадженню державних програм: підтримки розвитку малого бізнесу; подальшого розвитку реформ децентралізації влади та медичного забезпечення; програм зі спрощення дозвільної системи та підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами в регіоні.

- Дніпропетровська область посідає друге місце в країні за інвестиційною привабливістю після м. Києва (87 балів), що може стати вагомим важелем соціально-економічного розвитку за умов реалізації таких можливостей як: пріоритетна державна підтримка розвитку малого бізнесу та наукомістких галузей економіки, комерціалізація освоєння космосу; широке впровадження в Україні європейських технологій поведження з ТППВ та «зеленої» енергетики; підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки. Виконання державної програми з будівництва та ремонту автодоріг, та нарешті припинення збройного конфлікту на сході України значно посилить інвестиційну привабливість Дніпропетровської області та сприятиме

випереджаючому розвитку таких галузей економіки, як металургійна, хімічна, агропромислова, транспортна, машинобудівна тощо.

- Дніпропетровщина географічно знаходиться на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України (38 балів). При цьому область володіє розвинутою інфраструктурою автомобільного та залізничного транспорту, наявні річкові порти та два аеропорти у містах – Дніпрі та Кривому Розі. У поєднанні з перспективами: можливістю включення інфраструктури області в міжнародні транспортні коридори; успішним виконанням державної програми з будівництва та ремонту автодоріг; відродженням річкового судноплавства по Дніпру, вигідним географічним становищем області – це може стати однією з основних порівняльних переваг регіону, і ініціюватиме ще одну «точку зростання» – створення транспортного кластеру.

- Дніпропетровська область входить до п'ятірки областей України з найвищим ступенем урбанізації (60 балів), що, у свою чергу, зумовлює розвиток таких сильних сторін, як: значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній тощо (40 балів), високий відсоток економічно активного населення (33 бали); розгалужена мережа ЗВО з різних галузей знань (25 балів). Ці сильні сторони створюють добрі передумови для активного розвитку економіки знань та створення нових «точок зростання» за умови реалізації таких можливостей, як: пріоритетний на державному рівні розвиток наукомістких галузей економіки; підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки; подальша комерціалізація освоєння космосу; подальший розвиток реформи науково-освітньої галузі.

- Наявність значних покладів корисних копалин, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукцію металургії, хімії, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень.

- Наявність ґрунтів чорноземного типу, сприятливі погодно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукти харчування, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень.

Висновок за результатами SO-аналізу: ключовими для Дніпропетровщини можна визначити наступні стратегічні напрями (орієнтири) соціально-економічного зростання, на основі яких будуть сформовані стратегічні цілі (пріоритети) розвитку регіону:

- Запровадження інноваційної (кластерної) моделі розвитку економіки регіону, зокрема: сприяння інноваціям, створення та подальший розвиток хімічного, сільськогосподарського, металургійного, машинобудівного

кластерів, запровадження нових форм міжнародного та державно-приватного співробітництва й партнерства.

- Сприяння пріоритетному розвитку інноваційних наукомістких технологій та виробництв, акцент на випереджаючому розвитку «економіки знань».

- Створення комфортного бізнес-середовища для розвитку всіх форм та сфер підприємницької діяльності.

- Сприяння розвитку переробних підприємств з випуску продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю у сільськогосподарській, металургійній, машинобудівній галузях економіки, а також сприяння розвитку аерокосмічної галузі.

- Розвиток транспортної інфраструктури області, зокрема: капітальний ремонт та розвиток автодорожньої інфраструктури (державного, обласного та місцевого значення), підтримка у належному стані інфраструктури залізничного транспорту, відновлення річкового транспорту, розвиток авіаційного транспорту.

2. За результатами WO-аналізу (аналіз взаємного впливу слабких сторін і можливостей) визначено наступні, найбільш небезпечні з точки зору реалізації можливостей, слабкі сторони Дніпропетровської області.

- Недостатній обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області (64 бали), у той час як власні інвестиційні ресурси також недостатні та спрямовуються переважно на підтримку сировинних галузей, не вирішуючи проблеми структурної перебудови економіки (47 балів). Однією з причин виникнення цих слабких сторін є те, що більшість власників підприємств добувної та переробної галузей мешкають за територією області і, навіть країни, тому вони не зацікавлені у створенні нових «якісних» робочих місць, підвищенні середньої зарплатні працюючим, покращенні екологічної безпеки та якості життя населення. Їх ставлення до підприємств області, якими вони володіють, за класифікацією матриці «Бостонської консалтингової групи», є подібним до «дійних корів» – отримання максимального прибутку у коротко- та середньостроковій перспективі шляхом максимальної експлуатації ресурсів регіону – чорноземів, корисних копалин, трудових ресурсів.

- Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки (61 бал), зокрема за останні чотири роки (2014 – 2017 рр.) обсяги промислового виробництва в області знизилися на 8,5 % (51 бал). Зниження ділової активності може негативно позначитися при реалізації таких можливостей, як державна підтримка пріоритетного розвитку наукомістких галузей економіки, малого та середнього бізнесу; інтерес іноземних інвесторів до розвитку ділового туризму, співпраці у космічній галузі, зеленої енергетики та інших.

- Занепад сільськогосподарських територій області, що проявляється, насамперед, у таких фактах, як зменшення за останній рік на 6 тисяч кількості особистих селянських господарств; вимирання сіл; забруднення ґрунтів та вод відходами промислового виробництва, що обумовлено, зокрема, відсутністю підприємств із сортування та переробки сміття. Зазначене буде заважати

реалізації можливості виходу Дніпропетровщини на ринки продовольчих товарів країн Європи, оскільки ці країни висувають дуже жорсткі вимоги до сертифікації всіх ланок сільськогосподарського виробництва, починаючи з перевірки екологічної чистоти земельних угідь, технології виробництва і т.д.

- Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон (51 бал), що призводить до негативної динаміки результатів наукової діяльності та забезпечення росту наукоємних виробництв (16 балів). Ця слабка сторона має негативний вплив майже на всі аспекти розвитку області, оскільки генеральна тенденція розвитку суспільства – випереджаючий розвиток інформаційних технологій, перехід до економіки знань. Науковий та трудовий потенціал – це головні рушійні сили структурних перетворень в економіці області, без його розвитку економіка області буде залишатися сировинною, ще більше відставати в конкурентоспроможності.

- Значний відсоток «тіньової» економіки (35 балів). Негативно впливає на інвестиційні можливості регіону, на наповнення місцевого бюджету, що в свою чергу заважає реалізації соціальних програм.

- Сильне забруднення р. Дніпро та його притоків, ґрунтів та повітря знижує інвестиційну привабливість регіону та притік інвестицій, особливо у галузі сільського господарства та туризму. Без оздоровлення екології навколишнього середовища неможливим є формування бренду «здоров'я» людини, виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства, підвищення стандартів якості життя.

Висновок за результатами WO-аналізу: до ключових стратегічних напрямів (орієнтирів) розвитку Дніпропетровської області необхідно віднести наступне:

- Для подолання дисбалансів в економіці Дніпропетровщини щодо переважання видобувних та сировинних виробництв, органи публічного управління обласного рівня, міст та об'єднаних територіальних громад мають проводити політику залучення інвестицій, спрямовану, насамперед, на розвиток інноваційних, високотехнологічних та наукоємних виробництв, впроваджувати відбір інвестиційних пропозицій на конкурсній основі.

- Для розвитку сільських територій Дніпропетровщині доцільно створювати агропромислові кластери, завдяки чому буде вирішуватися комплекс проблем – підготовка сільськогосподарських угідь, впровадження передових технологій рослинництва й тваринництва, переробка первинної продукції агропромислового виробництва (сировини) на продукцію кінцевого споживання, що має високу додану вартість та буде конкурентоспроможною на вітчизняному та європейському ринках. Особливу увагу необхідно приділити відродженню тваринництва як галузі сільгоспвиробництва, продукція якої має більшу додатну вартість, має стабільний попит на ринку та не чітко виражену сезонність, дозволяє створити достатню кількість постійних робочих місць з гідною зарплатою у сільській місцевості. Відродження агропромислового комплексу та забезпечення його конкурентоспроможності буде головним важелем вирішення соціально-побутових потреб сільського населення, а відповідно, і відродження села.

- Для успішного стратегічного розвитку економіки області необхідно, насамперед, зберегти науковий та творчий потенціал, створювати максимально сприятливі умови життєдіяльності для молоді та працівників інтелектуальної праці.

- Необхідне активне впровадження у діяльність органів публічного управління та адміністрування основних принципів менеджменту (орієнтація на результат, орієнтація на споживача, належна організаційна культура, ефективність та рентабельність), створення в межах компетенції органів місцевого самоврядування умов для виходу бізнесу з тіні.

- Покращення екологічного стану навколишнього середовища. Для цього необхідний комплексний підхід до ліквідації звалищ твердих побутових відходів, а також джерел забруднення ґрунтів та водних ресурсів регіону, що може бути виконано шляхом створення екологічного кластеру, до якого будуть входити: науково-дослідні установи, контролюючі організації, підприємства з виробництва фільтрів для води та пилу, збору, утилізації, переробки та вторинного використання сировини, отриманої з відходів та інші.

3. За результатами ST-аналізу (аналіз взаємного впливу сильних сторін і загроз) визначаються найбільш важливі сильні сторони, які дозволять уникнути загроз зовнішнього середовища.

- Унікальний природний комплекс корисних копалин, що має значні запаси залізної і марганцевої руд, кам'яного та бурого вугілля, нафти, природного газу, рідкісних та кольорових металів тощо дозволить економіці Дніпропетровщини постачати на експорт металургійну продукцію навіть за умови світових коливань попиту і цін на метали.

- Одним із дієвих заходів запобігання відтоку талановитої молоді за кордон є випереджаючий розвиток власної IT-індустрії – однієї з небагатьох галузей української економіки, що може запропонувати конкурентоспроможну порівняно із країнами Європи зарплатню.

- Наявність на Дніпропетровщині можливостей розвивати всі види транспорту – автомобільний, залізничний, водний, авіаційний – може стати на заваді у випадку зниження транспортних потоків через територію області.

- На Дніпропетровщині найбільша серед областей України кількість об'єднаних територіальних громад, вона є регіоном-лідером за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг, тому у випадках скорочення державних програм з підтримки розвитку регіонів, або діяльності іноземних благодійних фондів в Україні, територіальні громади області є спроможними, вони зможуть далі функціонувати та розвиватися самостійно.

Висновок за результатами ST-аналізу: для формування системи стратегічних цілей розвитку Дніпропетровської області необхідно врахувати наступне:

- Перебудову металургійної галузі, щоб її продукція за всіма характеристиками – якість, асортимент, собівартість – була конкурентоспроможною на світових ринках. Це є можливим за умови технологічної та

організаційної перебудови промислового комплексу, створення металургійного кластеру.

- Випереджаючий розвиток ІТ-сектору в економіці області (Дніпропетровщина займає одно з перших місць в Україні по розвитку ІТ). Для цього є добрі передумови: високий ступінь охопту території області мобільним інтернетом, навіть у сільських районах; висока кількість ЗВО, що навчають затребуваним ІТ-спеціальностям; привабливість Дніпропетровщини для іноземних інвесторів; власний промисловий комплекс, який є споживачем ІТ-послуг; налагоджені зв'язки з іноземними інвесторами, наприклад дочірне підприємство корпорації Microsoft у м Дніпрі.

- Розвиток транспортного кластеру, який буде поєднувати підприємства автомобільного, водного, залізничного та авіатранспорту, обслуговуючу інфраструктуру, авто-, річкові- та авіатермінали, мережі АЗС та інше.

- Необхідно активізувати процеси демократизації та розвитку самоврядування громад, розвивати форми е-демократії та е-урядування, тим більше, що базові елементи е-урядування вже впроваджені у обласній, міських радах та ОТГ.

4. За результатами WT-аналізу (аналіз взаємного впливу слабких сторін і загроз) визначено які слабкі сторони необхідно планово підсилити, щоб зменшити негативний вплив викликів зовнішнього середовища.

- Значний тіньовий сектор економіки, приховане безробіття, відтік талановитої молоді за кордон можуть мати серйозні негативні наслідки для розвитку економіки регіону, стати бар'єром на шляху реалізації місцевих соціальних програм, оскільки відрахування з заробітної плати є одним з основних джерел наповнення бюджетів об'єднаних територіальних громад.

- Нерівномірний розвиток в межах області інформаційно-комунікаційної інфраструктури, е-документообігу, е-демократії є бар'єром на шляху розбудови демократичного суспільства, активізації ОТГ, а також будуть стримуючим фактором розвитку одного з найперспективніших секторів економіки регіону – ІТ-індустрії.

- Старіння та депопуляція населення, високий рівень дитячої смертності, вимирання сіл стануть ще більш гострими проблемами на фоні загроз підвищення політичної нестабільності в країні, скорочення державних соціальних програм та розвитку регіонів.

Висновок за результатами WT-аналізу: для формування системи стратегічних цілей розвитку Дніпропетровської області необхідно врахувати наступне:

- Створити умови для виведення бізнесу з тіні, забезпечення прозорості державних закупівель, рівні умови господарювання для всіх суб'єктів підприємницької діяльності.

- Визначити розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, е-урядування та е-демократії як пріоритетний напрям діяльності органів самоврядування Дніпропетровщини.

- Підвищувати якість соціальних та гуманітарних послуг – охорони здоров'я, екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності, освіти, комунальних послуг та інших.

2.3. Формулювання сценаріїв розвитку області та обґрунтування вибору базового сценарію

Сценарії розвитку – один із методів прогнозування, один із ключових елементів стратегічного планування, що займає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання.

Традиційно розглядають три головних сценарії розвитку:

1) Песимістичний – більшість зовнішніх загроз «спрацюють», а не підсилені вчасно внутрішні слабкі сторони підсилять їх вплив. Ймовірність виникнення факторів ризику – висока, і як наслідок – значне погіршення існуючої ситуації в області, незважаючи на зусилля з впровадження Стратегії розвитку.

Збройний конфлікт на сході України буде залишатися «замороженим». Ініціативи Уряду, спрямовані на покращення життя пересічних громадян та умов ведення бізнесу, такі, як «країна у смартфоні», ринок землі та інші, залишаться реалізованим лише частково.

Інвестиційна привабливість України буде залишатися низькою, тому на підвищення рівня залучення інвестицій очікувати не слід. Поведінка міжнародних донорів – своєрідний світовий маркер, який характеризує правильність процесів з економіці. А якщо в проблемній країні не працює навіть МВФ, масових приватних інвестицій очікувати теж не слід.

Впровадження елементів електронного урядування та діяльність спеціалізованих антикорупційних органів дозволить дещо знизити рівень корупції в країні, але у незначних масштабах, оскільки замість реальних реформ і активних дій найчастіше буде спостерігатися їх імітація.

Податковий тиск на підприємців буде залишатися на високому рівні, а в наслідок директивного підняття мінімальної заробітної плати без реальних зрушень в економіці, в тіні продовжує залишатися понад 50% малого і середнього бізнесу.

Отже, у результаті реалізації песимістичного сценарію розвитку Дніпропетровська область буде знижувати темпи економічного зростання, поступово перетворюючись на депресивний регіон. Якість життя буде залишатися без позитивних зрушень, отже, все більша частка талановитої молоді будуть емігрувати за кордон – спочатку на навчання, а потім на постійне місце проживання. У підсумку чисельність населення регіону буде неухильно знижуватися, до 15 % у 2027 році порівняно з теперішнім часом.

За експертними оцінками існує 30-відсоткова вірогідність реалізації песимістичного сценарію

2) Інерційний або трендовий – збереження так званої ситуації «status quo», а саме: усе в зовнішньому оточенні «йде, як сьогодні», зовнішні

можливості та потенційні загрози (ризик) – взаємно компенсуються, а слабкі та сильні сторони поступово еволюціонують без створення стрімких переходів до якісно нового рівня.

За експертними оцінками існує 50 відсоткова вірогідність реалізації інерційного сценарію.

Ситуація в Донбасі стабілізується і, хоча до повного встановлення миру і повернення тимчасово окупованих територій до складу України ще далеко. У значній мірі буде приборкано корупцію і міжнародні інвестори почнуть повертатися в Україну, а кредитори – надавати Україні задекларовані транші, що значно збільшить шанси економіки на зростання. Помірне зростання виробництва, відносно стабільний курс гривні на рівні 27-28 грн. за долар, збільшення соціальних гарантій для населення – такі зрушення забезпечать умови для позитивної динаміки в економіці та продовження поступових реформ.

Основним драйвером зростання буде відновлення внутрішнього ринку, поживлення споживчого попиту, завдяки відновленню зростання реальних доходів населення. Економіка України буде зростати від 5 до 7 відсотків на рік, але розрахунки будуть вестися проти «провального» 2014 року.

У результаті реалізації *інерційного* сценарію розвитку Дніпропетровська область буде поступово нарощувати свій економічний потенціал і стане другою з валовим регіональним продуктом (після м Києва), та першою за обсягами експорту. Але у експортному портфелі області буде переважати продукція первинної переробки з низькою доданою вартістю – металопрокат, зернові. Дисбаланс у розвитку обласного центру і великих промислових міст з сільським громадами буде збільшуватися, старіння та депопуляція населення – надалі будуть зростати, хоча і уповільненими темпами. За рівнем якості та безпеки життя Дніпропетровська область буде займати позиції у другій половині списку регіонів України.

3) Оптимістичний – демонструє позитивну динаміку, яка буде підтримуватися сильними сторонами регіону та вдалимими комбінаціями зовнішніми можливостями. За оцінками експертів, вірогідність такого сценарію – 20 %.

Протягом 2020-2021 років буде завершений конфлікт на Донбасі і тимчасово окуповані території увійдуть до складу України на правах автономій. У 2010 році буде створений ринок землі, рівень корупції знизиться до середньо європейських показників. Завдяки цьому іноземні інвестори будуть масово приходити в Україну і це створить різкий поштовх до розвитку економіки.

Оптимістична Програма дій Уряду на наступні п'ять років базується на наступних положеннях:

- економіка України (ВВП) зросте на 40%;
- буде створено 1 млн. нових робочих місць;
- залучено 50 млрд. доларів прямих іноземних інвестицій;
- відбудеться очевидний розвиток інфраструктури, зокрема всі основні дороги (24 000 км) будуть приведені у хороший стан, активно розвиватиметься залізниця, побудовано 5 глибоководних портів та 15 аеропортів;

- кожен українець буде забезпечений на рівні реального прожиткового мінімуму;
- рівень забруднення довкілля зменшиться принаймні на 20%;
- демографічний тренд буде позитивним (народжуватиметься і повертатиметься в Україну більше людей, ніж помиратиме і виїжджатиме).

У результаті реалізації оптимістичного сценарію розвитку Дніпропетровський регіон значно підвищить свою інвестиційну привабливість, стане регіоном з високотехнологічними індустріальним та аграрним комплексами, потужним експортним та освітньо-науковим потенціалом. Випереджаючими темпами будуть зростати наукоємні та високо технологічні галузі економіки – машинобудування, автомобілебудування, космічна галузь, IT-індустрія. Дніпропетровщина поверне собі статус «індустріальної перлини України».

За рахунок власних фінансів обласного бюджету та за допомогою фондів-донорів, в області будуть активно впроваджуватися елементи е-урядування та е-демократії, публічні та адміністративні послуги в регіоні будуть надаватися на високому якісному рівня, що відповідатиме європейським стандартам, вимогам та правилам. Все це ще більше підвищить інвестиційну привабливість регіону.

Якість життя буде поступово зростати, мешканцям усіх населених пунктів території області будуть забезпечені комфортні та безпечні умови життя, самореалізації та розвитку особистості. Як наслідок, потік трудових емігрантів за кордон поступово припиниться, а далі патріотично налаштовані українці почнуть повертатися на батьківщину.

Випереджаючий розвиток наукоємних екологічно коректних виробництв дозволить знизити екологічну небезпеку у регіоні, що позитивно відобразиться на показниках народжуваності, захворюваності й тривалості життя.

У 2026-2027 роках нарешті сальдо зміни чисельності населення стане позитивним – за рахунок істотного та механічного проросту.

Наприкінці 20 років поточного сторіччя Україна поверне собі статус космічної держави, а Дніпропетровщина стане одним із світових космічних центрів.

Висновок: Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є інерційний сценарій розвитку. Однак, завдяки злагодженим зусиллям усіх зацікавлених сторін, у першу чергу – органів публічного управління всіх рівнів (органів державної виконавчої влади на території та центрального рівня, органів місцевого самоврядування), можна створити умови для наближення сценарію розвитку до оптимістичного, що й передбачається даною Стратегією.

Для обґрунтування вибору такого сценарію розвитку області взято до уваги такі базові припущення:

- перспективні зміни національного законодавства не погіршуватимуть ситуацію в регіоні;

– буде забезпечене ефективне стратегічне управління, а саме, буде забезпечене таке управління ходом реалізації Стратегії, що включатиме створення ефективних та прозорих механізмів відбору та впровадження проектів Плану реалізації Стратегії, своєчасне передбачення або попередження ризикових ситуацій шляхом постійного моніторингу ходу реалізації стратегії з внесенням пропозицій (за необхідністю) щодо коригування окремих положень або завдань (наприклад, щодо пріоритетності виконання проектів, зміни конфігурації самого портфелю проектів тощо) та прийняттям відповідних збалансованих управлінських рішень;

– буде забезпечене належне фінансування проектів Плану реалізації Стратегії. Одних лише коштів обласного бюджету не достатньо для впровадження усіх стратегічних ініціатив. Тому слід максимально використовувати можливості залучення додаткових ресурсів як з вітчизняних, так і з міжнародних джерел (соціального партнерства та міжмуніципального співробітництва, великого бізнесу, благодійних фондів, міжнародної технічної допомоги тощо).

Структурований виклад логіки прикладання таких зусиль на основі визначених вище припущень знайшов своє відображення у стратегічних та оперативних цілях розвитку, зокрема, тих, що відображають smart-спеціалізацію Дніпропетровської області (детальніше буде йти далі, п. 4.3). Сформований з урахуванням визначених сценаріїв розвитку області програмно-цільовий блок Стратегії забезпечить розвиток регіону за «оптимістичним» сценарієм.

Таким чином, у даній Стратегії буде запропоновано таку конфігурацію стратегічних і оперативних цілей, що здатні у довгостроковій перспективі не лише забезпечити певний рівень якості життя мешканців Дніпропетровщини (що можливо на засадах інерційного розвитку існуючих факторів впливу), а, з урахуванням європейських стандартів та правил, значно підвищити рівень та якість життя населення, запобігти окремим прогнозованим на сьогоднішній день ризикам і в цілому перейти на шлях інноваційного розвитку (що відповідає оптимістичному сценарію розвитку регіону).

4. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ВИБОРУ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

4.1. Формулювання місії та стратегічного бачення розвитку області

Основним завданням органів державної влади та органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області є підтримка процесів реформ та запровадження сучасної управлінської культури на рівні європейських стандартів, вимог та правил для спрямування об'єднаних зусиль влади, бізнесу та населення області на збереження, відтворення та розвиток інноваційного потенціалу регіону та його традицій задля забезпечення самодостатності та спроможності територіальних громад, підвищення рівня та якості життя кожного з їх членів.

Результати наведеного вище аналізу соціально-економічної ситуації в області, та соціологічних досліджень, зумовили стратегічний вибір Дніпропетровської області на основі оптимістичного сценарію розвитку, що відображається у її місії та стратегічному баченні (рис. 4.1).

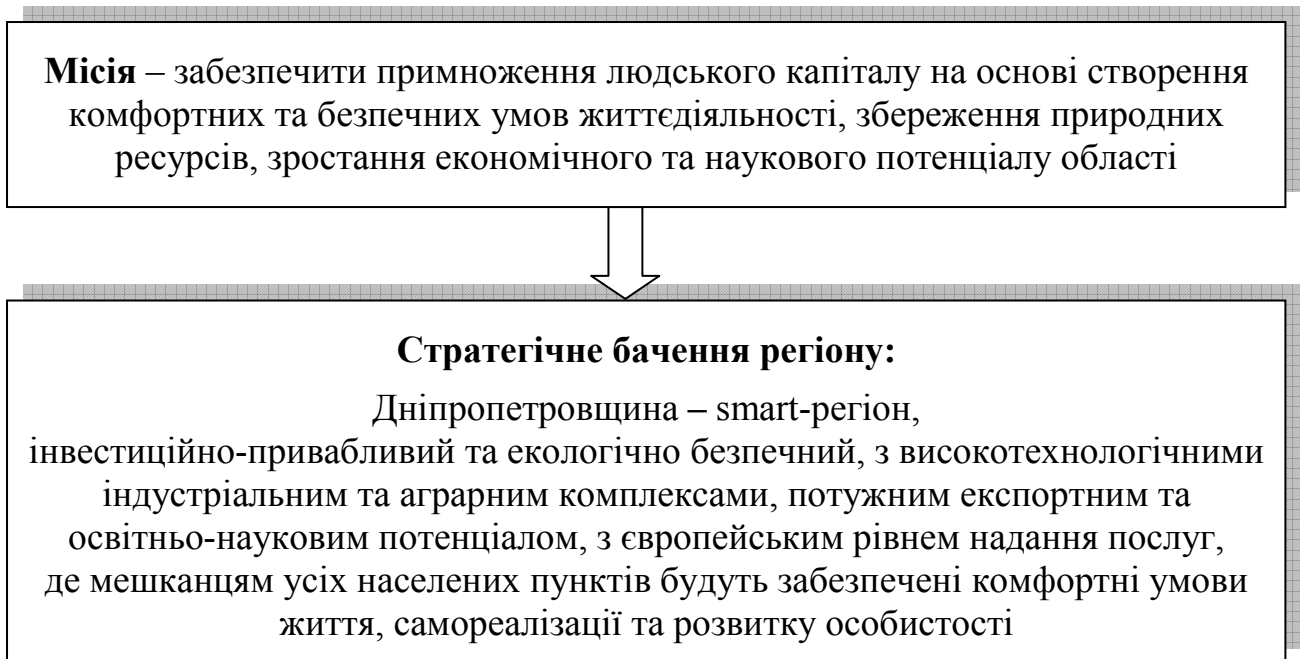


Рис. 4.1. Місія та стратегічне бачення Дніпропетровщини

Отже, фокусом даної стратегії є створення на рівні передових європейських стандартів у межах smart-спеціалізації та стратегічного бачення (до кінця 2027 року) відповідних умов, базових об'єктів і елементів інфраструктури задля забезпечення інвестиційно-привабливого та екологічно-коректного іміджу території через запровадження кластерної моделі розвитку та ефективне використання інноваційного потенціалу Дніпропетровської області.

4.2. Побудова цільового блоку стратегії: від стратегічних пріоритетів до конкретних завдань розвитку області

4.2.1. Формування переліку стратегічних та оперативних цілей та завдань

На підставі проведеного аналізу визначено стратегічні цілі (пріоритети) розвитку регіону, одним із яких є його smart-спеціалізація (рис. 4.2).



Рис. 4.2. Стратегічні цілі розвитку Дніпропетровської області та напрями їх реалізації

Для забезпечення успіху реалізації стратегічних цілей пропонується здійснити їх подальшу декомпозицію до рівня оперативних цілей і завдань, для реалізації яких буде застосовано програмно-цільовий підхід та сформовано відповідний портфель проектів. Обґрунтування вибору smart-спеціалізації як окремої, ключової, інноваційно-орієнтованої стратегічної цілі, буде представлено у наступному підрозділі (п. 4.3).

Отже, запропоновано наступний цільовий блок стратегії.

Стратегічна ціль А. Посилення економічної конкурентоспроможності регіону

Оперативна ціль А.1. Зменшення економічних дисбалансів на основі розвитку промислово-виробничого комплексу

Завдання А.1.1. Розвиток наукоємних та інноваційних виробництв

Завдання А.1.2. Розвиток експортного потенціалу космічної галузі

Завдання А.1.3. Підвищення конкурентоспроможності на світових ринках металургійного комплексу

Завдання А.1.4. Інтенсифікація вугільної та добувної галузі

Оперативна ціль А.2. Розвиток сільських територій та агропромислового комплексу в цілому

Завдання А.2.1. Створення сільськогосподарського виробництва на основі розвитку фермерства

Завдання А.2.2. Розвиток переробної промисловості в агропромисловій сфері

Завдання А.2.3. Розвиток інфраструктури сільських територій

Оперативна ціль А.3. Диверсифікація економіки монопрофільних міст

Завдання А.3.1. Створення у малих монопрофільних містах області бізнес-інкубаторів, технопарків та інше.

Завдання А.3.2. Створення у монопрофільних містах інфраструктури підтримки розвитку бізнесу, зокрема, інженерно-технічної та транспортної; супровід інвестицій для подолання бюрократичних перешкод, спрощення дозвільних процедур, навчання тощо

Оперативна ціль А.4. Розвиток туристичної сфери

Завдання А.4.1. Створення туристичних кластерів

Завдання А.4.2. Розвиток промислового, зеленого, історичного, фольклорного, подієвого, екстремального та інших видів туризму

Завдання А.4.3. Розвиток інфраструктури туризму

Стратегічна ціль Б. Екологічна та енергетична безпека

Оперативна ціль Б.1. Створення умов для поліпшення стану довкілля

Завдання Б.1.1. Зменшення рівня забруднення повітряного басейну області

Завдання Б.1.2. Захист водних ресурсів

Завдання Б.1.3. Поліпшення стану земельних ресурсів

Оперативна ціль Б.2. Підвищення ефективності управління відходами

Завдання Б.2.1. Розвиток системи управління твердими побутовими відходами

Завдання Б.2.2. Поліпшення системи управління промисловими відходами

Завдання Б.2.3. Створення виробництв із сортування та переробки твердих промислових та побутових відходів

Завдання Б.2.4. Покращення санітарно-епідеміологічного стану території області

Оперативна ціль Б.3. Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики

Завдання Б.3.1. Зменшення обсягів енергоспоживання

Завдання Б.3.2. Збільшення частки альтернативних джерел в енергетичному балансі області

Завдання Б.3.3. Розвиток системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії

Оперативна ціль Б.4. Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Завдання Б.4.1. Розвиток рекреаційних зон навколо великих промислових міст

Завдання Б.4.2. Створення екологічно чистих сільських районів

Стратегічна ціль В. Забезпечення якісних умов життя

Оперативна ціль В.1. Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій

Завдання В.1.1. Розвиток житлового будівництва

Завдання В.1.2. Благоустрій населених пунктів (освітлення, дороги тощо)

Завдання В.1.3. Обладнання зон відпочинку (парків, скверів, зелених зон, пляжів тощо)

Оперативна ціль В.2. Підвищення до європейського рівня якості надання житлово-комунальних послуг

Завдання В.2.1. Покращення комунального обслуговування населення

Завдання В.2.2. Розвиток системи громадського транспорту

Завдання В.2.3. Покращення системи водопостачання та водовідведення

Завдання В.2.4. Розвиток інфраструктури цивільного захисту населення

Оперативна ціль В.3. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів

Завдання В.3.1. Підвищення якості та доступності послуг у сфері охорони здоров'я

Завдання В.3.2. Розвиток громад (навчально-виховна, культурна та інші сфери життєдіяльності громади), зокрема, на засадах партнерства.

Оперативна ціль В.4. Підвищення ефективності публічного управління, розвиток е-демократії

Завдання В.2.1. Підвищення якості надання адміністративних послуг (е-послуг)

Завдання В.2.2. Розвиток системи соціальних комунікацій та зв'язків з громадськістю

Стратегічна ціль Г. Розвиток людського потенціалу

Оперативна ціль Г.1. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу

Завдання Г.1.1. Розвиток сучасної високоякісної системи професійної, вищої освіти та науки

Завдання Г.1.2. Розвиток кадрового потенціалу

Завдання Г.1.3. Підвищення громадської активності мешканців

Оперативна ціль Г.2. Забезпечення умов для здорового та культурного розвитку населення

Завдання Г.2.1. Розвиток культури та збереження об'єктів культурної спадщини

Завдання Г.2.2. Розвиток фізичної культури та спорту, дозвілля

Завдання Г.2.3. Підвищення ефективності реалізації державної молодіжної та сімейної політики

4.2.2. Обґрунтування цілей та завдань стратегії

Обґрунтування вибору стратегічної цілі А – Посилення економічної конкурентоспроможності регіону.

Дніпропетровщина є промислово-аграрним регіоном. Разом з тим, у економіці області переважне значення має промисловість. Аналіз виробленої доданої вартості у розрізі галузей господарського комплексу за 2014 – 2017 рр. свідчить, що частка промисловості за цей період майже не змінювалась.

Протягом усієї історії Дніпропетровський регіон формувався й розвивався як місце зосередження базових галузей важкої промисловості – металургійної, машинобудівної та хімічної. Вже майже століття м. Дніпро є визнаним центром металургії, недарма за радянських часів саме у Дніпрі знаходилося Міністерство чорної металургії. Частка обласного центру у загально-регіональних обсягах промислового виробництва становить 28 % (2018 р.). Місто має розвинуті виробництва харчової продукції, легкої промисловості, остання має потужний потенціал із випуску швейних і трикотажних виробів, взуття.

Результати аналізу соціально-економічної ситуації в області за останні роки свідчать, що, незважаючи на наявність потенціалу для розвитку, в області спостерігається практично повний занепад у машинобудівній та інших галузях наукоємних виробництв, зокрема таких, що орієнтовані на експорт. Значно кращий стан має металургійний комплекс, який є основним експортним потенціалом області, і представлений значною кількістю виробництв.

Оскільки більшість промислових центрів наукоємних та промислових виробництв області, у часи коли вони стабільно працювали, давали найбільшу додану вартість та були конкурентоспроможними на вітчизняному та світових ринках, саме вони мають стати економічними локомотивами області, інвестиційно привабливими та такими, що забезпечать як мінімум 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Разом з тим більша частина адміністративно-територіальних одиниць області є дотаційними, мають обмежені ресурси для розвитку та є малопривабливими для проживання. Монопрофільні міста в силу значної експортної складової у структурі валового продукту містоутворюючих підприємств, є залежними від стану глобальної економіки та коливань на

світових ринках. Від стабільності роботи цих підприємств безпосередньо залежить кількість працюючого на них персоналу, а відповідно, добробут населення та соціальний стан у монопрофільних містах.

Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені. Зокрема, це стосується агропромислового комплексу регіону, який характеризується слабкими можливостями для зайнятості та занепадом соціальної та інженерно-технічної інфраструктури в сільських і приміських місцевостях.

Практично не набирає обертів приладобудування та виробництво сучасної техніки. Майже відсутня практика співпраці з компаніями – міжнародними лідерами у галузі машинобудування та приладобудування, хоча наявні майже усі потрібні складові: ресурсний, інтелектуальний, логістичний потенціал, достатня ємність ринку.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено оперативні цілі з реалізації стратегічної цілі А, які далі декомпонуються до рівня конкретних завдань і проектів (табл. 4.1):

Таблиця 4.1

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі А

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль А.1	Зменшення економічних дисбалансів на основі розвитку промислово-виробничого комплексу
Оперативна ціль А.2	Розвиток сільських територій та агропромислового комплексу в цілому
Оперативна ціль А.3	Диверсифікація економіки монопрофільних міст
Оперативна ціль А.4	Розвиток туристичної сфери

Обґрунтування вибору оперативних цілей:

Оперативна ціль А.1. Зменшення економічних дисбалансів на основі розвитку промислово-виробничого комплексу

В сучасних складних умовах реформ практично всіх сфер суспільного життя виділяють наступні ключові сфери, що можуть зменшити економічний дисбаланс та забезпечити розвиток наукоємних та інноваційних виробництв в регіоні: це інтенсифікація виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції на світових ринках, розвиток експортного потенціалу. Саме такі напрямки є найбільш перспективним та доступними для Дніпропетровщини в силу накопиченого наукового потенціалу, кадрових та ресурсних можливостей.

Результати аналізу соціально-економічної ситуації в області за останні 3 роки [40] свідчать, що, незважаючи на наявність потенціалу для розвитку, в області спостерігається практично повний занепад у машинобудівній та інших галузях наукоємних виробництв, зокрема таких, що орієнтовані на експорт. Значно кращий стан металургійної промисловості, яка є основним експортним потенціалом області, і представлена значною кількістю виробництв.

Практично не набирає обертів приладобудування та виробництво сучасної техніки. Майже відсутня практика співпраці з компаніями – міжнародними лідерами у галузі машинобудування та приладобудування, хоча наявні майже усі потрібні складові: ресурсний, інтелектуальний, логістичний потенціал, достатня ємність ринку.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання А.1.1. Розвиток наукоємних та інноваційних виробництв

Завдання А.1.2. Розвиток експортного потенціалу космічної галузі

Завдання А.1.3. Підвищення конкурентоспроможності на світових ринках металургійного комплексу

Завдання А.1.4. Інтенсифікація вугільної та добувної галузі

Очікувані результати:

– збільшення частки продукції наукоємних та інноваційних виробництв у валовому регіональному продукті області, відповідно створення нових «якісних» робочих місць, покращення діяльності організацій та установ науково-прикладної спрямованості;

– підприємства ракетно-космічної галузі відновлюють свою роботу та виходять на світові ринки, створює базис для підвищення експортного потенціалу області;

– продукція металургійного комплексу області є затребуваною та конкурентоспроможною на світових ринках;

– запущено програму реформування підприємств вугільної, добувної та металургійної промисловості на основі впровадження сучасних екологічно коректних технологій.

Індикатори досягнення цілі:

– частка продукції наукоємних та інноваційних виробництв у валовому регіональному продукті області та у об'ємах експорту;

– об'єм контрактів у космічній галузі, у тому числі із закордонними партнерами:

– кількість створених якісних робочих місць;

– валовий обсяг продукції металургійного комплексу області;

– частка продукції металургійного комплексу в експорті області;

– конкурентоспроможність продукції вугільної та добувної галузі;

– зниження темпів зростання площ відвалів, териконів, відстійників.

Оперативна ціль А.2. Розвиток сільських територій та агропромислового комплексу в цілому.

Результати соціально-економічного аналізу свідчать, що сфера сільського господарства відіграє суттєву роль у соціально-економічному розвитку Дніпропетровської області та України в цілому. Про це свідчать показники питомої ваги області у загальнодержавних показниках сільськогосподарського виробництва.

Що стосується сільських територій, де проживає 16 % населення області, то слід зазначити, що структура сільськогосподарського виробництва за останні

20 років зазнала значних змін, але вони не призвели до позитивних змін у якості життя мешканців сільських територій.

Приватизація земель і перехід агросфери до ринкової економіки не дали очікуваних результатів. Ціни на сільськогосподарську і харчову продукцію в Україні вже доходять до рівня розвинутих країн Європи, у той час, як інтенсивність та ефективність праці у цих галузях значно відстає, що не дозволяє отримати стабільний дохід працюючим у сільському господарстві. Натомість, фермери, особливо невеликі, зіткнулися з нестабільною ринковою ситуацією, намагаючись покращити продуктивність своєї праці з використанням застарілих традиційних технологій. Брак ефективного управління в галузі тваринництва в сільському господарстві та системи планування призвели до зменшення поголів'я великої рогатої худоби до найнижчих показників за всю історію незалежної України. Застосування застарілих технологій у рослинництві та відчуження земель від власників, внаслідок чого суттєво зріс ступінь концентрації земель, спричиняє виснаження ґрунтів через не виконання операцій рекультивації угідь, відсутність достатньої кількості органічних та хімічних добрив. Обсяги переробки продукції сільськогосподарського виробництва не забезпечують потреб споживання населення області за деякими видами продуктів харчування. Аграрний сектор не в змозі забезпечити достатню зайнятість та гідний дохід для сільського населення. Слабкі можливості для зайнятості та занепад соціальної інфраструктури в сільських і приміських місцевостях є ключовими причинами низького рівня життя і, як наслідок – відтоку молоді, загального старіння та депопуляції населення. Село швидкими темпами втрачає культурну, соціальну та економічну інфраструктуру, внаслідок чого стало неперспективним для молоді і фактично вимирає – як правило, там живуть люди старшого віку. виправлення таких тенденцій потребує всебічного підходу до розвитку села, головним чином, за допомогою політики і втручання органів влади (обласних і місцевих), доповнених заходами, що планується виконуватися в межах цієї Стратегії.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання А.2.1. Створення сільськогосподарського виробництва на основі розвитку фермерства

Завдання А.2.2. Розвиток переробної промисловості у агропромисловій сфері

Завдання А.2.3. Розвиток інфраструктури сільських територій

Очікувані результати:

– підвищення ефективності та продуктивності сільськогосподарського виробництва;

– збільшення доходів агровиробників;

– покращення соціального стану сільських територій;

– зменшення відтоку населення з сільської місцевості.

Індикатори досягнення цілі:

– валовий обсяг продукції сільгоспвиробництва;

- валовий обсяг продуктів харчування;
- поголів'я великої рогатої худоби;
- кількість фермерських господарств;
- середній дохід на одного працюючого у сільських громадах;
- рівень задоволення якістю життя у сільських громадах області;
- чисельність сільського населення, показник механічної міграції;
- вікова структура населення сільських громад.

Оперативна ціль А.3. Диверсифікація економіки монопрофільних міст

Оскільки більшість промислових центрів області виникли та розвивалися навколо родовищ корисних копалин, саме вони на цей час є економічними локомотивами області, інвестиційно привабливими та такими, що забезпечують 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів. Разом з тим більша частина адміністративно-територіальних одиниць області є дотаційними, мають обмежені ресурси для розвитку, є малопривабливими для проживання населення.

Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в частині кількості працюючих на містоутворюючих підприємствах в силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту і, відповідно, коливань світового ринку.

Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання А.3.1. Створення у малих монопрофільних містах області бізнес-інкубаторів, технопарків та інше.

Завдання А.3.2. Створення у монопрофільних містах інфраструктури підтримки розвитку бізнесу, зокрема, інженерно-технічної та транспортної; супровід інвестицій для подолання бюрократичних перешкод, спрощення дозвільних процедур, навчання тощо

Очікувані результати:

- розвиток малого та середнього бізнесу;
- зменшення рівня безробіття у монопрофільних містах області.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість новостворених підприємств у монофункціональних містах;
- частка інноваційно-орієнтованих підприємств по області;
- рівень безробіття, середній дохід на душу населення у монопрофільних містах області;
- чисельність та вікова структура населення у монопрофільних містах.

Оперативна ціль А.4. Розвиток туристичної сфери

Як свідчить світовий досвід, туристична галузь на сьогоднішній день є однією з найбільш рентабельних.

Курортно-туристична інфраструктура регіону включає в себе більше 90 закладів оздоровлення та відпочинку, понад 130 підприємств з розміщення, а також широкий спектр культурно-дозвільних закладів. У ряді районів області

функціонують 14 садиб сільського «зеленого» туризму. В області під охороною держави перебуває понад 6 тисяч пам'яток історії та культури, серед яких 23 – національного значення, працює 131 музей різної форми власності.

Результати соціально-економічного аналізу свідчать, що в області існують проблеми, пов'язані з розвитком туризму, які неможливо розв'язати засобами тільки територіального чи галузевого управління, для цього необхідні регіональна програмна підтримка та комплексний підхід, координація діяльності з іншими галузевими управліннями місцевих органів виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та міжгалузева координація.

Досягнення даної оперативної цілі буде забезпечено через формування унікальних і різноманітних туристичних продуктів регіону, просування їх на внутрішньому та міжнародному ринках шляхом рекламно-інформаційних кампаній, створення туристичних кластерів та туристичної інфраструктури, яка б відповідала сучасним стандартам.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання А.4.1. Створення туристичних кластерів

Завдання А.4.2. Розвиток промислового, зеленого, історичного, подієвого, фольклорного, екстремального та інших видів туризму

Завдання А.4.3. Розвиток інфраструктури туризму

Очікувані результати:

– створення туристично-привабливого іміджу Дніпропетровщини для місцевого населення, громадян України та іноземних громадян;

– створення умов для активного промоутингу області серед гостей;

– створено базу даних об'єктів туризму, сформовано попит на туристичні послуги.

– забезпечено постійну доступність упродовж року різноманітних об'єктів історичного, етнокультурного, промислового туризму.

– забезпечено постійний маркетинг та створення туристичного бренду області; підвищено обізнаність потенційних відвідувачів про цікаві туристичні місця, послуги з подорожування, відпочинку, розселення, громадського харчування тощо.

Індикатори досягнення цілі:

– збільшення дохідної бази бюджетів (місцевого, обласного) за рахунок туристичної галузі;

– кількість відвідувачів області з метою туризму;

– кількість фестивалів, форумів, загальнонаціональних та міжнародних змагань, інших масово-розважальних заходів на рік;

– кількість позитивних відгуків туристів;

– середньорічні інвестиції в галузь;

– середні витрати туриста під час перебування в області.

Висновок: Успішна реалізація першої стратегічної цілі (цілі А) розвитку області має сприяти перетворенню економіки регіону з повільно зростаючої, базованої на великих енергозатратах та виснаженні навколишнього природного

середовища, економіки з великою асиметрією розвитку окремих територій області, у більш модерну, базовану на інноваціях, активності підприємців економіку, що ґрунтується на оптимальному розміщенні економічних суб'єктів та ощадливому використанні природних ресурсів регіону.

Таким чином, підтримка процесів зменшення економічних дисбалансів та розвитку наукоємних та інноваційних виробництв, диверсифікація економіки малих монопрофільних міст, підтримка сільських територій та агровиробника, політика більш рівномірного розміщення інвестицій, пошук шляхів комерціалізації науки, співпраця бізнесу та науково-дослідних установ, розвиток однієї з найбільш рентабельних у світі туристичної сфери сприятимуть досягненню стратегічної цілі А.

Обґрунтування вибору стратегічної цілі Б – Екологічна та енергетична безпека.

Забезпечення екологічної та енергетичної безпеки є найактуальнішим питанням для населення Дніпропетровської області.

Незважаючи на те, що в останні роки в області спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається дуже високим. Екологічні проблеми в області пов'язані, зокрема з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства гірничо-металургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну.

Основними забруднювачами довкілля у 2018 р. залишалися підприємства металургійної, добувної промисловості та виробники електроенергії. Найбільш екологічно небезпечними видами економічної діяльності є видобування металевих руд, виробництво електроенергії, чавуну, сталі та феросплавів.

Отже, основними екологічними проблемами області залишаються:

- забруднення атмосферного повітря викидами від промислових підприємств та автотранспорту;
- забруднення водних об'єктів скидами із зворотними водами промислових підприємств та підприємств житлово-комунального господарства;
- утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості, а також поводження з відходами I – III класів небезпеки;
- порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону та забруднення підземних водоносних горизонтів;
- підтоплення земель та населених пунктів регіону,
- поширення екзогенних геологічних процесів;
- охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори, проблеми природно-заповідного фонду.

Що стосується енергетичної безпеки, слід зазначити, що вже майже 10 років на території області постійно реалізуються програми щодо підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергетичних ресурсів, які передбачають удосконалення існуючих технологій на діючих підприємствах;

формування значних комплексних цільових інноваційних проектів, що мають регіональне та національне значення; зниження рівня питомих паливно-енергетичних витрат; здійснення розрахунків за спожиті енергоресурси тільки за показниками приладів обліку для всіх категорій споживачів; здійснення заходів із популяризації серед широких верств населення ефективного та ощадливого споживання паливно-енергетичних ресурсів; сприяння висвітленню цього питання у навчальних закладах області; створення системи підтримки просування інноваційних продуктів на ринку енергоефективності та енергоспоживання.

Разом з тим, ці програми не дають належного результату. Питання щодо забезпечення енергоефективності та зменшення обсягів споживання енергетичних ресурсів у Дніпропетровській області є дуже актуальними, що також підтверджується високим рівнем енергоємності валового регіонального продукту, значною часткою нетехнічних втрат енергоносіїв та відсутністю чіткого співфінансування з державного бюджету заходів з енергозбереження.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено оперативні цілі з реалізації стратегічної цілі Б, які далі декомпонуються до рівня конкретних завдань і проектів (табл. 4.2):

Таблиця 4.2

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі Б

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль Б.1	Створення умов для поліпшення стану довкілля
Оперативна ціль Б.2	Підвищення ефективності управління відходами
Оперативна ціль Б.3	Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики
Оперативна ціль Б.4	Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Оперативна ціль Б.1. Створення умов для поліпшення стану довкілля

На підставі результатів соціально-економічного аналізу ситуації в області [40], визначено, що для реалізації стратегічної цілі щодо забезпечення екологічної та енергетичної безпеки потрібно створити умови для поліпшення стану навколишнього середовища.

Найбільшими забруднювачами території області є м. Кривий Ріг (267,4 тис. т, або 43,5 % від загального обсягу Дніпропетровської області), м. Каменське (103,3 тис. т, або 16,8 % відповідно), м. Дніпро (47,1 тис. т., або 7,7 % відповідно). Саме у цих містах – найбільше усього викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Також наносять шкоду довкіллю підприємства добувної промисловості (наприклад, під час розроблення кар'єрів було викинуто в атмосферу 188,7 тис. т (30,7 %) шкідливих речовин від загального обсягу викидів по області). Частина викидів від підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у загальному обсязі викидів становить 9,0 %, від

переробної промисловості – 58,0 %, від транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 0,4 %, підприємств, які спеціалізуються на водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами – 1,2 %.

Основними забруднювачами довкілля у 2018 р. залишалися підприємства металургійної, добувної промисловості та виробники електроенергії. Найбільш екологічно небезпечними видами економічної діяльності є видобування металевих руд, виробництво електроенергії, чавуну, сталі та феросплавів.

Скиди зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у 2018 р. склали 692,8 млн. м³, з них забруднених – 233,9 млн. м³ (без очистки – 93,7 млн. м³; недостатньо очищених – 140,2 млн. м³); нормативно чистих без очистки – 343,2 млн. м³; нормативно очищених – 115,7 млн. м³.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Б.1.1. Зменшення рівня забруднення повітряного басейну області

Завдання Б.1.2. Захист водних ресурсів

Завдання Б.1.3. Поліпшення стану земельних ресурсів

Очікувані результати:

- покращення екологічного стану на території області в цілому;
- зменшення рівня забруднення повітряного басейну області;
- регулярне виконання робіт по очищенню річки Дніпро;
- ефективна система захисту земельних ресурсів від попадання в них забруднених вод, твердих та рідких побутових та промислових відходів.

Індикатори досягнення цілі:

- показники зменшення рівня забруднення повітряного басейну області;
- показники зменшення рівня забруднення шкідливими речовинами земельних ресурсів;
- показники зменшення рівня забруднення водного басейну області³.

Оперативна ціль Б.2. Підвищення ефективності управління відходами

В області накопичено понад 10,7 млрд. т промислових відходів. За цим показником область займає 1-е місце в Україні, питома вага області за обсягами накопичених відходів становить 82,6 % від загального показника по Україні.

Більша частина розміщених відходів мають велику кількість ресурсоцінних компонентів, які можна вилучити з метою одержання якісної та дешевої сировини. Рециклінг відходів має велике екологічне значення, оскільки сприяє захисту довкілля від негативного впливу та забезпечує ощадливе використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів.

На підприємствах області протягом 2018 р. утворилося 243,6 млн. т відходів (69,2 % від загального обсягу в Україні). Із загального обсягу утворених відходів 26,3 тис. т становили відходи I – III класів небезпеки.

³ Рівні забруднення повітря, ґрунтів та водних ресурсів вимірюється по контрольних точках, визначених на мапі забруднення області.

Переважна їх більшість використовується повторно або передається спеціалізованим підприємствам для подальшої утилізації.

Разом з тим, кількість підприємств, що займаються переробкою твердих промислових та побутових відходів на території області, не є достатньою, що є загрозою не тільки для екологічної безпеки мешканців області, а й для санітарно-епідеміологічної безпеки території в цілому.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Б.2.1. Розвиток системи управління твердими побутовими відходами

Завдання Б.2.2. Поліпшення системи управління промисловими відходами

Завдання Б.2.3. Створення виробництв із сортування та переробки твердих промислових та побутових відходів

Завдання Б.2.4. Покращення санітарно-епідеміологічного стану області

Очікувані результати:

- вдосконалення системи управління твердими побутовими відходами;
- підвищення ефективності системи управління промисловими відходами;
- сприяння створенню виробництв з переробки твердих промислових та побутових відходів;
- забезпечення належного санітарно-епідеміологічного стану області.

Індикатори досягнення цілі:

- ліквідація стихійних сміттєзвалищ на території області та населених пунктів (кількісні показники);
- рівень сплати підприємствами та населенням за утилізацію твердих відходів;
- зниження (а у подальші роки й повне припинення) зростання обсягів накопичених твердих промислових та побутових відходів;
- валовий обсяг товарної вторинної сировини, видобутої з твердих промислових та побутових відходів;
- режим самоокупності підприємств з переробки твердих промислових та побутових відходів;
- зниження кількості гострих інфекційних захворювань, таких як дизентерія, ящур, сказ, лептоспіроз та інші, що є наслідком покращення санітарно-епідеміологічного стану в області.

Оперативна ціль Б.3. Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики

Промисловий комплекс області є одним з найбільш витратних за обсягами споживання енергоносіїв на одиницю продукції, що є одним з головних факторів не конкурентоспроможності цих видів продукції на світових ринках.

Ситуація з енергоспоживанням у комунальній сфері також негативна. Енергоефективність більшості будинків житлового сектору, що проектувалися та будувалися ще за радянські часи не відповідає сучасним стандартам.

З іншого боку, хоча область має достатні енергогенеруючі потужності для забезпечення власного промислового комплексу та потреб населення, ефективність їх роботи та рівень техногенної безпеки є незадовільними. Придніпровська ТЕС знаходиться в експлуатації понад 60 років і на даний час є технологічно застарілою з високим ступенем фізичного зносу. Крім того, всі три теплові електростанції області працюють на вугіллі, що створює значне навантаження на екосистему області.

Середньодніпровська ГЕС у м. Кам'янському вже декілька десятиріч знаходиться у аварійному стану, прорив греблі погрожує затопленням прибережних житлових районів м Дніпра та Кам'янського, а також затоплення сховища радіоактивних відходів поблизу смт Таромське, що погрожує викидами радіоактивних речовин до річки Дніпро. Застарілість об'єктів електроенергетики області призводить до не конкурентоспроможності вітчизняної енергетичної галузі на світових ринках.

У області є позитивний досвід виробництва сонячної та вітрової електроенергії, але ці потужності занадто малі, на них створюється близько 1% електроенергії, що виробляється в області.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Б.3.1. Зменшення обсягів енергоспоживання

Завдання Б.3.2. Збільшення частки альтернативних джерел в енергетичному балансі області

Завдання Б.3.3. Розвиток системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії

Очікувані результати:

- зменшення негативного впливу підприємств енергетичного сектору на екосистему області;
- розвиток альтернативних джерел енергії;
- зменшення ризиків техногенних катастроф;
- зменшення ціни на опалення для населення у зимовий час, громадяни будуть сплачувати тільки за фактично отримані послуги;
- підвищення відсотку оплати населенням послуг з опалення.

Індикатори досягнення цілі:

- показники обсягу енергоспоживання комунальними закладами та приватним сектором;
- відсоток оплати населенням послуг з опалення;
- відсоток електроенергії виробленої з альтернативних джерел енергії у загальному обсязі споживання електроенергії в області;
- кількість встановлених систем індивідуального опалення;
- відсоток домогосподарств, що мають індивідуальне опалення або лічильники тепла;

Оперативна ціль Б.4. Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Однією з найбільш гострих проблем для жителів промислових міст області є відсутність екологічно чистих та безпечних місць відпочинку, що

опосередковано проявляється через збільшення кількості захворювань, психічних розладів, не благополучну криміногенну ситуацію та інші негативні фактори. Для покращення якості життя громадян, необхідно створити для них не тільки робочі місця, але й можливості для активного відпочинку та проведення дозвілля.

Найбільш екологічно чистим районом області є Магдалинівський, Царічанський райони, але вони знаходяться на значній відстані від найбільших промислових міст області. Інші сільські райони відчувають значний техногенний та антропогенний вплив.

Тому містяни фактично позбавлені можливостей відпочинку «на природі» у екологічно чистих місцях, зеленого туризму вихідного дня.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Б.4.1. Розвиток рекреаційних зон навколо великих промислових міст

Завдання Б.4.2. Створення екологічних чистих сільських районів

Очікувані результати:

- створення місць відпочинку для мешканців міст області;
- покращення екологічної безпеки у сільських районах області;
- збільшення тривалості та якості життя мешканців сільських районів;
- сприяння розвитку зеленого туризму, і відповідно підвищення зайнятості, економічне зростання сільських районів.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість екологічно чистих зон відпочинку на відстані до 50 кілометрів від великих промислових міст області;
- кількість людей, що відпочили у цих зонах відпочинку за рік;
- зростання бюджету сільських громад від надання послуг зеленого туризму;
- позитивна динаміка статистики захворювань та тривалості життя у великих промислових містах та екологічно забруднених сільських районах.

Висновок: Успішна реалізація другої стратегічної цілі Б розвитку області має сприяти створенню умов для поліпшення стану довкілля, зменшенню рівня забруднення повітря, водних та земельних ресурсів, підвищенню ефективності управління відходами, створенню виробництв з їх перероблення, покращенню санітарно-епідеміологічного стану області, забезпеченню енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики, у тому числі, розвитку системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії, розвитку екомережі та рекреаційних зон навколо міст, підтримка належного екологічного стану сільських територій.

Обґрунтування вибору стратегічної цілі В – Забезпечення якісних умов життя

Дніпропетровщина протягом усього ХХ сторіччя розвивалась як великий промисловий центр країни, основний акцент розвитку був спрямований на отримання максимального прибутку власниками промислових підприємств (на початку сторіччя) та виконанні завдань уряду за радянські часи. За такої

стратегії забезпеченню якості надання соціально-гуманітарних та житлово-комунальних послуг не приділялося достатньо уваги. Як наслідок, за показниками якості надання вказаних видів послуг область значно відстає від більшості регіонів України, не кажучи вже про європейські країни.

Місія Дніпропетровської області визначена як «примноження людського капіталу на основі створення комфортних та безпечних умов життєдіяльності...», тому підвищення якості соціально-гуманітарних та житлово-комунальних послуг для населення є одним з основних факторів збереження та розвитку людського капіталу. Для збільшення тривалості життя, подовження активного працездатного віку середньо статистичного громадянина дуже важливе значення має якість медичного обслуговування населення.

Одним з головних факторів підвищення конкурентоспроможності економіки області та розвитку наукоємних виробництв є кваліфікація робочої сили, що напряму залежить від якості надання освітніх послуг – шкільної та позашкільної освіти, фахової перед вищої та вищої освіти. Тому без покращення якості освітніх послуг до європейського рівня, неможливим є досягнення і стратегічної цілі А – підвищення економічної конкурентоспроможності регіону.

З іншого боку, покращення якості освітніх послуг позначиться на кваліфікації робочої сили, що в умовах відставання соціальної сфери в Україні неодмінно призведе до збільшення міграції робочої сили, особливо талановитої молоді за кордон. Одним з факторів запобігання цьому є покращення якості житлово-комунальних послуг до європейського рівня, Особливо це стосується сільських районів, де якість житлово-комунальних послуг традиційно є нижчими ніж у містах.

Іншою складовою якості життя, що також значно впливає на міграцію високо кваліфікованої робочої сили та рівень задоволення населення є розвиток фактичної, а не формальної демократії. Мешканці області мають відчувати втілення у життя європейських принципів народовладдя – орієнтація на людину, можливість для громадян впливати на прийняття найважливіших для суспільства рішень. Розвиток демократії, зокрема у одній з її новітніх форм – е-демократії, є важливим фактором підвищення активності населення, насамперед молоді, особистого вибору кожної людини – виїжджати за кордон, ти залишатися або повертатися в Україну.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено оперативні цілі з реалізації стратегічної цілі В, які далі декомпонуються до рівня конкретних завдань і проектів (табл. 4.3):

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі В

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль В.1	Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій
Оперативна ціль В.2	Підвищення до європейського рівня якості житлово-комунальних послуг
Оперативна ціль В.3	Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів
Оперативна ціль В.4	Підвищення ефективності публічного управління, розвиток е-демократії

Оперативна ціль В.1. Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій

Одним із завдань примноження людського капіталу є створення комфортних та безпечних умов життєдіяльності для кожного громадянина. На цей час, за показниками рівня комфорту та безпеки мешкання у населених пунктах Дніпропетровської області значно нижчий, ніж середній по країні.

Так, якісне житло не є доступним для більшості мешканців області. Старих житловий фонд, представлений «сталінками», «хрущовками» та «брежнівками», не в змозі задовольнити зростаючі потреби мешканців, а нове житло є недоступним для більшості громадян за ціною. Тому для забезпечення якісних умов мешкання та збереження людського капіталу необхідно оновлювати житловий фонд, орієнтуючись на житло для страт «середній-вищій», «середній-середній» та «середній-нижчий». Надання соціального житла є одним з ефективних факторів залучення до громади молодих спеціалістів – лікарів, вчителів, інженерів тощо.

Якість мешкання на території залежить не тільки від якості житлового фонду, але також від інфраструктурного комплексу – якості доріг, вуличного освітлення, зелених насаджень, дитячих майданчиків, місць для відпочинку тощо.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання В.1.1. Розвиток житлового будівництва

Завдання В.1.2. Благоустрій населених пунктів (освітлення, дороги тощо)

Завдання В.1.3. Обладнання зон відпочинку (парків, скверів, зелених зон, пляжів тощо)

Очікувані результати:

- підвищення якості життя населення;
- люди, особливо молоді, залишаються жити й працювати на батьківщині, а не виїжджають за кордон;
- створення умов для забезпечення житлом молодих спеціалістів у сільських громадах;
- підвищення безпеки життя та пересування;

- покращення криміногенної ситуації.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість уведеного в експлуатацію нового житла, у т.ч. соціального;
- зменшення кількості громадян, що виїжджають за кордон на тимчасове або постійне проживання;
- кількість новостворених зон відпочинку;
- рівень задоволення населення умовами проживання, життєдіяльності та відпочинку (за результатами соціальних досліджень);
- зменшення кількості ДТП на дорогах;
- зменшення кількості правопорушень.

Оперативна ціль В.2. Підвищення до європейського рівня якості житлово-комунальних послуг

Сфера житлово-комунального господарства є великою частиною національної економіки та має значний вплив на її розвиток. У багатьох країнах світу показники діяльності у житлово-комунальній сфері визначають рівень соціально-економічного розвитку держави і суспільства в цілому.

На жаль, стан житлово-комунального господарства як сектора економіки області вкрай складний, що обумовлено дотаційністю, високою витратністю утримання, відсутністю «здорової» конкуренції на ринку надання послуг у житлово-комунальній сфері, низьким рівнем технічного стану основних фондів, неприпустимо високими втратами енергії, тепла, води та інших ресурсів, недостатньою кількістю альтернативних служб, а також недосконалістю нормативно-правової бази. Існуючий рівень житлово-комунального послуг, сучасний стан підприємств і організацій цього сектору економіки, комунальна інфраструктура знаходяться не просто у незадовільному, а навіть у катастрофічному стані, що призводить до невдоволення населення.

Тому вирішувати проблеми житлово-комунального господарства в області потрібно починати якомога швидше – гострота і масштаб проблем у цій сфері очевидні – сучасний стан інженерних мереж і споруд свідчить про те, що житлово-комунальна сфера терміново потребує реалізації дуже великого комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту та підтримки об'єктів інфраструктури та надання якісних житлово-комунальних послуг, і ця проблема практично не має резервів часу для її вирішення

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання В.2.1. Покращення комунального обслуговування населення

Завдання В.2.2. Розвиток системи громадського транспорту

Завдання В.2.3. Покращення системи водопостачання та водовідведення

Завдання В.2.4. Розвиток інфраструктури цивільного захисту населення

Очікувані результати:

- підвищення якості надання житлово-комунальних послуг;
- зручний та доступний громадський транспорт;
- забезпечення населення усього регіону якісними послугами водопостачання та водовідведення;

– створення належної комунальної інфраструктури цивільного захисту у об'єднаних територіальних громадах.

Індикатори досягнення цілі:

– кількість скарг від населення на організації, що надають житлово-комунальні послуги;

– частка невдоволеного населення послугами громадського транспорту (кількість скарг);

– зменшення кількості аварій с системі водопостачання та водовідведення;

– кількість населених пунктів, не забезпечених на 100% питною водою;

– кількість встановлених лічильників води;

– вартість послуг водопостачання для населення та підприємств;

– обсяг збитків від пожеж, повенів, землетрусів та інших стихійних лих на рік;

– рівень довіри населення до органів цивільного захисту (за даними соціальних досліджень).

Оперативна ціль В.3. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів

На відміну від більшості областей України, Дніпропетровщина відрізняється досить високим ступенем урбанізації, а відповідно, низькою питомою вагою сільського населення. Як географічну особливість області, слід відзначити її велику протяжність зі заходу на схід майже на 300 км, наявність природного бар'єру – ріки Дніпро, що розділяє територію області на дві частини з обмеженою кількістю мостів та переправ, що погіршує комунікаційні можливості в межах області, зменшує доступність соціальних послуг для певної частини населення.

Разом з тим, за оцінками експертів, подальша концентрація міського населення може спричинити загальне погіршення соціальної ситуації в області, як то невідповідне підвищення вартості нерухомості у місцях концентрації населення, подальше погіршення стану соціальної інфраструктури сільських населених пунктів через скорочення власних ресурсів громад на утримання інфраструктури, погіршення стану здоров'я населення, що обумовлено складною екологічною та санітарно-епідеміологічною ситуацією як у промислових містах регіону, так і на сільських територіях.

На сучасному етапі ситуація щодо стану здоров'я населення України характеризується значною поширенням хронічних хвороб та соціально небезпечних захворювань. Високими залишаються рівні інвалідності та смертності при меншій за європейські країни середньою тривалістю життя майже на 10 років. На стан здоров'я і відтворення населення негативно впливають якісні показники життя, забруднення довкілля, незадовільні умови праці, поширення інфекційних і паразитарних захворювань, незавершеність реформи сфери медичного обслуговування, недостатній контроль за якістю та вживанням лікарських засобів і біологічно активних домішок, тютюнокуріння, зловживання алкоголем, наркоманія тощо.

Ключовими проблемами охорони здоров'я населення є: недосконала організація системи надання медичної допомоги (проблеми впровадження реформи); брак сучасних медичних технологій, недостатнє володіння ними; низький рівень інформованості як населення так і медиків про сучасні медичні технології, засоби збереження здоров'я та активного дозвілля; недостатність фінансових і насамперед бюджетних, ресурсів для забезпечення ефективної діяльності системи охорони здоров'я.

Також існують проблеми і в інших сферах соціального розвитку громад – культурній, навчально-виховній тощо. Особливо це стосується сільських громад, які мають менший значно менший бюджет для розвитку соціальної сфери. Так, система закладів культури та дозвілля у сільських громадах – клуби, бібліотеки, дома культури, знаходиться у переважній більшості у занедбаному стані. Виключення складає лише Слобожанська ОТГ, яка завдяки розташованим на її території великим торгівельним підприємствам має профіцит бюджету, на основі чого активно розвивається соціальна інфраструктура.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання В.3.1. Підвищення якості та доступності послуг у сфері охорони здоров'я

Завдання В.3.2. Розвиток громад (навчально-виховна, культурна та інші сфери життєдіяльності громади), зокрема, на засадах партнерства бізнесу, влади та громадськості, міжмуніципального співробітництва.

Очікувані результати:

- оптимізація мережі медичних закладів в області за критеріями доступності медичних послуг для всіх верств населення;
- тенденція зменшення рівня захворювань;
- зручні та доступні для сімей с дітьми послуги дитячих навчально-виховних закладів;
- реалізація спільних соціально-значущих проектів з проведення святкових подій, інших культурно-масових заходів;
- підвищення соціальної активності, насамперед молоді.

Індикатори досягнення цілі:

- показники рівня захворюваності у розрізі муніципальних утворень області;
- показники рівня доступності та якості послуг дитячих навчально-виховних закладів
- кількість реалізованих спільних проектів органів місцевого самоврядування у соціально-гуманітарній сфері;
- кількість діючих організацій культурного відпочинку та проведення дозвілля у розрізі громад – дитячих гуртків, студій та майстерень народних ремесел, фольклорних колективів та інше.

Висновок: Особливості розвитку області в історичному аспекті передбачають досить рівномірну структуру розселення. Таким чином, виважена соціальна політика, створення умов для подальшого розвитку територіальних

громад, виважена реалізація проектів децентралізації, впровадження практики ефективного використання ресурсів усіх видів органами місцевого самоврядування, подальша підтримка та реалізація проектів соціального партнерства, створення дійсно якісних умов доступу населення до соціальних послуг, зокрема, у сфері охорони здоров'я, забезпечуватиме можливості високої якості життя на всій території області.

Оперативна ціль В.4. Підвищення ефективності публічного управління, розвиток е-демократії

Перехід України на новий виток розвитку економічних, соціальних та політичних відносин після Революції гідності у 2013-2014 рр. поставив нові пріоритети та виклики перед владою, бізнесом та громадянськістю. Одним із таких викликів є розвиток та удосконалення системи публічного управління в країні та її регіонах. Саме публічне управління є каталізатором розвитку територіальних громад регіону, і не тільки в аспекті інфраструктури, але й в напрямку розбудови демократії, розвитку відносин та діалогу між суспільством, публічними інституціями та бізнесом.

Однією з базових основ формування ефективного публічного управління є електронна демократія. Упровадження інструментів електронної демократії та електронного урядування, цифровізація, забезпечення повного та зручного доступу до використання інформаційних технологій і сервісів на всіх територіях регіону, надання адміністративних та інших послуг в електронному вигляді розширює можливості розвитку суспільства, забезпечує участь мешканців громад у громадській і політичній діяльності.

І хоча вплив інформаційного суспільства на розвиток інституцій демократії все ще важко виміряти, саме цифровізація відкриває нові можливості впливу на політичну систему з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Їх поява виводить суспільні відносини на якісно новий рівень, забезпечуючи зворотний зв'язок між владою і громадянами. Населення інтегрується у процес прийняття рішень з найважливіших суспільних проблем через сучасні інформаційно-комунікативні технології (організація он-лайн голосувань, інтерактивних опитувань громадської думки, громадських експертиз, роботи зі зверненнями громадян тощо). Такі властивості електронної демократії, як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережеских спільнот, можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної системи публічного управління в цілому.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання В.4.1. Підвищення якості надання адміністративних послуг (е-послуг)

Завдання В.4.2. Розвиток системи соціальних комунікацій та зв'язків з громадянськістю

Очікувані результати:

- створення ЦНАП в усіх районах області;
- спрощення процедур надання адміністративних послуг через інтернет-середовище;

– забезпечення належним інтернет-зв'язком та іншими засобами комунікації всіх верств населення та організацій;

– розвиток та поширення інструментів у-демократії та е-урядування.

Індикатори досягнення цілі:

– кількість інтернет-користувачів у розрахунку на 100 осіб;

– кількість публічних послуг, що надаються в електронному вигляді;

– кількість ЦНАПів в області;

– якість надання послуг ЦНАПамаи (скарги, результати опитування)

Висновок: Успішна реалізація третьої стратегічної цілі В розвитку області має сприяти розвитку інфраструктури регіону та благоустрою його територій; підвищенню до європейського рівня якості надання житлово-комунальних послуг; забезпеченню якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів; підвищенню ефективності публічного управління та впровадження інструментів е-демократії та е-урядування на рівні регіону.

Обґрунтування вибору стратегічної цілі Г – Розвиток людського потенціалу

Оперативна ціль Г.1. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу

Унаслідок демографічних коливань останніх років система освіти, у першу чергу вищої, переживає період гострого дефіциту осіб що навчаються – школярів, студентів, слухачів, магістрантів та аспірантів тощо. Разом з тим, розвиток світового ринку навчальних послуг демонструє тенденції до зростання потреб. Захист системи освіти як економічної галузі та одного з основних інструментів розвитку людського капіталу, її подальший розвиток, інтеграція у Європейський освітній простір, системна робота з промоції освітнього простору Дніпропетровщини зможуть забезпечити не тільки зменшення виїзду молоді на навчання за кордон, але й приплив її на територію області.

Особливості економіки області, потреби місцевого ринку праці вимагають реорганізації та розвитку системи професійно-технічної освіти, коледжів для підготовки кваліфікованих спеціалістів, затребуваних на місцевому ринку праці, у тому числі, у перспективі до 2027 року.

Сучасні принципи оцінки інвестиційної привабливості території включають також оцінку підготовки робочої сили, а також можливостей отримання освітніх послуг. З метою створення рівних умов для отримання якісного навчання передбачається сформувані та розвивати освітні округи з урахуванням структури населення області.

Реалізація операційної цілі Г.1. здійснюватиметься на території усієї Дніпропетровської області. Проекти розвитку вищої освіти – будуть визначати точки економічного зростання.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Г.1.1. Розвиток сучасної високоякісної системи професійної, вищої освіти та науки

Завдання Г.1.2. Розвиток кадрового потенціалу

Завдання Г.1.3. Підвищення громадської активності мешканців

Очікувані результати:

- вдосконалено мережу закладів фахової передвищої, професійної та вищої освіти;
- більш гнучка, практично орієнтована, доступна для населення система освіти;
- проводиться систематичний моніторинг ринку праці та узгодження навчальних програм із потребами ринку праці;
- система вищої освіти регіону готова до надання освітніх послуг за міжнародними стандартами, дипломи вітчизняних навчальних закладів котируються у європейських роботодавців;
- дієвою є модель учнівського самоврядування;
- створені та діють органи самоорганізації населення в усіх населених пунктах області;
- реалізуються громадські компанії щодо покращення благоустрою населених пунктів;
- забезпечено збереження культурної спадщини та традицій Дніпропетровщини.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість (обсяг фінансування) конкурсів за програмами підтримки територіальних громад;
- кількість освітніх навчальних закладів;
- кількість проектів регіонального розвитку за участю громад;
- обсяг залучених коштів у реалізацію проектів регіонального розвитку за участю громад;
- забезпеченість закладами освіти сільських територій;
- показники працевлаштування випускників за отриманою спеціальністю;
- кількість студентів в освітніх закладах різного рівня;
- кількість іноземних студентів.

Оперативна ціль Г.2. Забезпечення умов для здорового та культурного розвитку населення

За даними всесвітньої організації охорони здоров'я до 80 % молодого покоління не отримує належного фізичного навантаження, необхідного для здорового розвитку організму. Причиною цього є різкі зміни образу життя, більшість підлітків віддає перевагу сидінню з гаджетами замість активних рухів, прогулянок і заняттям спортом. Наслідками таких змін є погіршення стану здоров'я нації, якщо тенденція не збережеться надалі, наступні покоління будуть просто фізично нездатними для нормального активного життя.

З іншого боку, спорт в Україні здебільшого стає елітарним. Існуючі спортивні заклади орієнтовані або на професійних спортсменів, або на шари суспільства з рівнем доходу вище середнього. Тому все частіше молодь намагається задовольнити потреби у фізичних вправах займаючись вуличними видами спорту, і як наслідок – підвищений травматизм, хуліганство, розповсюдження наркоманії та інше.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання Г.2.1. Розвиток культури та збереження об'єктів культурної спадщини

Завдання Г.2.2. Розвиток фізичної культури та спорту, дозвілля

Завдання Г.2.3. Підвищення ефективності реалізації державної молодіжної та сімейної політики

Очікувані результати:

– збільшення відсотку населення, що віддає перевагу організованому культурному проведенню дозвілля, заняття активними видами фізкультури і спорту;

- покращення культурного рівня населення;
- зменшення травматизму серед молоді;
- покращення стану здоров'я громадян, насамперед, молоді;
- скорочення хуліганства, пияцтва, наркоманії та інших;
- популяризація масових видів спорту;
- зменшення соціальної напруги.

Індикатори досягнення цілі:

– кількість закладів, спортивних площадок для масового зайняття фізкультурою і спортом;

– забезпечення населення закладами культурного відпочинку та дозвілля у розрізі територіальних громад;

- кількість відвідувань культурних заходів на рік;
- відсоток населення, що займається непрофесійними видами спорту;
- відсоток молодих чоловіків, за станом здоров'я придатних до служби в армії;

- кількість молодих сімей;
- кількість молоді, що виїхала на навчання або роботу за кордон;
- задоволення молоді якістю життя (за даними соціальних опитувань).

4.3. Обґрунтування вибору smart-спеціалізації регіону

4.3.1. Методологічні основи визначення smart-спеціалізації області та обґрунтування переходу на кластерну модель розвитку регіональної економіки

Методологією розробки Стратегії розвитку Дніпропетровської області передбачено застосування інноваційного підходу, який передбачає формування її основних положень на засадах smart-спеціалізації з урахуванням результатів сучасних реформ, зокрема, децентралізації та місцевого самоврядування. Такий підхід імплементується до процесів визначення основних проблем регіонального розвитку та формування системи стратегічних цілей (пріоритетів) розвитку, спрямованих, у першу чергу, на економічне зростання [41].

У Методиці розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації⁴, визначено, що впровадження smart-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону здійснюється з метою: забезпечення сталого розвитку регіону; підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» визначено, що не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії визначається на засадах smart-спеціалізації та передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності регіону. Зазначений підхід є визнаним і широко апробованим у Європейському Союзі, у 12 країнах на регіональному та національному рівнях розроблено понад 120 стратегій smart-спеціалізації.

Концепція smart-спеціалізації є ключовим елементом інноваційного плану «ЄС 2020» – «Стратегія для розумного, стійкого та інклюзивного розвитку»⁵, у якому зазначено, що необхідно реформувати національні (і регіональні) науково-дослідні та інноваційні системи для сприяння «досконалості» та «розумній спеціалізації», посилити співпрацю між університетами, дослідними організаціями та бізнесом, впровадити спільне програмування та посилити транскордонне співробітництво у сферах з «доданою вартістю ЄС» та відповідно адаптувати національні процедури фінансування для забезпечення поширення технологій на території ЄС.

Сьогодні в ЄС наявність визначеної «smart-спеціалізації» розглядається як умова для отримання фінансування від структурних фондів ЄС; ОЕСР проводить діяльність з вимірювання розумної спеціалізації; на усій території ЄС влада заохочуватиме розроблення національних та регіональних стратегій досліджень та інновацій для smart-спеціалізації (Research and Innovation Strategies for Smart Specialistaion, RIS3) з метою належного використання коштів структурних фондів ЄС і збільшення синергії між різними політиками ЄС, національних і регіональних, а також державних і приватних інвестицій.

Розроблення Strategies for Smart Specialistaion (S3) має на меті є виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення переваг регіональної промисловості й співпраці регіональних стейкхолдерів, а також

⁴ Затверджено наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31 березня 2016 р. № 79.

⁵ *European strategy for smart, sustainable and inclusive growth «Europe 2020».* – Access mode : <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/investing-in-researcheuropean-commission-europe-2020-2010.pdf>.

має вирішальне значення для ефективного залучення інвестицій та інновацій у розвиток промисловості.

Стратегія розвитку Дніпропетровської області ґрунтується на вимогах ЄС щодо визначення smart-спеціалізації, зокрема, на тому твердженні, що національні/регіональні RIS3 мають розроблятися як інтегровані, та бути орієнтовані на специфіку програми економічної трансформації території. Відображення економічного та інноваційного потенціалу Дніпропетровської області в контексті SMART-спеціалізації наведено у додатку 1.

Основні критерії (вимоги) щодо розробки Стратегії розвитку Дніпропетровської області (згідно з вимогами ЄС)⁶:

- зосередження політичної підтримки та інвестицій на ключових регіональних пріоритетах, викликах та потребах розвитку, що базується на знаннях, включаючи заходи, пов'язані з ІКТ;
- взяття за основу сильних сторін регіону, конкурентних переваг та потенціалу щодо досконалості;
- підтримка технологічних інновацій, так само як і практично орієнтованих, з метою стимулювання інвестицій у приватний сектор;
- повне залучення заінтересованих сторін (стейкхолдерів) і упровадження інновацій ними самими;
- базування на основі доказів (фактів) і формування надійних систем моніторингу та оцінювання.

Пропонована у Стратегії smart-спеціалізація Дніпропетровської області акцентує на необхідності фокусування змін через створення унікальних знань на основі досвіду, і має на меті не лише концентрацію ресурсів (тобто конкретизацію активів регіону), а й їх спрямування на сферу набуття знань, що засновані на досвіді, доповнюючи тим самим інші відповідні ресурси регіону.

Принципи, на яких ґрунтується Стратегія розвитку Дніпропетровської області (згідно з «4С-принципами» ЄС)⁷:

- **Choices and Critical mass** (жорсткий відбір і критична маса) – обмежена кількість пріоритетів на основі власних сильних сторін і міжнародної спеціалізації, концентрація джерел фінансування задля забезпечення більш ефективного управління бюджетом;
- **Competitive Advantage** (конкурентна перевага) – мобілізація талантів через узгодження потенціалу сектору досліджень і розвитку промисловості та потреб бізнесу;
- **Connectivity and Clusters** (включеність та кластери, критична маса) – розвиток кластерів та створення арени для відповідних різноманітних /

⁶ *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialistaion (RIS3) / Smart Specialisation Platform, 2012. – 116 p. – Access mode : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/RIS3+Guide.pdf/fceb8c58-73a9-4863-8107-752aef77e7b4>.*

⁷ *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialistaion (RIS3) / Smart Specialisation Platform, 2012. – 116 p. – Access mode : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/RIS3+Guide.pdf/fceb8c58-73a9-4863-8107-752aef77e7b4>.*

міжгалузевих зв'язків всередині регіону та зовні, що стимулює спеціалізовану технологічну диверсифікацію;

– Collaborative Leadership (колективне/спільне керівництво) – ефективні інноваційні системи як колективні зусилля, засновані на державно-приватному партнерстві.

Стратегією розвитку Дніпропетровської області передбачається поступовий перехід на кластерну модель розвитку економіки, а також екологічної та соціальної сфери регіону. Кластери можна вважати одним із механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності для забезпечення розвитку територіальних громад області.

Кластери можуть створюватися як навколо великого підприємства, так і шляхом самостійної інтеграції малих бізнесових структур. У будь-якому випадку вирішальну роль повинні грати органи державної влади та органи місцевого самоврядування на території, які мають всіляко сприяти запровадженню місцевих кластерних ініціатив, формувати ефективну кластерну політику, інкорпоровану в стратегії та програми місцевого (регіонального) розвитку, з урахуванням smart-спеціалізації області.

Переваги застосування кластерного підходу для забезпечення інноваційного розвитку регіону [58]:

– підвищення ефективності та результативності інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу за рахунок тісних технологічних зв'язків між підприємствами, постачальниками, споживачами, інститутами «знань» (науковими та освітніми організаціями) – учасниками кластеру, які забезпечують ініціалізацію та створення інноваційного продукту або послуги;

– збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів;

– генерація та тиражування знань, досвіду, успішних методик, моделей та алгоритмів на інші підприємства, які є у складі кластеру, що значно підвищує їх економічну сталість та самостійність;

– покращення кадрової інфраструктури бізнесу (забезпечення потреби у висококваліфікованих працівниках);

– створення можливостей для запровадження інновацій та виходу на зовнішній ринок, у т.ч., експортний;

– формування основи для отримання додаткових конкурентних переваг, що обумовлені не властивостями продукту кластерної діяльності (товару або послуги), а наявністю розвинутих схем його просування;

– забезпечення керованого розвитку як регіону в цілому, так і окремих його територій, підвищення ефективності реалізації відповідних стратегій, програм, проектів у сфері інноваційного розвитку територіальних громад.

За результатами аналізу соціально-економічної ситуації в регіоні, а також на підставі результатів науково-аналітичних досліджень щодо відображення економічного й інноваційного потенціалу Дніпропетровської області [40; 41] у контексті smart-спеціалізації і обґрунтування фінансових та інших можливостей регіону, у якості однієї зі стратегічних цілей, яка забезпечує інноваційний

вектор стратегії, обрано наступну smart-спеціалізацію (рис. 4.3) (відповідний аналіз, а також висновки та пропозиції щодо визначення smart-спеціалізації області на основі розвитку потенціалу її хімічного та машинобудівного комплексів були зроблені раніше).

Також очікується, що за умов успішної та своєчасної реалізації стратегії, а також за наявності передумов, фінансово-економічних та інших ресурсних можливостей території регіону, затверджений стратегічного плану може переглядатися, і до нього можуть вноситися певні корективи, зокрема, у перспективі визначення додаткових smart-пріоритетів – векторів розвитку.



Рис. 4.3. Smart-спеціалізація регіону на основі кластерного підходу

Так, згідно з оптимістичним сценарієм, до оперативних цілей smart-спеціалізації поступово можуть бути включені ще низка цілей та відповідних проектів, реалізація яких дозволить сформуванню на території області наступні кластери (рис. 4.4).

Визначені таким чином smart-пріоритети для smart-спеціалізації регіону кореспондуються зі стратегічним баченням та всією системою стратегічних цілей, установлених даною Стратегією.

Подальша декомпозиція системи стратегічних цілей з урахуванням визначених smart-пріоритетів дозволить побудувати дерево стратегічних та оперативних цілей і завдань, для реалізації яких буде застосовано програмно-цільовий підхід та сформовано відповідний портфель проектів. Особлива увага при цьому буде приділятися екологічній безпеці та підтримці сталого економічного зростання.

Smart-пріоритетом розвитку Дніпропетровської області є створення науково-промислових кластерів в основних галузях економіки на основі впровадження інноваційних енергозощаджуючих екологічно-коректних технологій

Перелік кластерів



Рис. 4.4. Перспективи розвитку smart-спеціалізації Дніпропетровської області (за оптимістичним сценарієм)

4.3.2. Створення хімічного кластеру⁸

Ключовими індустріальними секторами Дніпропетровщини є добувна промисловість (27,2% до всієї реалізованої продукції області у 2018 р.) та металургійне виробництво (37,7%), які формують основу потужного гірничо-металургійного комплексу. Але домінування цих виробництв, які відносяться до середньонизького технологічного рівня, обумовлює певне відставання технологічної структури області від структури ряду інших промислових областей і блокує структурно-технологічну модернізацію регіону. Водночас вони створюють високе техногенне навантаження на навколишнє середовище й поглиблюють екологічні проблеми області.

У числі актуальних для регіону цілей Стратегією розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року було визначено стратегічну ціль (програму) 1 «Зменшення економічних дисбалансів», яка в тому числі передбачала виконання операційних цілей (напрямів) 1.1 «Диверсифікація економіки» та 1.3 «Інноваційний розвиток».

Аналіз програм та проектів, що входять до Плану реалізації Стратегії розвитку області на період до 2020 року на 2018-2020 роки та основних результатів виконання Плану заходів на 2018 рік показав, що названі вище напрями та відповідні завдання недостатньо опрацьовані в частині інноваційної модернізації промисловості регіону і потребують актуалізації на наступний стратегічний період з урахуванням концептуальних засад стратегії smart-спеціалізації.

Одним із перспективних в інноваційно-технологічному плані сегментів сучасного промислового комплексу є хімічне виробництво, яке відноситься до видів діяльності середньовисокого технологічного рівня. Воно має системний вплив на процеси неоіндустріальної модернізації інших секторів економіки через виготовлення і постачання новітніх матеріалів та впровадження технологічних smart-інновацій у різноманітних ланцюгах вартості. Тому випереджальний розвиток хімічного комплексу є необхідною передумовою реалізації неоіндустріальної моделі на національному і регіональному рівнях.

Але така точка зору на його роль ще не набула достатнього поширення у вітчизняній промисловій політиці. Переважає традиційне розуміння хімічної індустрії як сукупності великотоннажних, ресурсоємних і шкідливих виробництв з відповідними ресурсними, соціальними й екологічними проблемами.

Отже, в процесі стратегічного планування модернізації економіки області на наступний програмний період доцільно опрацювати питання залучення наявних ресурсів хімічного комплексу до формування напрямів регіональної smart-спеціалізації шляхом створення нових видів економічної діяльності і виробництв, які мають інноваційний потенціал і екологічну спрямованість,

⁸ Матеріал підготовлено Інститутом економіки промисловості Національної академії наук України. Автори науково-аналітичної записки: д.е.н. *В.І. Ляшенко*, д.е.н. *Г.З. Шевцова*, д.е.н. *Н.В. Осадча*, к.е.н. *Н.В. Швець*, к.х.н. *О.В. Маслош*.

покращують технологічну структуру економіки регіону, підвищують його інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність.

Висновки та пропозиції щодо включення до smart-спеціалізації області оперативної цілі «розвиток потенціалу її хімічного комплексу»

Стан та динаміка розвитку хімічного сектору Дніпропетровщини свідчать, що потенціал домінуючого раніше стратегічного напрямку розвитку хімічної індустрії, пов'язаного з розвитком багатотоннажного базового хімічного виробництва на основі доступу до дешевих ресурсів, поступово вичерпується. Нові перспективи розвитку галузевого виробництва та підвищення його конкурентоспроможності слід шукати на шляху структурно-технологічної модернізації на неоіндустріальних засадах. Інструментом проведення такої модернізації має стати стратегія smart-спеціалізації із застосуванням кластерних технологій.

При розробці Стратегії розвитку Дніпропетровської області на новий програмний період у рамках нової стратегічної цілі «Неоіндустріальна модернізація регіону» доцільно опрацювати питання визначення smart-спеціалізації області на основі неоіндустріальної модернізації її хімічного комплексу.

Неоіндустріальне зростання хімічного комплексу може відбуватися завдяки розширенню хіміко-фармацевтичного виробництва (яке має високий інноваційно-технологічний рівень та потенціал імпортозаміщення), а також продовження наявних ланцюгів вартості та виготовлення диференційованої продукції для споживчих ринків (складної агрохімічної продукції, «розумних» лакофарбових матеріалів, антипіренів, товарів побутової хімії, косметичних засобів, реагентів для очищення води, матеріалів для сучасних методів діагностики). Названі сегменти відрізняються значною участю іноземного капіталу, залученням передових іноземних технологій і готовністю до подальшого інноваційного розвитку.

Інший перспективний напрям неоіндустріальної модернізації сектору ґрунтується на великому міжгалузевому значенні хімічного виробництва як ключового постачальника новітніх матеріалів для новітніх технологічних рішень, зокрема у цифровій та smart-економіці. Високотехнологічні галузі-споживачі можуть стати вагомим джерелом зовнішніх інвестицій у розвиток хімічного виробництва. Отже, стратегічне завдання тут полягає в активізації співпраці із суміжними галузями, пошуку своїх ніш у міжгалузевих інноваційних екосистемах, організації та отриманні відповідних синергетичних ефектів. Для власне Дніпропетровської області такими галузями-споживачами можуть бути машинобудування, зокрема, високотехнологічне, транспорт, енергетика, ОПК. Виходячи із загальноукраїнської специфіки, серед перспективних партнерів хімічного виробництва також слід розглядати аграрне виробництво, яке зараз зацікавлене у цифровій модернізації і реалізації концепції «точного землеробства» (*precision farming*).

На сьогоднішній день в області склався комплекс необхідних передумов для неоіндустріального розвитку хімічного комплексу як сфери smart-спеціалізації регіону. Тут розташовано чимало виробництв різних масштабів і

видів діяльності, мережа обслуговуючих, посередницьких та логістичних компаній, складних інфраструктурних об'єктів. Концентрації галузевих знань і навичок також сприяє науково-дослідна та освітня діяльність ряду провідних навчальних закладів (Українського державного хіміко-технологічного університету, підрозділів хімічного профілю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» та Дніпровського державного технічного університету). Довготривалі і результативні зв'язки промислово-виробничого та науково-освітнього комплексів, розвиток середнього й малого інноваційно-виробничого підприємництва формують активне інноваційне середовище регіону, що дозволяє говорити про наявність неформального хімічного кластеру.

Важливим питанням розвитку потенціалу цього кластеру є його конфігурація. Зокрема, його ядром може виступити АТ «ДНПРОАЗОТ». Роль великих хімічних підприємств як системоутворювальних елементів кластерів, окрім виробничо-технологічних чинників, звичайно обумовлюється наявними у них вільними виробничими площами, розвиненою виробничою та допоміжною інфраструктурою, наближеністю до перетинів логістичних потоків та розвинутою мережею споживачів. Тому одним з основних напрямів неоіндустріального розвитку хімічного комплексу регіону мало б стати подовження життєвого циклу й відновлення ефективності великотоннажних виробництв базової хімії шляхом реалізації стратегії «з довгим хвостом» (*long tail strategy*), нарощування доданої вартості та створення навколо них малотоннажних інноваційних хімічних виробництв. При виборі напрямків подовження вартісних ланцюгів доцільно виходити за межі власне хімічного виробництва, звертати увагу на суміжні галузі та концентруватися на уточненні й задоволенні потреб кінцевих споживачів.

Іншим реальним варіантом є ставка на інноваційно активний середній бізнес регіону та освітньо-дослідницький потенціал профільних університетів.

У будь-якому організаційному варіанті ключове завдання подібного кластеру – структурна модернізація промислового комплексу регіону завдяки залученню наявного базису знань та компетенцій у хімічному і споріднених секторах для формування нових галузевих та міжгалузевих пріоритетів та точок регіонального зростання на засадах smart-спеціалізації.

Очікувані результати та індикатори результату полягають у мультиплікативному зростанні обсягів реалізації продукції, валової доданої вартості, збільшенні частки інноваційної продукції, експортних надходженнях, покращенні зовнішньоторговельного балансу, зростанні зайнятості та середньої заробітної плати.

4.3.3. Створення машинобудівного кластеру

До ключових індустріальних секторів Дніпропетровщини віднесено і машинобудівну галузь.

На сьогодні галузь машинобудування посідає чи не останнє місце серед інших галузей промисловості за ростом виробництва та надходженнями до

Державного бюджету країни. З кожним роком відбувається стрімкий спад обсягів виробництва продукції машинобудування. Ця галузь потребує застосування чітких та ефективних механізмів для нормального функціонування на вітчизняному ринку.

Попри велике навантаження на вказану галузь, машинобудівне виробництво все ж таки залишається одним із джерел одержання прибутків підприємств, оплати праці найманих працівників, а також ланкою для податкових і валютних надходжень держави. Слід відмітити, що істотним для розвитку національної економіки залишається стан, тенденції та перспективи машинобудівної галузі, її ефективність зростання та розвитку⁹.

Характеризуючи динаміку машинобудівної галузі, необхідно виділити як один із основних елементів нестійкість темпів (щорічні коливання в значному діапазоні) та міжгалузеву диспропорцію зростання.

Останніх 5 років практично зовсім занепадає автомобілебудування. Так у травні 2018 року в країні було випущено тільки 442 одиниці автотранспортних засобів, що на 38,8% менше, ніж у травні 2017 року та в 90 разів менше у порівнянні з показниками десятирічної давнини.

Машинобудування в Україні – це складний процес взаємодії десятків галузей, виробництв та державної політики в цілому. Вітчизняний сектор машинобудування складається з багатьох окремих структурних елементів, які об'єднують в одне ціле за наявністю спільних технологій, сировини, матеріалів та кінцевого призначення готової продукції. Усі вони поділені на великі, середні та малі. Великі, у свою чергу, діляться на певні види: сільсько-господарське, енергетичне, транспортне машинобудування та інші. Так, зокрема, транспортне машинобудування складається з автомобіле-, судно-, вагоно-, тепловозо-, літакобудування. Наприклад, автомобілебудування охоплює виробництво легкових і вантажних автомобілів, автобусів, трамваїв, тролейбусів тощо.

Розміщення певних галузей машинобудування в Україні залежить від ряду чинників. Ключові з них наступні:

- характер виробництва та географічне розміщення;
- наявність відповідної сировини, матеріалів, енергії;
- трудомісткість виробництва;
- кваліфіковані кадри;
- транспортне сполучення;
- забезпеченість необхідним устаткуванням.

Основними перешкодами для ефективного розвитку машинобудування в Україні на сьогодні є:

- заморожування програм модернізації машинобудівної галузі в країні;
- випуск неконкурентоспроможної продукції, яка здебільшого орієнтована на внутрішнього споживача;

⁹ За матеріалами наукової публікації Мазуренок О. Тенденції розвитку машинобудівної галузі України в аспектах державної політики / О. Мазуренок ; Терноп. нац. техн. ун-т ім. Івана Пулюя // Економічні науки. Схід. – 2018. – № 2 (154). – С. 19 – 24.

– вихід держави на світовий ринок, що дало вітчизняному споживачеві доступ до високоякісної продукції зарубіжних фірм за значно меншою собівартістю;

– недостатнє державне фінансування заводів, унаслідок чого більшість опинилися на межі банкрутства;

– недосконале технічне переозброєння підприємств;

– зменшення зайнятості та доходів працівників у машинобудівній галузі;

– слабкий інноваційний розвиток виробництва;

– згортання інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств;

– конфлікт на Донбасі.

Отже, галузь машинобудування перебуває на сьогодні у стані занепаду, тому що промислова політика впродовж десяти останніх років виявилася неефективною. З урахуванням внутрішніх реалій та тенденцій розвитку світової економіки актуальним залишається створення нових механізмів та шляхів реалізації державної регіональної політики, які б ураховували ключові проблеми машинобудівної галузі держави та одночасно були пристосованими до стрімкого розвитку міжнародних галузей промисловості.

На Дніпропетровщині сконцентровано приблизно 16 % промислового потенціалу країни, у тому числі унікальні підприємства машинобудування, зокрема космічного ракетобудування. За обсягом промислової продукції на душу населення область займає перше місце. Помітну роль відіграють підприємства Дніпропетровської області і у наповненні державного бюджету України.

Обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу складає 4,0 % від обсягу реалізації в області. Продукція машинобудування широко відома не тільки в Україні, а й далеко за її межами. За низкою основних видів продукції вона займає провідне місце в Україні. На машинобудівних підприємствах області (ДП ВО Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова, ПАТ «Дніпропетровський завод прокатних валків», ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Дніпроважмаш», ДП «НВК «Електровозобудування», ПАТ «Дніпровагонмаш» та інших) виробляються: устаткування для прокатних станів, вагони вантажні, стрілочні переводи, автомобільні напівпричепи, велика низка обладнання для гірничо-металургійного комплексу, акумулятори, електровози та інша продукція.

Вражаючим є зменшення частки такої важливої інвестиційної галузі, як машинобудування, у структурі промислового виробництва – з 8,0 % у 2000 р. до 4,0 % у 2018 р. Такий стан сприяє скороченню внутрішнього попиту на продукцію не тільки машинобудівного, а й і металургійного комплексу, знижує можливості оновлення виробничого апарату, сприяє моральному й фізичному зношенню основних виробничих фондів та, у кінцевому рахунку, знижує можливості інноваційного розвитку економіки.

Тому в даній Стратегії розвитку області обґрунтовується ідея визначення однієї з цілей smart-спеціалізації як розвиток потенціалу машинобудівного

комплексу та створення відповідного машинобудівного кластеру, діяльність якого має бути спрямований на:

- модернізацію виробництва та його економічну глобалізацію;
- реструктуризацію підприємств машинобудування в області;
- розвиток наукоємних спеціалізованих виробництв та формування на їх основі сучасних конкурентоспроможних машинобудівних структур у секторі високотехнологічних виробництв;
- збереження оптимальних обсягів виробництва;
- диверсифікацію машинобудівних підприємств;
- освоєння інноваційних технологій;
- упровадження нових механізмів координації діяльності сектора машинобудування;
- залучення інвестицій у цю галузь;
- запровадження певних дотацій для машинобудівної галузі та пільгових умов кредитування.

Досягнення такої амбітної мети у рамках smart-спеціалізації даної Стратегії розвитку області буде базуватися на:

- створенні механізмів здешевлення кредитів для іноземних підприємств, що купують вітчизняну продукцію;
- частковій компенсації виробництва машинобудівної техніки для аграрного сектора за рахунок коштів державного бюджету;
- пільговому кредитуванні для наукових інститутів, підприємств чи малого бізнесу, які спрямовані на розвиток інновацій для створення якісної техніки;
- зростанні обсягів виробництва продукції для оборонного сектора;
- іноземній співпраці для впровадження новітніх технологій виробництва, покращенні надійності та продуктивності техніки.

Стратегічні цілі, пріоритетні напрями, завдання та об'єкти нової машинобудівної регіональної політики мають формуватися на основі ідентифікації національних переваг регіону та науково обґрунтованого економічного позиціонування машинобудівної промисловості в області у світовій економіці.

Більш детальний аналіз ситуації у машинобудівній галузі області та країні в цілому представлено у додатку 6.

Висновки та пропозиції щодо включення до smart-спеціалізації області оперативної цілі «розвиток машинобудівного комплексу»

Подальший розвиток машинобудівної галузі в регіоні залежить як від успішного виконання стратегічних та оперативних цілей і завдань даної Стратегії розвитку області, так і від чітко структурованої державної, зокрема, регіональної політики, яка має бути направлена на розвиток економічного потенціалу всіх секторів машинобудування. Для цього необхідно чітко дотримуватися стратегії розвитку цієї складної сфери, яка має бути націлена, передусім, на стимулювання виробництва та капіталовкладень у машинобудівну галузь країни. Ефективність розвитку цієї галузі повинна орі-

єнтуватись на підвищення ступеня локалізації виробництва та модернізації підприємств. Необхідним є відновлення попиту на продукцію в першу чергу вітчизняних покупців та довіри до неї. Це стане можливим лише після відповідного структурного оновлення галузі, яке базуватиметься на зростанні надходжень фінансових ресурсів як від держави, так і від закордонних інвесторів. Розвиток наукоємних та високотехнологічних підприємств машинобудування, оновлення технологічного парку виробництва приведе до зменшення поточних витрат виробництва продукції та зростання обсягів реалізації продукції. Тому створення машинобудівного кластеру на території області буде сприяти розв'язанню визначених вище проблем, та забезпечить виведення діяльності у машинобудівній сфері на новий якісний рівень.

Очікувані результати та індикатори результату полягають у мультиплікативному зростанні обсягів реалізації продукції машинобудування, валової доданої вартості, збільшенні частки інноваційної продукції, експортних надходженнях, покращенні зовнішньоторговельного балансу, зростанні зайнятості та середньої заробітної плати.

Отже, як зазначалося вище, за умов реалізації оптимістичного сценарію стратегії, а також за наявності відповідних передумов, фінансово-економічних та інших ресурсних можливостей території регіону, затверджений стратегічного плану може переглядатися, і до нього можуть вноситися певні корективи, зокрема, у перспективі визначення додаткових smart-пріоритетів – векторів розвитку регіону (див. рис. 4.4). Саме тому, згідно з оптимістичним сценарієм, до оперативних цілей smart-спеціалізації поступово можуть бути включені ще низка цілей та відповідних проектів, реалізація яких дозволить сформувати на території області ще й металургійний, транспортний, агропромисловий, сміттєпереробний та IT-кластери.

5. УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ СТРАТЕГІЇ

5.1. Інституційно-організаційне, науково-комунікаційне та маркетингове забезпечення реалізації стратегії

Реалізація Стратегії є складним багатостороннім процесом, який передбачає виконання одночасно багатьох завдань за участю різних суб'єктів управління. Такими є не тільки структурні підрозділи Дніпропетровської обласної державної адміністрації, які несуть основну відповідальність за виконання Стратегії, а і їх численні партнери з депутатського корпусу, активу територіальних громад області, бізнесу, зовнішні партнери та ін. Усе це ставить питання щодо системи дійового та раціонального управління реалізацією Стратегії.

Інституційно-організаційне забезпечення реалізації Стратегії базується на наступних принципових положеннях:

- несуперечності із стратегіями більш високого рівня (Національною стратегією, галузевими стратегіями);
- забезпечення змістовного взаємозв'язку Стратегії з іншими плановими документами щодо поточної та перспективної діяльності з розвитку регіону;
- своєчасності та попередження;
- персональної відповідальності;
- відкритості та прозорості для громадськості (регулярне оприлюднення звітів з виконання Стратегії на сайтах облдержадміністрації, сесіях облради);
- поточної науково-комунікаційної підтримки Стратегії.

Основою управління реалізацією Стратегії є підсумковий документ Стратегії, затверджений сесією Дніпропетровської обласної ради.

Щорічно складається План реалізації Стратегії, до якого включаються:

- всі проекти, які розпочинаються у плановому році;
- проекти, розпочаті раніше й виконання яких продовжується у плановому році.

План реалізації Стратегії є одним з важливих джерел інформації для складання щорічних Програм соціально-економічного розвитку (за напрямками) й узгоджується з ними.

Коллективним суб'єктом управління Стратегією є Комітет з управління реалізацією Стратегії (КУРС), який має бути створено відповідним розпорядженням голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про створення Комітету з управління реалізацією Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 року».

КУРС очолює заступник голови ОДА. До складу КУРС, окрім ключових працівників ОДА, включаються також представники депутатського корпусу обласної ради, активні представники громадськості і органів самоорганізації населення, представники підприємницьких кіл і промисловості.

З урахуванням зазначеного можна виокремити наступні рівні управління реалізацією Стратегії (рис. 5.1).

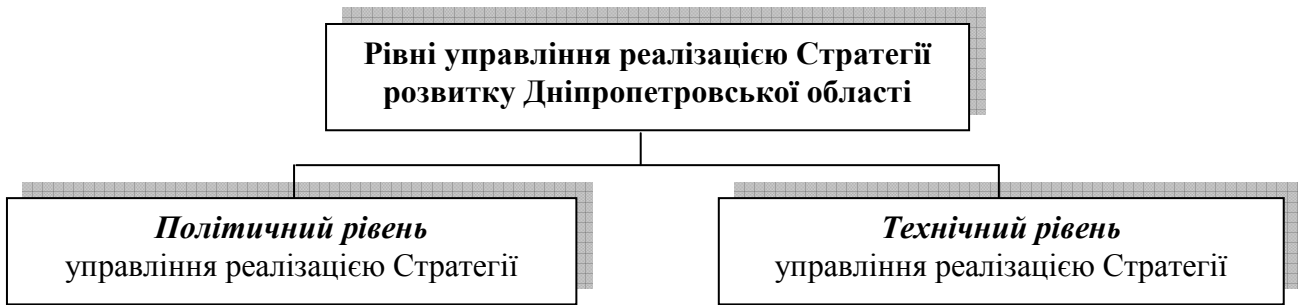


Рис. 5.1. Рівні управління реалізацією Стратегії розвитку області

Політичний рівень управління реалізацією Стратегії забезпечується відповідальністю та діяльністю голови ОДА, обласної ради, виконкому обласної ради. На цьому рівні визначаються політики реалізації Стратегії, відстежується їх виконання у стратегічній та поточній діяльності, заслуховуються регулярні звіти КУРС, обговорюються на кшталт ухвалення пропозиції щодо внесення змін до Стратегії з урахуванням стану її виконання та актуальних тенденцій, що відбуваються в мінливому конкурентному середовищі реалізації Стратегії.

Технічний рівень управління реалізацією Стратегії виконує КУРС:

- організовує взаємодію структурних підрозділів ОДА, а також учасників-партнерів виконання Стратегії;
- здійснює моніторинг і контролює виконання та фінансове забезпечення проектів Стратегії відповідно до її підсумкового документу;
- проводить регулярне кількісне оцінювання рівня виконання проектів, операційних та стратегічних цілей (пріоритетів) та стратегії у цілому за наведеною нижче методикою;
- здійснює моніторинг досягнення запланованого результату з урахуванням його впливу на рівень соціально-економічних індикаторів (показників) змін ситуації в області;
- аналізує результати кращих проектів і формує пропозиції щодо їх тиражування на інші населені пункти (громади) області, а також готує пропозиції щодо тиражування касетних проектів на інші територіальні громади області;
- проводить бенчмаркінг діяльності регіонів-передових аналогів, узагальнює досвід та кращі практики діяльності громад в конкурентному середовищі й формує пропозиції щодо врахування їх у власній Стратегії;
- аналізує дії найближчих регіонів-«конкурентів», ризики та загрози, які можуть від них надійти;
- здійснює підготовку квартальних (піврічних) звітів про стан реалізації Стратегії, надає їх голові ОДА; піврічний звіт презентує на засіданні обласної ради;

– готує щорічний звіт про стан виконання Стратегії, презентує його на останньому в році черговому засіданні обласної ради, а повний текст звіту розміщує на сайтах ОДА та обласної ради в мережі Інтернет;

– формує пропозиції щодо змін, які слід внести до цілей і проектів Стратегії, індикаторів виконання Стратегії як відповідь на виявлені виклики, ризику, загрози, можливості.

Засідання КУРС проводяться за рішенням його голови, але не рідше одного разу на квартал.

Обласна рада заслуховує звіти про хід і результати реалізації Стратегії один раз на кожні півроку.

Поточну підтримку і щоденну координацію ходу реалізації стратегії здійснює координатор стратегічного планування, якого має бути призначено розпорядженням голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про створення Комітету з управління реалізацією Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 року».

Базовою передумовою успішності процесу управління реалізацією Стратегії є система персональної відповідальності за виконання елементів Стратегії та Стратегії у цілому. Ця система передбачає декілька рівнів відповідальності:

– на верхньому рівні управління реалізацією Стратегії у цілому застосовується «принцип першого керівника», який передбачає, що загальне керівництво процесом реалізації стратегії здійснює перша особа – голова Дніпропетровської ОДА, який поділяє всю повноту відповідальності за реалізацію Стратегії;

– відповідальність за реалізацію обраних стратегічних цілей (пріоритетів), у тому числі, за smart-спеціалізацію, покладається, як правило, на його заступників;

– відповідальність за реалізацію оперативних цілей та завдань покладається, як правило, на начальників відповідних структурних підрозділів виконкому селищної ради;

– відповідальність за реалізацію проектів несе призначений керівник проекту, який очолює команду проекту.

Перелічені відповідальні особи мають бути зафіксовані в розпорядженні голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про створення Комітету з управління реалізацією Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 року».

Ураховуючи високу невизначеність та швидку мінливість умов діяльності, за необхідністю до базового підсумкового документу Стратегії, затвердженого сесією обласної ради, можуть вноситися **зміни**, які полягають у корегуванні окремих параметрів Стратегії (цілі, проекти, фінансування, терміни реалізації, виконавці, очікувані результати тощо), причинами чого можуть бути зміни зовнішнього середовища, втрата актуальності визначених стратегічних чи операційних цілей (проектів) або навпаки набуття актуальності новими цілями (проектами), результати моніторингу реалізації стратегії і т.п.

Внесення змін до підсумкового документу Стратегії відбувається таким чином:

- на першому етапі командою проекту ініціюються потрібні зміни та аргументується необхідність їх внесення до плану реалізації Стратегії (всі зміни обґрунтовуються та оформлюються окремим документом, який підписується керівником проекту та відповідальним за реалізацію відповідної цілі, пріоритету);

- на другому етапі документ подається до КУРС і розглядається на найближчому його засіданні;

- у разі прийняття КУРС запропонованих змін інформація про них доводиться до обласної ради під час чергового звіту про хід реалізації Стратегії і має бути погоджена чи відхилена.

З огляду на прийняття Стратегії у четвертому кварталі 2019 року, з урахуванням її змісту мають бути внесені відповідні зміни до плану соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області на 2020 рік.

Згідно принципу поточної науково-комунікаційної підтримки Стратегії протягом її реалізації доручається відповідальним за реалізацію кожної стратегічної цілі (пріоритету), у тому числі, smart-спеціалізації, протягом кожного року реалізації Стратегії провести якнайменш один науково-комунікативний захід (конференцію чи семінар з напрямів, досвіду й кращих практик реалізації даного пріоритету в Україні та за кордоном із запрошенням фахівців, вчених, провідних практиків; виїзні заїняття з вивчення передового досвіду; організувати тематичну дискусію у мережі Інтернет, зокрема, на електронній платформі DESPRO в спільнотах практиків; провести дистанційне (очне) навчання з тематики пріоритету тощо).

Важливим напрямом стратегічного управління розвитком Дніпропетровської області є застосування маркетингового підходу. Зростання ролі маркетингу територій та зміни у стратегіях управління територіями, пов'язані з рядом факторів: зміна філософії, принципів, цілей розвитку території; ідентифікація населення як реального учасника системи планування території, а також зміна характеру територіальних органів влади, які стають головними особами відповідальними за соціально-економічний розвиток території, включаючи її благоустрій, безпеку й соціальний захист населення.

Територіальний маркетинг не лише розширює інструментарій публічного управління, а й змінює підходи, постановку стратегічних цілей, адже метою будь-якого маркетингу є задоволення потреб споживачів. У випадку територіального маркетингу – це орієнтація на жителів території, інвесторів, відвідувачів та інших економічних суб'єктів, що діють або можуть діяти на даній території. Призначення територіального маркетингу – посилити здібності адаптації територіальної спільноти до ринкових умов, розширити можливості розвитку і збільшити життєздатність місцевої спільноти. Стратегічний маркетинг територій, ініціює таке конструювання територіальної спільноти, що дозволяє задовольнити потреби усіх ключових суспільних інституцій.

Від ефективності та результативності використання цілей маркетингової стратегії залежить, у першу чергу, задоволеність населення послугами, що

надаються у відповідній сфері, підвищується довіра до місцевої влади, і, як наслідок, це сприяє цілеспрямованому конструюванню іміджу території області та її населення.

Саме від іміджу громад та території залежить процес залучення зовнішніх інвестицій до розвитку, реалізація перспективних проектів, активізація інноваційної діяльності, розвиток інших сфер життєдіяльності населення, у т.ч. туристично-культурної, охорони здоров'я, освіти, комунальної та транспортної інфраструктури тощо. Тому одним із завдань органів влади на території є створення унікального іміджу й бренду Дніпропетровщини, що в цілому сприяє залученню вітчизняних і міжнародних інвесторів у регіон як потенційних ділових партнерів.

5.2. Фінансове забезпечення реалізації стратегії

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії може здійснюватися, зокрема, за рахунок:

- Державного фонду регіонального розвитку;
- коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах;
- субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів місцевих бюджетів;
- коштів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Також фінансування Стратегії (фінансування процесів реалізації стратегічних цілей та завдань через реалізацію відповідних проектів) має передбачатися у щорічній Програмі соціально-економічного розвитку області разом із звітністю відповідальних під час щорічного звіту з реалізації Стратегії на сесії обласної ради.

5.3. Моніторинг та оцінювання ходу реалізації стратегії

Методика реалізації Стратегії передбачає її здійснення в рамках двох послідовних та взаємопов'язаних програмних циклів (етапів):

Перший – 2020 – 2022 роки.

Другий – 2023 – 2027 роки.

На основі моніторингу ходу виконання Стратегії буде здійснюватися оцінка необхідності уточнення чи перегляду окремих елементів Стратегії у контексті нових тенденцій і обставин, що можуть виникати, та впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Моніторинг реалізації Стратегії виконується в двох аспектах (рис. 5.2):

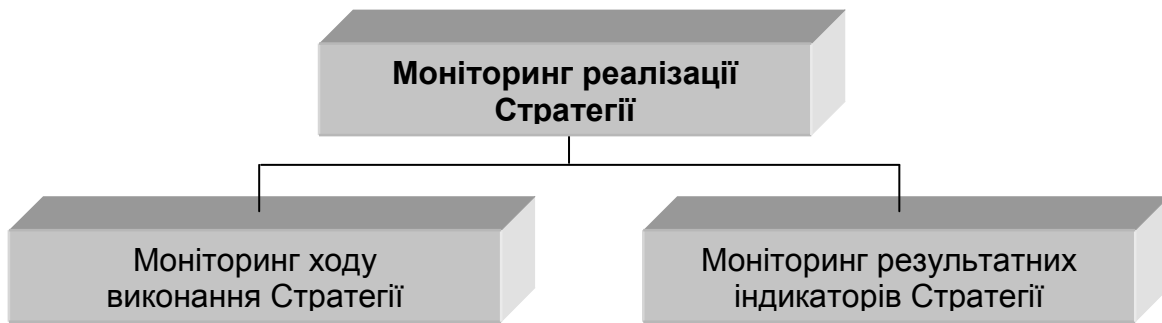


Рис. 5.2. Моніторинг реалізації Стратегії розвитку області

Моніторинг ходу виконання Стратегії має два основних завдання, які виконуються згідно принципу своєчасності та попередження (рис. 5.3).

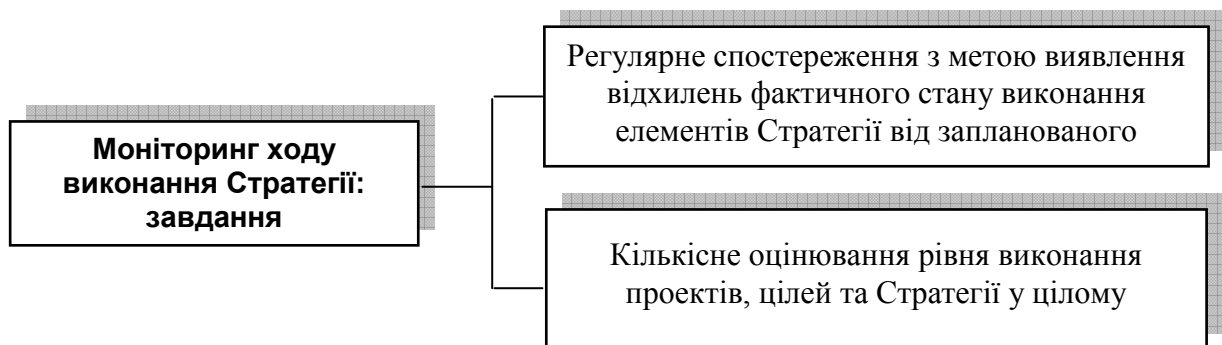


Рис. 5.3. Моніторинг ходу виконання Стратегії розвитку області

Моніторинг ходу виконання Стратегії здійснюється на проектному, цільовому та системному рівнях.

Проектний рівень. На проектному рівні здійснюється моніторинг ходу та оцінювання рівня виконання проектів. Він виконується за віхами (проміжними опорними точками) реалізації робіт по кожному з проектів, що визначаються командою проекту при плануванні етапів його виконання (бажано щоби віха була у кожному кварталі).

Під час моніторингу виконання проекту проводиться оцінка стану виконання робіт, відхилення від запланованих показників за вартість, часом виконання та якістю отриманого продукту. Також ураховується стан створення продукту проекту в цілому.

Рівень виконання проекту (K_p) оцінюється коефіцієнтом по відношенню до планових показників (одиниці – повна відповідність плану) за наступною шкалою (табл. 5.1).

Шкала оцінювання рівня виконання проектів (K_n)

Ступінь відхилення від запланованого стану	Незначущі відхилення	Відчутні відхилення	Відставання	Загроза невиконання
Оцінка рівня виконання проекту, коефіцієнт	0,9 – 1,0	0,75 – 0,89	0,5– 0,74	менш за 0,5

Кількісна характеристика рівня виконання проектів здійснюється на основі експертного оцінювання за сукупністю станів виконання робіт проекту, стану створення його продукту порівняно із запланованим на даний момент рівнем (а не по відношенню до виконання проекту у цілому).

Наприклад: оцінюється рівень виконання проекту у момент часу, який складає дві третини запланованого терміну виконання проекту. Для етапів (робіт) проекту на цей момент встановлені планові обсяги виконання (чи завдання). Експертна оцінка у даному випадку стосується порівняння планованого на цей момент часу обсягу робіт (завдань) з фактичним їх обсягом. І якщо сумарний стан такий, що існують лише незначні відхилення від плану, оцінка експерта буде знаходитись в інтервалі 0,9 – 1,0 (наприклад, 0,95). Тобто, порівняння фактичного стану здійснюється не по відношенню до завершеного проекту (у даному випадку воно знаходилось би на рівні десь дві третини виконання: 0,60-0,65).

Окремо здійснюється експертиза фінансового забезпечення проекту та визначається обґрунтована (уточнена) потреба у поточному фінансуванні проекту та потреба у фінансуванні проекту у плановому році

Цільовий рівень. На цільовому рівні здійснюється моніторинг ходу та оцінювання рівня виконання цілей (операційних та стратегічних).

У випадках, коли операційна ціль реалізується кількома проектами, кількісно оцінка рівня досягнення операційної цілі визначається як середня з оцінок рівня виконання проектів, що входять до її складу.

За рішенням робочої групи проектам і цілям можуть надаватися різні коефіцієнти важливості. У такому випадку оцінки можуть підраховуватися як середньозважені.

Наприклад: стратегічна ціль C_{22} складається з трьох операційних (O_{221} , O_{222} , O_{223}) з коефіцієнтами відносної важливості відповідно 0,3; 0,5; 0,2. Оцінки рівня виконання операційних цілей, відповідно, дорівнюють 0,73; 0,66; 0,8. Тоді середня оцінка рівня виконання стратегічної цілі C_{22} буде дорівнювати:

$$C_{22} = 0,75 \times 0,3 + 0,65 \times 0,5 + 0,8 \times 0,2 = 0,71$$

Системний рівень. На системному рівні за аналогічною методикою (як середні або середньозважені оцінки) розраховується рівень виконання кожного пріоритету Стратегії та Стратегії у цілому (через оцінки пріоритетів).

Термін проведення моніторингу ходу виконання стратегії – щоквартально до 15 числа першого місяця чергового кварталу. Безпосередньо організує цю роботу та відповідає за її виконання координатор стратегічного планування зі складу КУРС.

Зведені результати моніторингу ходу виконання Стратегії щоквартально передаються до КУРС з метою обговорення, визначення шляхів реагування на ситуацію та формування пакету змін до Стратегії.

Результати фінансової частини моніторингу (потреба у фінансуванні), зведені по проектах та всім цілям, представляються до КУРС раз на рік (у першому кварталі року). Після прийняття КУРС відповідних рішень з фінансових потреб реалізації Стратегії вони передаються до відповідних депутатських комісій обласної ради для врахування під час формування проекту бюджету на плановий рік та врахування при розробці щорічного Плану соціально-економічного розвитку області.

Моніторинг результатних індикаторів Стратегії є складовою моніторингу реалізації Стратегії та базується на наступних трьох блоках індикаторів (рис. 5.4).

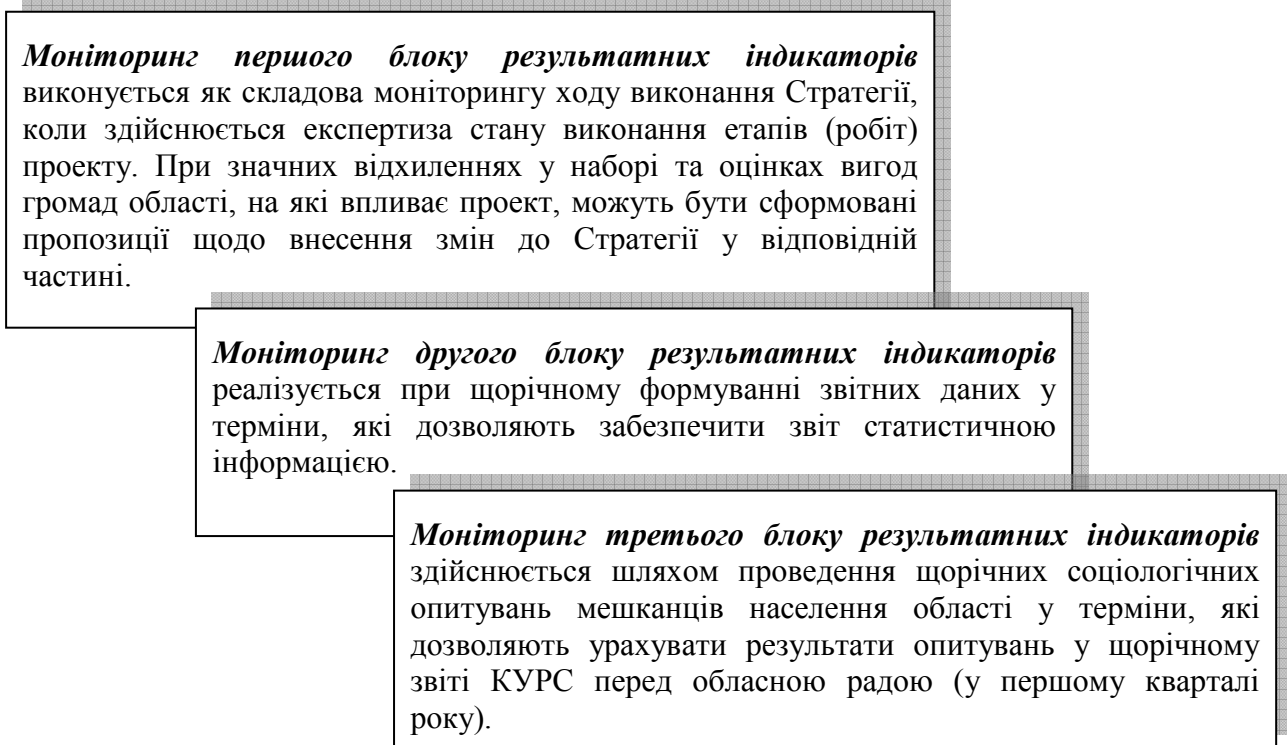


Рис. 5.4. Моніторинг результатів реалізації Стратегії

Обов'язковою умовою забезпечення моніторингу реалізації Стратегії є застосування системи індикаторів, які використовуються для визначення результативності реалізації Стратегії розвитку області на період до 2027 року.

Як зазначалося вище, у ході моніторингу Стратегії вирішується ціла низка завдань:

- контроль за реалізацією Стратегії в цілому;
- оцінка ступеню просування до стратегічних цілей, досягнення прогресу за операційними цілями;
- аналіз інформації щодо змін зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку регіону для своєчасного уточнення та корегування (актуалізації) цілей Стратегії;

– підтримка в робочому стані органів та структури стратегічного планування.

Разом з тим, моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів). Індикатори потрібно розглядати у контексті «досягнення», а саме, розділяти їх на індикатори досягнення стратегічного бачення; стратегічних цілей; оперативних цілей та виконання проектів.

Запровадження системи моніторингу передбачає використання індикаторів в рамках концепції *«вхід, процес, продукт, результат»*, на основі якої визначаються індикатори, які поділені на чотири групи:

- вхідні індикатори, що характеризують ресурси та їх обсяг;
- індикатори процесу, що характеризують шлях, за яким здійснюються заходи з визначеними ресурсами;
- індикатори продукту, що характеризують фізичний обсяг товарів та послуг;
- індикатори результату, що характеризують очікувані зміни у суспільстві.

Реалізації Стратегії здійснюється з метою досягнення стратегічного бачення. Відповідно, моніторингу підлягають параметри, які характеризують кількісні та якісні показники його досягнення.

До них належать показники, що використані у соціально-економічному аналізі області, а саме – валовий регіональний продукт на особу, доходи громадян, демографічні показники, рівень екологічного навантаження на одиницю території. У процесі моніторингу ці показники порівнюються із показниками на дату ухвалення Стратегії, а також з відповідними показниками в регіонах, щодо яких здійснювалось порівняння при проведенні соціально-економічного аналізу області на етапі підготовки Стратегії.

Свідченням позитивного результату реалізації Стратегії буде абсолютне зростання показників, а також випередження темпів поліпшення показників (приріст населення на 1000 осіб; ВРП на 1 особу, грн.; доходи громадян, грн.; будівництво житла на 1000 осіб, кв. м; рівень екологічного навантаження) у порівнянні з середньо українськими показниками та показниками регіонів-конкурентів.

Аналогічно загальному моніторингу досягнення стратегічного бачення відбуватиметься моніторинг реалізації стратегічних цілей. Основними кількісними показниками досягнення кожної стратегічної цілі будуть показники, що впливають з переліку проектів, ініційованих та реалізованих в рамках досягнення кожної стратегічної цілі.

Уніфікована система індикаторів в рамках концепції «вхід, процес, продукт, результат»*

ВХІДНІ ІНДИКАТОРИ	<ul style="list-style-type: none"> • Створення сприятливих умов для регулювання ведення бізнесу. • Підтримка розвитку інноваційних технологій. • Запровадження освітніх програм з урахуванням потреб високотехнологічного бізнесу. • Підвищення якості надання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам. • Створення умов для об'єднання та підвищення фінансової спроможності територіальних громад. • Поліпшення якості міжрегіональної та внутрішньорегіональної фізичної інфраструктури. • Розвиток міжрегіональної та внутрішньорегіональної транспортної мережі. • Створення умов розвитку малих міст. • Запровадження реформування освіти в сільській місцевості. • Проведення реформи медичного обслуговування населення. • Запровадження програм підтримки розвитку сільської місцевості. • Реалізація програм забезпечення сільського населення адміністративними послугами. • Запровадження програм розвитку внутрішньорегіональних транспортних мереж. • Підвищення рівня якості надання послуг з обслуговування громадським транспортом. • Створення міжрегіональних та внутрішньорегіональних інформаційних і комунікативних мереж. • Виділення коштів для ДФРР.
ІНДИКАТОРИ ПРОДУКТУ	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення кількості запровадження інноваційних технологій. • Збільшення частки інноваційних підприємств. • Збільшення чисельності осіб, які працюють у високотехнологічних секторах економіки. • Підвищення рівня внутрішньорегіональної та міжрегіональної інтегрованості. • Підвищення спроможності територіальних громад до розвитку. • Посилення транспортного, інформаційного та комунікативного зв'язку міст – центрів економічного зростання із менш розвинутими територіями. • Створення умов для поширення інноваційних знань та досвіду. • Підвищення рівня освіти сільського населення. • Зростання загальних доходів населення в сільській місцевості. • Зниження рівня захворюваності у сільській місцевості. • Зниження рівня смертності дітей віком до 1 року. • Створення рівних умов доступу до ринків праці. • Підвищення рівня доступу населення насамперед віддалених та малозаселених територій до основних адміністративних та ін.послуг.
ІНДИКАТОРИ РЕЗУЛЬТАТУ	<ul style="list-style-type: none"> • Зростання частки доданої вартості у валовому регіональному продукті. • Збільшення капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій. • Зростання у випуску частки інноваційної продукції.

	<ul style="list-style-type: none"> • Зростання частки високотехнологічного експорту. • Розвиток малих та інших міст, у тому числі районного значення. • Підвищення рівня доходів та споживання у сільській місцевості та невеликих населених пунктах. • Зменшення кількості вибулих із сільської місцевості. • Зменшення диференціації в наявних доходах населення. • Зменшення диспропорцій між тривалістю життя населення при народженні у міських та сільських населених пунктах. • Зниження рівня бідності • Підвищення соціальної справедливості. • Зменшення диспропорцій у споживанні послуг між сільським та міським населенням. • Зниження рівня безробіття в сільській місцевості та малих населених пунктах. • Збільшення кількості центрів економічного зростання на регіональному рівні. • Ефективне використання потенціалу територіальної спеціалізації в економічному розвитку. • Кількість проєктів, що фінансуються за рахунок коштів ДФРР.
--	--

* за матеріалами Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 р.

Показники для моніторингу збираються за результатами кожного року реалізації Стратегії. На основі зібраних даних готується річний звіт та звіт щодо виконання періоду трьохрічного планування.

Річний звіт складається з переліку ключових показників за кожною ціллю, кожним пріоритетом або заходом; містить інформацію про досягнення кожного об'єктивного пріоритету або виконання заходу; оцінку можливостей досягнення поставлених цілей на трьохрічний цикл планування.

Підсумковий звіт про моніторинг за трьохрічний цикл планування до показників, які передбачаються у річних звітах, містить загальні оцінки ефективності, результативності та стійкості досягнутих результатів.

Моніторингові звіти є відкритими документами і використовуються для уточнення завдань та бюджетних програм області на наступний за звітним бюджетний рік.

Форму моніторингового звіту, відповідального за його підготовку та строки подання визначає обласна державна адміністрація відповідно до власних повноважень та структури.

Для всіх можливих форм організації процесу моніторингу головним є проведення ретельного контролю виконання завдань та реалізації проєктів, коригування та актуалізація, за необхідності, Стратегії з огляду на зміну внутрішньої ситуації в області, прояву зовнішніх викликів та загроз.

Термінологічний словник: основна термінологія стратегічного планування регіонального розвитку

Стратегія розвитку Дніпропетровської області – документ, що визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку, стратегічні та оперативні цілі, пріоритети розвитку регіону на відповідний період (до 2027 року), основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінювання результативності.

Стратегічне планування регіонального розвитку – системна технологія обґрунтування стратегічного вибору щодо майбутнього області, яка базується на усвідомленні комплексу взаємозв'язаних внутрішніх та зовнішніх факторів, що визначають проблематику і потенціал розвитку території, і формуванні комплексу дій стосовно реалізації стратегічних цілей (пріоритетів).

Місія – основне призначення території, її роль і провідні функції у задоволенні суспільних потреб, специфічне місце у народногосподарському комплексі, у системі суспільного розподілу праці.

Стратегічне бачення розвитку регіону – перспектива соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону в довгостроковому періоді (15-20 років) з урахуванням його унікальних особливостей.

Стратегічний вибір розвитку регіону реалізується у формуванні актуалізованої місії, стратегічного бачення, smart-спеціалізації та відповідних секторальних (галузевих) стратегій розвитку, що мають бути здійснені задля його досягнення.

Інноваційний потенціал регіону – сукупність наявних у регіоні інтелектуальних, трудових, технологічних, науково-виробничих ресурсів з відповідним інфраструктурним забезпеченням, які за умови їх ефективного використання (поєднання) сприяють прийняттю та впровадженню нових технологічних рішень.

Smart-спеціалізація – підхід, що передбачає аргументоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні.

Кластер (від англ. *cluster* – група, скупчення, зосередження) – система постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, що взаємодіють у процесі створення додаткової вартості.

Регіональний кластер – мережева ділова одиниця, що створена з огляду на задоволення інтересів громад області під егідою відповідного органу державної влади на території, за його безпосередньою (рольовою) або опосередкованою участю (через існуюче або новостворене комунальне підприємство), яка інтегрує та координує діяльність учасників (підприємств малого й середнього бізнесу, комунальних підприємств, науково-дослідних, освітніх, громадських та інших некомерційних організацій) з метою підвищення конкурентоспроможності кожного з них, самого кластера й регіону в цілому.

Стратегічна екологічна оцінка (CEO) – процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій, врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування.

Сценарії розвитку – один із методів прогнозування, один із ключових елементів стратегічного планування, що займає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання.

Програма регіонального розвитку – комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів довготривалого характеру, спрямованих на досягнення цілей, визначених регіональною стратегією, оформлений як додаток до плану заходів, що готується та затверджується у встановленому законодавством порядку та реалізується через проекти регіонального розвитку, об'єднані спільною метою та відібрані на конкурсній основі.

Проект регіонального / місцевого розвитку – комплекс взаємопов'язаних заходів для розв'язання окремих проблем регіонального / місцевого розвитку, оформлений як документ за встановленою законодавством формою, яким визначаються спільні дії учасників проекту, а також ресурси, необхідні для досягнення цілей проекту протягом установлених строків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багашова Н. В. Світові та вітчизняні тенденції розвитку управління проектами / Н. В. Багашова // Ефективна економіка. – 2015. – № 6 [Електр. фахове вид.]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4154>.
2. Безуглий Д. Г. Проектно-орієнтоване управління стратегічним розвитком територіальних громад : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Д. Г. Безуглий ; Дніпропетровський регіон. ін-т держ. упр. Національної акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпро, 2017. – 20 с.
3. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко [та ін.] ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.
4. Бутиріна В. М. Формування субрегіонів як напрям підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної активності території / В. М. Бутиріна // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 229. – С. 28 – 30.
5. Бюджетна Програма «Державний Фонд Регіонального Розвитку» / Міністерство розвитку громад та територій України. – Режим доступу : <https://new.dfrt.minregion.gov.ua/>
6. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / Ю. Ганущак ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.
7. Гарнець О. Децентралізація в Україні: соціологічний погляд / О. Гарнець, О. Гончарук, Н. Дмитрук, А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.
8. Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, І. А. Чикаренко. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – 292 с.
9. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю.П. Сурмін, В. Л. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка., В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
10. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон / за ред. Ю. Г. Козака / Ю. Г. Козак, О. А. Єрмакова, Н. В. Короленко, А. С. Зборовська / Київ. – ЦУЛ, 2016 – 290 с.
11. Мельник Т. М. Стан та перспективи розвитку проектного менеджменту в Україні / Т. М. Мельник // Торгівля, комерція, підприємництво. – 2011. – Вип. 12. – С. 103 – 106.
12. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов [та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – Київ : НАДУ, 2014. – 128 с.

13. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. Р. М. Плюща. – Київ : РІДНА МОВА, 2016. – 744 с.
14. Місцевий розвиток, орієнтований на громаду : офіційний сайт проекту ЄС/ПРООН. – Режим доступу : www.cba.org.ua.
15. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування / Децентралізація влади в Україні. – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>.
16. Муніципальна програма врядування та сталого розвитку ПРООН / UNDP. – Режим доступу : www.msdp.undp.org.ua.
17. Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 18 квіт. 2018 р. / за заг. ред. Р.В. Войтович, П.В. Ворони. – К: ІПК ДСЗУ, 2018. – 360 с.
18. Осипов В. М. Стратегічне планування як ефективний інструмент управління регіональним розвитком / В. М. Осипов, І. Д. Півоварчук, І. Л. Парасюк // 2011. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSU_ekon/2011_1/11ovmurr.pdf.
19. Пальчук В. Конституційні зміни в частині децентралізації влади в Україні / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2019. – № 23. – С. 54–62.
20. Пасічник М. Еволюція та характерні ознаки децентралізації публічного управління / М. Пасічник // Регіональне управління та місцеве самоврядування. – 2010. – № 4. – С. 175 – 182.
21. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі : аналіт. записка / авт. : М. Крат, О. Софій ; ГО «Європейський діалог», 2017. – 51 с. – Режим доступу : <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf>
22. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : закон України від 12 січ. 2012 р. № 4318-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4318-17#Text>
23. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 5 лют. 2015 р. № 157-VIII. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
24. Про засади державної регіональної політики : закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
25. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
26. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>.

27. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31 бер. 2016 р. № 79. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16/ed20190212#n188>.
28. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лист. 2015 р. № 932. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п/ed20181117#n63>.
29. Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст : постанова Кабінету міністрів України від 17 бер. 2000 р. № 521. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2000-%D0%BF#Text>.
30. Про співробітництво територіальних громад : закон України від 17 черв. 2014 № 1508-VII. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
31. Про утворення та ліквідацію районів : постанова Верховної ради України від 17 лип. 2020 р. № 807-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.
32. Програма «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP). – Режим доступу : <http://egap.in.ua/>.
33. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою». – Режим доступу : <http://u-lead.decentralisation.gov.ua/>
34. Програма розвитку ООН в Україні (ПРООН/UNDP). – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>.
35. Проект «Місцевий економічний розвиток міст України» (MEPM)». – Режим доступу : <http://www.mled.org.ua/>.
36. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.
37. RegioNet / RegioNet: Національна мережі фахівців та практиків з регіонального та місцевого розвитку. – Режим доступу : <https://regionet.org.ua/>. Проект «Місцевий економічний розвиток міст України» (MEPM)». – Режим доступу : <http://www.mled.org.ua/>.
38. Серія «Децентралізація та врядування» / Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Режим доступу : <http://despro.org.ua/library/publication/decentralisation-and-governance-books/>
39. Спільнота практик : Сталий розвиток. – Режим доступу : <http://udl.despro.org.ua/>.
40. Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області : монографія / Колектив авторів ; за заг. ред.

О. Ю. Бобровської. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ. – 2019. – 276 с.

41. Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року. – 2020. – Режим доступу : https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/strategia_2027_regionaln_rozvitok.pdf.

42. Тажитдинов И. А. Субрегион как особое звено территориально-экономической системы: сущность, особенности функционирования и управления / И. А. Тажитдинов // Вестник УГАТУ. – 2013. – Т. 17. – № 1 (54). – С. 191–197.

43. Тітенко З. В. Суспільно-географічні аспекти адміністративно територіального устрою обласного регіону (на прикладі Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 / З. В. Тітенко. – Одеса, 2007. – 20 с.

44. Ткачук А. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. Практичний посібник для практичних людей / А. Ткачук. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2012. – 144 с.

45. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. посіб. / А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : ТОВ «Софія». – 2012. – 120 с.

46. Толкованов В. В. Пріоритетні завдання та підходи до модернізації місцевого самоврядування на сучасному етапі: вітчизняний та зарубіжний досвід / В. В. Толкованов // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2017. – № 1. – 16 с. [Електр. фахове вид.] – Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/28.pdf Тітенко З. В. Суспільно-географічні аспекти адміністративно територіального устрою обласного регіону (на прикладі Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 / З. В. Тітенко. – Одеса, 2007. – 20 с.

47. Тяжкороб І. В. Механізм координації стратегічних суб'єктів регіонального розвитку / І. В. Тяжкороб // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2016. – Т. 2. – № 21. – С. 99 – 107. doi : 10.18371/fcaptr.v2i21.91076.

48. Тяжкороб І. В. Аналіз практики функціонування субрегіональних форм територіальної організації / І. В. Тяжкороб // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2016. – Т. 1. – № 20. – С. 127 – 136. doi: 10.18371/fcaptr.v1i20.73189.

49. Удод Є. Г. Інноваційні практики підтримки проектів місцевого розвитку в Дніпропетровській області / Є. Г. Удод // Інноваційні підходи менеджменту у практиці публічного управління : матеріали наук.-практ. конф. від 22 лист. 2013 р. / за заг. ред. Ю. П. Шарова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 45 – 49.

50. Удод Є. Г. Програмування розвитку місцевого самоврядування: регіональний досвід і сучасні виклики / Є. Г. Удод // Аспекти публічного управління. – 2020. – Том 8. – № 2. – С. 131 – 140.

51. Удод Є. Г. Формування регіональної системи підтримки проектів місцевого розвитку: досвід Дніпропетровської області / Є. Г. Удод // Державне

управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2014. – № 4 (23). – С. 228 – 236.

52. Українська асоціація управління проектами «УКРНЕТ» (Ukrainian Project Management Association, UPMA). – Режим доступу : <http://upma.kiev.ua>.
Удод Є. Г. Існуючі практики та напрями вдосконалення діяльності з підтримки муніципальних проектів розвитку в Дніпропетровській області / Є. Г. Удод // Становлення публічного адміністрування в Україні : матеріали IV всеукр. міжвузівської конф. студентів та молодих вчених, 19 квіт. 2013 р. / за заг. ред. В. Г. Вікторова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 101 – 103.

53. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – Київ: Рада Європи, 2017. – 129 с.

54. Упровадження децентралізації публічної влади в Україні: національний і міжнародний аспекти / Г. Г. Динис, Т. О. Карабін, Я. В. Лазур та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. – Ужгород: ТИМРАНИ, 2015. – 216 с.

55. Формування регіональної політики: європейський досвід – уроки для України // Центр Розумкова. Національна безпека і оборона. – 2008. – № 4. – С. 3 – 11. – Режим доступу : https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD98_2008_ukr.pdf.

56. Центр управління знаннями «Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку». – Режим доступу : <http://rozvytok.in.ua>.

57. Чикаренко І. А. Стратегія регіонального розвитку на основі смарт-спеціалізації: методологічні засади / І. А. Чикаренко, Т. В. Маматова, О. О. Чикаренко // Аспекти публічного управління. – 2020. – Том 8. – № 1. – С. 30 – 42.

58. Чикаренко І. А. Формування проектно-орієнтованої системи стратегічного управління розвитком міста : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / І. А. Чикаренко ; Дніпропетровський регіон. ін-т держ. упр. Національної акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.

59. Чикаренко І. А. Формування системи управління інноваційним розвитком територіальних громад : монографія / І. А. Чикаренко. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. – 338 с.

60. Шаров Ю. П. Реформа місцевого самоврядування: проблемні аспекти / Ю. П. Шаров // Аспекти публ. упр. – 2014. – № 5 – 6 (7 – 8). – С. 81 – 87.

61. Шаров Ю. П. Методологічні засади стратегічного планування в муніципальному менеджменті : автореф. дис... д-ра. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Ю. П. Шаров ; Українська акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2002. – 36 с.

62. Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти : монографія / Шаров Ю. П. – Київ : Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.

63. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. – Режим доступу : <http://despro.org.ua/>.

64. Chykarenko I. A. Organizational and Legal Aspects of Elaboration of Amalgamated Territorial Communities Sustainable Development Strategies / I. A. Chykarenko, T. V. Маматова, O. O. Chykarenko, E. O. Sergienko, O. O. Martseniuk // International Journal of Management. – 2020. – Vol. 11. – Iss. 05. – P. 1084 – 1093. doi: 10.34218/IJM.11.5.2020.099. – Scopus Indexed.

65. Decentralization Offering Better Results And Efficiency (DOBRE) / Global Communities Ukraine. – Access mode : <https://www.globalcommunities.org/ukraine>.

66. Reimeris R. Smart Specialization: Preparation and organization of EDP, stakeholder identification / R. Reimeris // Maastricht University Workshop: Smart Specialisation and Entrepreneurial Discovery Process, 19-20 March 2019, Kiev. – Access mode : <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/1-Day-Ramojus-EDP-Kiev.pdf>.

ДОДАТОК

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ¹⁰

1. Економічний потенціал Дніпропетровської області

Мета відображення економічного потенціалу області у контексті його smart-спеціалізації полягає у визначенні галузей, що мають як сильні сторони, так і потенціал для економічного перетворення. Для економічного картографування дані використовувалися для кількості підприємств, кількості працівників та витрат на заробітну плату (або виплати). Відображення економічного потенціалу області включає статичний («перевірені сильні сторони»), і динамічний («потенційний») аналізи для визначення галузей, де область має або матиме критичну масу економічної діяльності та спеціалізації. Повні результати для Дніпропетровської області наведено у супровідному файлі Excel (S3Ukraine – Dnipro.xlsx) включаючи усі розрахунки. Табл. 1 встановлює порогові значення для відображення економічного потенціалу. Первинний відбір включав 250 галузей; 79 галузей пройшли хоча б один з 4 критеріїв відбору (зайнятість, середня заробітна плата, зміна зайнятості, зміна середньої заробітної плати).

Таблиця 1

Порогові значення для економічного відображення

Критерій	Порогове значення
Рівень спеціалізації	1,25
Критична маса	0.25%
Заробітна плата щодо області	0.90
Заробітна плата національної галузі	0.90

Для статичного аналізу з використанням даних про кількість працівників було визначено 26 галузей, які складають 40.5% загальної зайнятості у області. Використовуючи дані про середню заробітну плату, було визначено 33 галузі, які складають 30.7% загальної зайнятості у області.. Поєднання результатів за цими двома критеріями дозволило визначити 14 галузей, що становлять 24,5% загальної зайнятості у області.

Для динамічного аналізу з використанням даних про зміну кількості працівників було визначено 41 галузь, що складає 28.3% загальної зайнятості у області. Використовуючи дані про зміну середньої заробітної плати, було визначено 29 галузей, що складає 11.0% загальної зайнятості у області. Поєднання результатів за цими двома критеріями спостерігається у 11 галузях, що становить 3.8 % загальної зайнятості у області. Табл. 2 показує визначені

¹⁰ За матеріалами Звіту щодо відображення економічного та інноваційного потенціалу Дніпропетровської області (Хуго Холландерс, Маастрихтський університет (експерт JRC), Бельгія)

галузі для кожної з категорій. На жаль, жоден вид діяльності не пройшов як статичні, так і динамічні пороги.

Таблиця 2

Відображення економічного потенціалу Дніпропетровської області

КВЕД	Назва	Статичний аналіз				Динамічний аналіз			
		Зайнятість	Середня з/п	Обидва	Частка в регіональній зайнятості	Зміна зайнятості	Зміна середньої з/п	Обидва	Частка в регіональній зайнятості
	Обрані галузі	26	33	14	24,5%	41	29	11	3,8%
7 1	Добування залізних руд	1	1	1	5,6%				
7 2	Добування руд кольорових металів	1	1	1	2,5%				
10 4	Виробництво олії та тваринних жирів	1	1	1	0,6%				
10 6	Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості та крохмалю	1	1	1	0,4%				
19 1	Виробництво коксу та коксопродуктів	1	1	1	0,4%				
20 5	Виробництво іншої хімічної продукції	1	1	1	0,3%				
24 1	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	1	1	1	7,8%				
24 2	Виробництво труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі	1	1	1	2,6%				
24 3	Виробництво іншої продукції первинного оброблення сталі	1	1	1	0,3%				
25 9	Виробництво інших готових металевих виробів	1	1	1	0,9%				
30 2	Виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу	1	1	1	0,9%				
38 3	Відновлення матеріалів	1	1	1	0,3%				
47 4	Роздрібна торгівля інформаційним і комунікаційним устаткуванням у	1	1	1	0,8%				

	спеціалізованих магазинах								
72 1	Дослідження й експериментальні розробки у сфері природничих і технічних наук	1	1	1	1,2%				
3 1	Рибальство					1	1	1	0,03%
10 1	Виробництво м'яса та м'ясних продуктів					1	1	1	0,91%
10 8	Виробництво інших харчових продуктів					1	1	1	0,71%
10 9	Виробництво готових кормів для тварин					1	1	1	0,06%
23 4	Виробництво іншої продукції первинного оброблення сталі					1	1	1	0,00%
38 1	Збирання відходів					1	1	1	0,18%
41 1	Організація будівництва будівель					1	1	1	0,05%
49 4	Вантажний автомобільний транспорт, надання послуг перевезення речей					1	1	1	1,00%
74 1	Спеціалізована діяльність із дизайну					1	1	1	0,01%
81 2	Діяльність із прибирання					1	1	1	0,77%
93 2	Організація розваг та відпочинку					1	1	1	0,03%

2. Відображення інноваційного потенціалу Дніпропетровської області

Для відображення інноваційного потенціалу використано дані з «Обстеження інноваційної діяльності підприємств за період 2012-2014 рр.» та «Обстеження інноваційної діяльності підприємств за період 2014-2016 рр.». Дані обох досліджень надані Державною службою статистики України для початкового картографічного аналізу у 2017 рр. Для відображення інноваційного потенціалу областей України, у 2017 р. Державна служба статистики України надала такі статистичні дані для усіх галузей КВЕД В-Е:

– частка компаній, які запровадили інноваційні продукти, 4-значні галузі КВЕД В-Е за два періоди 2012-2014 рр. та 2014-2016 рр.;

- частка компаній, які запровадили інноваційні процеси, 4-значні галузі КВЕД В-Е за два періоди 2012-2014 рр. та 2014-2016 рр.;
- частка компаній, які запровадили організаційні інновації, 4-значні галузі КВЕД В-Е за два періоди 2012-2014 рр. та 2014-2016 рр.;
- частка компаній, які впровадили маркетингову інновацію, 4-значні галузі КВЕД В-Е за два періоди 2012-2014 рр. та 2014-2016 рр.

Повні результати Дніпропетровської області наведено у супровідному файлі Excel (S3Ukraine – Dnipro.xlsx), включаючи усі розрахунки. Табл. 3 підсумовує результати для Дніпропетровської області з використанням наступних порогових значень.

Аналіз відображає ті галузі, у яких локальний коефіцієнт для галузі і у регіональній економіці LQs є вищим за попередньо визначене критичне значення 1,25:

- галузь матиме інноваційний потенціал у 2014 р., якщо щонайменше для 2 з 4 типів впроваджених інновацій коефіцієнт LQ є вищим 1.25, як щодо області, так і щодо сукупної промисловості у країні.
- галузь матиме інноваційний потенціал у 2016 р., якщо щонайменше для 2 з 4 типів впроваджених інновацій коефіцієнт LQ є вищим 1.25, як щодо області, так і щодо сукупної промисловості у країні.

Первинний відбір включав 250 галузей. У 2014 р., 36 галузей мають інноваційний потенціал у області, 25 галузей мають інноваційний потенціал у сукупній промисловості країни, а 22 галузі мають інноваційний потенціал за двома критеріями. У 2016 р., 34 галузей мають інноваційний потенціал у області, 34 галузей мають інноваційний потенціал у сукупній промисловості країни, та 24 галузі мають інноваційний потенціал за двома критеріями. Поєднуючи 2014 р. і 2016 р., визначено 11 галузей, які мають інноваційний потенціал за ці роки, що становить 5.4% загальної зайнятості у області.

Використовуючи іншу альтернативу, вибравши галузі, які пройшли не менше 3 з 4 критерій у 2014 р. та 2016 р., отримаємо 19 галузей, що становлять 20,8% загальної зайнятості у області (Див. S3Ukraine – Dnipro.xlsx).

Таблиця 3

Відображення інноваційного потенціалу Дніпропетровської області

N			Інновації 2014 - відносно регіону	Інновації 2014 - відносно галузі	Інновації 2014 - обидва фактори	Інновації 2016 - відносно регіону	Інновації і 2016 - відносно галузі	Інновації і 2016 - обидва фактори	Інновації – обидва критерії	Частка в регіональ ній зайнятості	Інновації – по 3 критеріям	Частка в регіональ ній зайнятості
1	10 9	Виробництво готових кормів для тварин	1	1	1	1	1	1	1	0,1%	1	0,1%
2	11	Виробництво напоїв	1	0	0	1	1	1	0		1	0,2%
3	15 2	Виробництво взуття	1	1	1	1	1	1	1	0,0%	1	0,0%
4	19 2	Виробництво продуктів нафтоперероблення	1	1	1	1	1	1	1	0,0%	1	0,0%
5	20 3	Виробництво фарб, лаків і друкарської фарби та мастик	1	1	1	1	1	1	1	0,2%	1	0,2%
6	21 2	Виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів	1	1	1	1	1	1	1	0,0%	1	0,0%
7	22 2	Виробництво пластикових виробів	1	1	1	1	1	1	1	0,9%	1	0,9%
8	24 1	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	1	0	0	1	1	1	0		1	7,8%
9	24 2	Виробництво труб, порожнистих профілів і фітингів зі сталі	1	1	1	1	1	1	1	2,6%	1	2,6%
10	24 3	Виробництво іншої продукції первинного оброблення сталі	1	1	1	0	1	0	0		1	0,3%
11	24 4	Виробництво дорогоцінних та інших кольорових металів	1	1	1	0	1	0	0		1	0,2%
12	25 9	Виробництво інших готових металевих виробів	1	1	1	1	0	0	0		1	0,9%

13	27 1	Виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури	1	0	0	1	1	1	0		1	0,1%
14	29 3	Виробництво вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів	1	0	0	1	1	1	0		1	0,1%
15	32 5	Виробництво медичних і стоматологічних інструментів і матеріалів	1	1	1	1	1	1	1	0,1%	1	0,1%
16	32 9	Виробництво продукції, н.в.і.у.	1	1	1	1	1	1	1	0,0%	1	0,0%
17	33 2	Установлення та монтаж машин і устаткування	1	1	1	1	1	1	1	0,2%	1	0,2%
18	35 2	Виробництво газу; розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи	1	1	1	1	1	1	1	1,2%	1	1,2%

3. Галузі з економічним та інноваційним потенціалом

В ідеалі, результати економічного та інноваційного аналізу повинні об'єднатись для визначення галузей, які мають як економічний, так і інноваційний потенціал. Оскільки інноваційний потенціал можна визначити лише для галузей КВЕД В-Е, обговорення у цьому розділі обмежено галузями КВЕД В-Е та не відображають усю економічну діяльність в області.

Аналіз інноваційного потенціалу повинен бути покращеним шляхом додавання інноваційних даних для всіх галузей, а отже і для галузей КВЕД А та G-S. Оскільки на даний час ці дані недоступні для визначення інноваційного потенціалу у всіх галузях, слід орієнтуватися, перш за все, на результати економічного аналізу для визначення пріоритетних галузей області. Статистичні результати надають попередній список потенційних галузей першого пріоритету, але для уточнення цього списку необхідно отримати додаткову експертну інформацію, щоб визначити корисні та пріоритетні галузі.

Щоб визначити найбільш перспективні галузі у довгостроковому періоді було знижено порогові значення для відображення економічного потенціалу. Нові порогові значення наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Порогові значення для економічного відображення

Критерій	Порогове значення
Рівень спеціалізації	1,0
Критична маса	0.15%
Заробітна плата щодо області	0.80
Заробітна плата національної галузі	0.80

Повні результати Дніпропетровської області наведено у супровідному файлі Excel (S3Ukraine – DniproN.xlsx) включаючи усі розрахунки. Таблиця 6 підсумовує результати для Дніпропетровської області з використанням нових порогових значень. Для статичного аналізу, використовуючи дані про середню заробітну плату та зайнятість, було визначено 34 галузі, які складають 43,1% загальної зайнятості у області. Для динамічного аналізу за двома критеріями було визначено 15 галузей, що становить 5,4 % загальної зайнятості у області. Табл. 5 показує визначені галузі для кожної з категорій. На жаль, за статичним та динамічним аналізом визначена лише одна галузь – 24.4 «Виробництво дорогоцінних та інших кольорових металів», частка якої становить лише 0,2% загальної зайнятості в області.

Таблиця 5

Відображення економічного потенціалу Дніпропетровської області із зміною порогових значень

N			Зайнятість	Зарплати	Обидва фактори	Частка в регіональній зайнятості	Зміна зайнятості	Зміна зарплат	Обидва фактори	Частка в регіональній зайнятості
1	7 1	Добування залізних руд	1	1	1	0,2%				
2	7 2	Добування руд кольорових металів	1	1	1	0,6%				
3	9	Надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості	1	1	1	0,4%	1			
4	10 4	Виробництво олії та тваринних жирів	1	1	1	0,4%	1			
5	10 6	Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості та крохмалю	1	1	1	0,9%				
6	19 1	Виробництво коксу та коксопродуктів	1	1	1	0,2%				
7	20 1	Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку	1	1	1	0,3%	1			
8	20 3	Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик	1	1	1	0,3%		1		
9	20 5	Виробництво іншої хімічної продукції	1	1	1	0,2%	1			
10	22 1	Виробництво гумових виробів	1	1	1	7,8%	1			
11	23 5	Виробництво цементу, вапна та гіпсових сумішей	1	1	1	2,6%	1			

12	24 1	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	1	1	1	0,3%				
13	24 2	Виробництво труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі	1	1	1	0,2%				
14	24 3	Виробництво іншої продукції первинного оброблення сталі	1	1	1	0,2%		1		
15	24 4	Виробництво дорогоцінних та інших кольорових металів	1	1	1	0,4%	1	1	1	0,2%
16	24 5	Лиття металів	1	1	1	0,9%				
17	25 6	Оброблення металів та нанесення покриття; механічне оброблення металевих виробів	1	1	1	0,2%				
18	25 9	Виробництво інших готових металевих виробів	1	1	1	0,9%				
19	27 2	Виробництво батарей і акумуляторів	1	1	1	0,9%				
20	28 9	Виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення	1	1	1	1,7%	1			
21	30 2	Виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу	1	1	1	0,2%				
22	33 1	Ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів, машин і устаткування	1	1	1	1,2%				
23	33 2	Установлення та монтаж машин і устаткування	1	1	1	1,6%	1			
24	35 2	Виробництво газу; розподілення газоподібного палива	1	1	1	1,4%	1			

		через місцеві (локальні) трубопроводи							
25	35 3	Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря	1	1	1	0,3%			
26	36	Забір, очищення та постачання води	1	1	1	0,2%	1		
27	38 3	Відновлення матеріалів	1	1	1	1,7%			
28	43 1	Знесення та підготовчі роботи на будівельному майданчику	1	1	1	0,8%			
29	46 7	Інші види спеціалізованої оптової торгівлі	1	1	1	1,0%	1		
30	47 4	Роздрібна торгівля комунікаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах	1	1	1	5,7%			
31	52 1	Складське господарство	1	1	1	1,2%	1		
32	52 2	Допоміжна діяльність у сфері транспорту	1	1	1	0,2%			
33	72 1	Дослідження й експериментальні розробки у сфері природничих і технічних наук	1	1	1		1		
34	82 2	Діяльність телефонних центрів	1	1	1				

Стратегічний вибір Дніпропетровщини: від сучасних реалій до бажаного майбутнього

Монографія

*За загальною та науковою редакцією
І. А. Чикаренка, Т. В. Маматової*

Авторський колектив: Є.І. Бородін, Н.Т. Гончарук, О.Б. Кіреєва, Н.А. Липовська,
Т.В. Маматова, В.М. Молоканова, Е.О. Сергієнко, С.М. Серьогін, В.М. Тарасевич,
Є.Г. Удод, А.С. Ушакова, І.А. Чикаренко, О.О. Чикаренко

В авторській редакції

Підписано до друку 04.02.2021. Формат 60x84 1/16. Папір № 1.
Ум. друк. арк. 9,41. Обл.-вид. арк. 9,27. Тираж 80 пр. Зам. 01/141

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
Україна, 49044, Дніпро, вул. Гоголя, 29
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 1743 від 06.04.2004.

Віддруковано з оригінал-макета ПП «Моноліт»
49038, Дніпро, вул. Ярослава Мудрого, 56, E-mail: monolit97@i.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 273 від 08.12.2000.